

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ'NDE SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURTADA ALALI

GAZİANTEP
HAZİRAN2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ'NDE SURİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURTADA ALALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

GAZİANTEP
HAZİRAN 2017

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ANCIENT HISTORY

SYRIA IN THE ROMAN AGE

MASTER THESIS

MURTADA ALALI

Supervisor
Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

GAZİANTEP
JUNE2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ'NDE SURİYE

MURTADA ALALI

Tez Savunma Tarihi: 09.06.2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

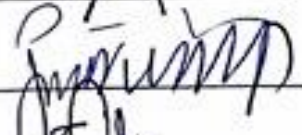
Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

Doç. Dr. Fikret ÖZCAN

Doç. Dr. İsmail KIVRIM

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

MURTADA ALALI

Haziran 2017

ÖZ

ROMA DÖNEMİ'NDE SURİYE

ALALI, Murtada

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih (Eskiçağ Tarihi) Ana Bilim Dalı-Gaziantep

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

Haziran-2017, 79 Sayfa

Suriye, bulunduğu coğrafi konum ve stratejik önemi itibariyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve pek çok devletin istilasına maruz kalmıştır. Suriye, Roma ile Part İmparatorlukları arasında bulunduğu stratejik konumu nedeniyle Roma'nın ayrıcalık tanıdığı önemli eyaletler arasında yer almıştır. Seleukos kralları arasında taht savaşlarının ortaya çıkması, Seleukos Devleti'nin zayıflamasına neden olmuştur. M.Ö. 64 yılında Romalı komutan Pompeius Magnus tarafından Suriye Eyaleti kurulmuş ve Suriye tarihinde yepyeni bir sayfa açılmıştır. Zira Suriye bu tarihten sonra Roma-Part savaşlarına tanık olmuştur. Roma Dönemi'nde Suriye-Roma ilişkilerini konu alan çalışmamızda Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesinin ardından Suriye ile Roma arasındaki sosyal, politik ve askeri ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca çalışmamızda, Roma Dönemi'nde Suriye'deki bazı krallıkların Roma'ya karşı yaptıkları isyanlar, isyanların nedenleri ve imzalanan antlaşmalar da yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Suriye,Roma, Pompeius, Suriye Eyaleti, Palmyra.

ABSTRACT

SYRIA IN THE ROMAN AGE

ALALI, Murtada

Master Thesis, Graduate School Of Social Sciences

Department Of Ancient History-Gaziantep

Supervisor: Assist.: Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

June -2017, 79 Pages

Syria has hosted many civilizations due to its geographical location and strategic importance and been subjected to invasion of many states. Due to its strategic locations between Roman and Parthian Empires, it was one of the important provinces that Roman recognized as a privilege. The emergence of throne wars between the Seleucid kings caused the Seleucid state to weaken. Syria Province was founded in 64 B.C. by Roman commander Pompeius Magnus and a new page was opened in the history of Syria, because, after this history, Syria witnessed the Roman-Parthian wars. In our study on the Syrian-Roman relations in the Roman period, after the transformation of Syria into Roman province, social, political and military relations between Syria and Roman were examined. Also in our work, the rebellions of some of the kingdoms in Syria against Roman during the Roman period, the causes of these rebellions and signed treaties are also included.

Key words:Syria, Rome, Pompeius, Province of Syria, Palmyra.

ÖNSÖZ

Türkiye’de ilgili literatürde Suriye’nin antik dönemlerine dair çok az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın ana düzlemi, Suriye’nin M.Ö. 64 yılında Roma eyaletine dönüştürülmesinin ardından Pompeius ve diğer Roma komutanları tarafından söz konusu eyalette yapılan düzenlemelerdir. Çalışmada ayrıca, tarihsel bağlam içinde Roma ile Suriye arasındaki siyasi ilişkiler, yapılan savaşlar ve anlaşmalar da ele alınmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda Antik çağ kaynakları başta olmak üzere Arapça, İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlandık.

Roma’nın Suriye Eyaleti’nde yaptığı düzenlemelerle ilgili Türkiye’de yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple çalışma esnasında karşılaşılan en büyük zorluk, Suriye Eyaleti ile ilgili ayrıntılı Türkçe kaynaklarının bulunmaması olmuştur.

Bu tezin hazırlanmasında bana yardımcı olan sayın hocam ve danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman Uzun’u şükran borçluyum. Üniversite yıllarımdan itibaren benden hiçbir desteği esirgemeyen Lübnan Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü hocalarından Dr. Wissam Khalil’a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Tezin ilk aşamasından itibaren destekleriyle beni yüreklendiren ve bana fedakârlık gösteren sevgili Aileme ve değerli eşim Büşra Karaali’ye sonsuz sevgilerimi sunarım.

Ayrıca bu zorlu çalışma süresi boyunca bana katlanma zahmetini gösteren, değerli fikirlerini benden esirgemeyen arkadaşım Muhammet Milli ve Hüseyin Ahmet’e, benden maddi manevi desteğini esirgemeyen Mert Eris’e, bana yardımcı olan değerli Miray Vurmay Güzel hocama ve Emine Uzun hanımefendiye ve diğer bütün dostlarıma saygı ve teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR	V
EKLER LİSTESİ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİBÖLÜM

SURİYE’NİN FETHİ VESURİYE EYALETİ’NİN OLUŞTURULMASI (M.Ö. 63-64)

1. Pompeius Magnus’un Korsanlarla Savaş.....	16
2. Pompeius’un Pontus Kralı III. Mithradates ile Savaşı	17
3. Suriye Eyaleti’nin Kuruluşu (M.Ö. 63/64).....	18
4. Carrhae Savaşı.....	22
5. Cumhuriyet Dönemi’nin Sonunda Roma-Suriye İlişkileri.....	26

İKİNCİBÖLÜM

İMPARATORLUK DÖNEMİVE SURİYE (M.Ö. 27- M.S. 272)

1. İmparatorluk Döneminde Suriye-Roma İlişkileri.....	32
2. Roma- Palmyra (Tadmur) İlişkileri.....	37
2.1 Palmyra’nın Stratejik Konumu.....	37
2.2. Palmyra-Roma ilişkileri.....	39
2.3. Palmyra Kralı Septimius Odaenathus Dönemi.....	41
2.4. Kraliçe Zenobia Dönemi.....	43

SONUÇ.....	47
KAYNAKÇA.....	50
EKLER.....	59
ÖZGEÇMİŞ.....	79

KISALTMALAR

Ant.	: Antonius
App.	: Appianos
Ar.	: Arapça
Arr.	: Arrianus
bkz.	: Bakınız
Brut.	: Brutus
C.	: Cilt
Caes.	: Caesar
Cassius Dio.	: Dio Cassius
Cic.	: Cicero
Cras.	: Crassus
Çev.	: Çeviren
Diod.	: Diodoros
Ed.	: Editör
Ios. ant. Iud.	: Iosephos, antiquitates Iudaicea
Liv.	: Livius
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Mithr.	: Mithridates
Plut.	: Plutarchos
Pol.	: Polybius
Pomp.	: Pompeius Magnus
S.	: Sayfa
Span.	: The Spanish Wars
Syr.	: The Syrian Wars
Tac.	: Tactius
t. y.	: Tarih yok/basım yılı yok
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler

EKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Ek 1: Seleukos Kıralları Listesi.....	59
Ek 2: M.Ö. 323-143 Seleukos İmparatorluğu-Doğu Haritası.....	60
Ek 3: M.Ö. 188 Apameia Barışı'ndan sonra Seleukoslar'ın Egemenlik Alanları....	61
Ek 4: Roma'nın Doğuda Genişlemesi M.Ö. 200-63.....	62
Ek 5: Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesi M.Ö. 63-64.....	63
Ek 6: Palmyra Haritası(yeşil).....	64
Ek 7: M.S. 271 yılında Roma İmparatorluğu ve Palmyra Krallığı.....	65
Ek 8: Palmyra Krallığı M.S. 260-273.....	66
Ek 9 : Seleukos Devleti'nin kurucusu Seleukos Nikator döneminde basılmışBir madeni sikke.....	67
Ek 10: III. Antiochos the Great M.Ö. 223-187.....	68
Ek 11: Pompeius'un Doğu seferi ile Iudaia'daki bir hükümdarın esir alınmasını anlatan bir sikke M.Ö. 63.....	69
Ek 12: Romalı komutan Aemilius Scaurus'un Nebati kralı III. Aretas'i diz çöktürdüğünü gösteren M.Ö. 58 yılında basılmış bir sikke.....	70
Ek 13: 70 yılında Kudüs'ün imha edilmesinden sonra Romalılarca basılanSikke.	71
Ek 14: M.S. 270 yılında Mısır Palmyra ordusu tarafından fethedilmesinden sonra, İskenderiye'de Zenobia adına basılmış bir sikke.....	72
Ek 15: M.S. 272 yılında Palmyra Kraliçesi Zenobia adına basılmış bir sikke.....	73
Ek 16: Roma'daki Titus Kemerinde Menoranın tasviri. Aynı resim, Josephus'un "The Jewish War"adlı eserinin William Whiston tarafından hazırlanan İngilizce tercümesinin kapak resmi olarak da kullanılmıştır.....	74
Ek 17: Bişapur'daki kaya rölyefi: Valerianus'un I. Şapur tarafından esir alınması.	75
Ek 18: Roma Dönemi'ne aitPalmyra Antik Tiyatrosu.....	76
EK 19: Antik Palmyra şehrinde Septimius Severus dönemi inşa edilenZafer Kemer i.....	77
EK 20: Palmyra Kraliçesi Zenobia (M.S. 267-273).....	78

GİRİŞ

Suriye, tarih öncesi dönemlerden başlayarak günümüze dek, çeşitli milletlere yurt olmuş ve tarihin akışını değiştiren pek çok hadiseye de şahit olmuştur. Suriye toprakları, Babil, Finike, Asur, Mısır, Hitit, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Suriye kelimesi, ilk olarak M.Ö. üçüncü bin yıla ait olan çivi ve hiyeroglif yazıtlarda görülmüştür.¹ Diğer yandan M.Ö. üçüncü bin yılın ortalarında da, Ugarit Edebiyatında "Şıryan" olarak anılırken, İbranicede ise "Siryon" olarak zikir edilmiştir.² Suriye adı Yunanlılar tarafından, Toros dağlarından Sina Yarımadası'na, Akdeniz'den Badiye Çölü'ne kadar uzanan ve geniş bir coğrafyaya verilmiştir.³ M.Ö. birinci yüz yıldan itibaren ise Fırat Nehri, Roma ve Part İmparatorlukları arasında sınır noktası olmuştur.⁴ M.Ö. 333 yılında Büyük İskender, Kilikya üzerinden Suriye topraklarını girerek İsoss Savaş'ında, III. Darius komutasındaki Part ordularını büyük bir hezimete uğratmıştır.

Büyük İskender'in ölümünden sonra, kurmuş olduğu büyük imparatorluk parçalanmıştır.⁵ Onun ani gelen ölümü⁶ ve arkasında varis bırakmaması komutanları arasında uzun yıllar sürecek bir iç mücadeleye yol açmıştır.⁷ M.Ö. 323 yılında, Büyük İskender'in komutanları, Makedonya İmparatorluğu'nu paylaşmak üzere Babil'de bir toplantı düzenlemişlerdir.⁸ Bu toplantıya, Antiochos'un oğlu Seleukos da katılmıştır.⁹ Ancak Seleukos söz konusu toplantıda göz ardı edilmiş ve toplantıdan eli boş olarak dönmüştür.¹⁰ İmparatorluk topraklarında Makedonya Krallığı, Asya Krallığı ve Mısır

¹ Tuveyr 1985: 27.

² Hitti 1958: 62.

³ Asfur 1984: 246.

⁴ Abdulkhak 1957: 8.

⁵ Hitti 1958: 259; El-Nasiri 1992: 213; Wallbank 1981: 57; Harrist 2007: 18; İsmail 2010: 145; Judullah 1999: 95.

⁶ Büyük İskender hatalık sonucu ani bir şekilde M.Ö. 323 yılında 32 yaşında Babil'de hayatını kaybetmiştir. Cenazesi önce Memfis'e, oradan İskenderiye'ye götürüldü ve burada altın bir tabuta konmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Arr. 7, 24-26; Rüstem 1969: 41; Jawad 2008: 33; Ferah 2002: 38; Judullah 1999: 94.

⁷ Diod. 17, 117; Wallbank 1981: 57; Harrist 2007: 18; İsmail 2010: 145; Rüstem 1969: 48.

⁸ Nushi E1973 45-49; Elabid 1993: 52; Ferah 2002: 43; Jawad 2008: 34.

⁹ Ferah 2002: 119.

¹⁰ El-Nasiri 1992: 215; Übadı 1981: 30; Jawad 2008: 38.

Krallığı gibi krallıklar ortaya çıkmıştır.¹¹"Eski Ahit" kitaplarından "Daniel Seferi"nde,¹²İmparatorluk topraklarının Büyük İskender'in komutanları arasında paylaşılmasından enteresan bir şekilde bahsedilmiştir. Kitapta; kırılan tek boynuzun yerine dört boynuz ilave edildiği belirtilmiştir.¹³

Babil Toplantısı'ndan sonra, Büyük İskender'in komutanlarının birbirlerine üstünlük sağlama mücadeleleri zamanla savaşa dönüşmüştür.¹⁴Büyük İskender'in halefleri, Antipatros ve Antigonos'un da katılımlarıyla Triparadisos'ta¹⁵ bir kez daha bir araya gelmişlerdir.¹⁶ Bu toplantıda alınan en önemli kararlardan birisi, Babil Eyaleti'nin Seleukos'a verilmesi olmuştur.¹⁷ M.Ö. 316 yılında, Antigonos,¹⁸ Seleukos'un imparatorluk kurma hedefini fark etmiş ve onu Mısır'a sürmüştür.¹⁹Ptolemaios Kralı, I.Seleukos'u düşmanlarına karşı kullanmak için ona her türlü desteği sağlamıştır. Ona her türlü asker ve silah yardımı yaparakkendisinin de düşmanı olan Antigonos'a karşı onu kışkırtmıştır.²⁰

Büyük İskender'in komutanları arasında ona en çok benzeyen Seleukos'tu.²¹Seleukos, Büyük İskender tarafından takdir edilen ve sevilen bir komutandı.²² Seleukos İmparatorluğu'nun kurucusu olan I. Seleukos Nikator, Asya fethi esnasında Büyük İskender'e eşlik etmiştir. Onun fikirlerinden ve şahsiyetinden çok etkilenen I. Seleukos, diğer komutanlar gibi kendisini, Büyük İskender'in varisleri arasında görmüştür.²³ Tarihçi Appian, Seleukos hakkında, "Frig Ülkesinden

¹¹ Diod. 18, 3; El-Nasiri 1992: 97; El-Hilu 1999: 237; Elabid 1993: 38.

¹² Daniel Seferi: Daniel Kitabı olarak da bilinmektedir. Daniel Peygamber kendisinin ve Yehuzalı yandaşlarının Babil'e sürgüne gönderildiği ve burada Nebukadnezar'ın nazarında iyi yerlere gelindiği anlatılır. Daha detaylı bilgi için bkz. Malati:Sefer Daniel; İbni Kesir, t.y. C. 2.

¹³ Daniel Kitabı t.y. *sefer* 7, 7; Hitti 1958: 259.

¹⁴ El-Ali 1981: 109.

¹⁵ Triparadisos, şimdi ki adı"Firdevs'l-Müselles" olan Suriye'nin kuzeyinde ki Asi Nehri'nin kıyısında bulunan bir şehirdir. M.Ö. 321 yılında Büyük İskender'in komutanları arasında bu şehirde Triparadisos bölüşmesi olarak bilinen bir toplantı tertip edilmiştir. El-Nasiri 1992:214; Jawad 2008: 42.

¹⁶ El-Nasiri 1992: 214; Aburras 2004: 11; Tekin 2014: 68.

¹⁷ Jones 1971: 26; El-Nasiri 1992: 214;Jawad 2008: 47; Aburras 2004: 11.

¹⁸ Antigonos, Büyük İskender'in komutanlarından birisidir. Babil Toplantısı'nda hissesini Küçük Asya bölgesi düşmüştür.

¹⁹ El-Nasiri 1992: 215; Aburras 2004: 12.

²⁰ Diod. 12, 90, 62; El-Nasiri 1992: 215-216.

²¹ Arr. *an.* 7, 22, 5; Jawad 2008: 41; Sykes 1958: 286.

²² Sykes 1958: 286; Elabid 1971: 39; Ferah 2002: 119; Sykes 1958: 286; İsmail 2010: 146.

²³ Ferah 2002: 119-122; Elabid 1971: 42; El-Hilu 1999: 862; Jawad 2008: 38; Sykes 1958: 286; El-

İndus Nehri'ne kadar olan bölgenin hükümdarı olmuştur'' ifadesini kullanmıştır.²⁴ Nitekim I. Seleukos Nikator Orta Fırat Bölgesi'nin de içerisinde bulunduğu oldukça geniş bir bölgeyi hakimiyetine almıştır.²⁵

M.Ö. 315 yılında, Ptolemaios, Lysimakhos, Kassandros ve Seleukos; Antigonos'un, Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden birleştirme hedefini engellemek amacıyla, aralarında birleşerek bir savaş koalisyonu kurmuşlardır.²⁶ Ardından da, Antigonos'a haber yollayarak ondan işgal etmiş olduğu bütün topraklardan çekilmesini istemişlerdir.²⁷ Antigonos, bu teklifi reddetmiş ve onlarla mücadele etmeye hazır olduğunu bildirerek meydan okumuştur.²⁸ Seleukos, Ptolemaios'un yardımlarıyla daha da güçlenerek M.Ö. 312 yılında Babil'i kuşatmıştır. Ardından da Antigonos'un ordularını dağıtarak; kendini Babil'e hükümdar ilan etmiştir.²⁹ Seleukos'un, Babil'i ele geçirmesinin ardından Seleukos Devleti Takvimi³⁰ başlamıştır.³¹

Lysimakhos,³² Kassandros ve Seleukos, M.Ö. 301 yılında, birleşerek Antigonos'a karşı İpsos'ta³³ savaşımlardır.³⁴ Söz konusu savaş neticesinde, Antigonos yenilmiş ve toprakları ganimet olarak paylaşılmıştır.³⁵ Bunun üzerine, Mısır'da Ptolemaios Devleti, Trakya ve Küçük Asya'da Lysimakhos Devleti, Mezopotamya ve Suriye'de Seleukos Devleti ve Makedonya'da da Kassandros Devleti olmak üzere dört devlet kurulmuştur.³⁶ İpsos Savaşı'ndan sonra (M.Ö. 300), I. Seleukos, Antakya³⁷ şehrini

Nasiri 1992: 215

²⁴ App. Syr. 11, 55-57; Judullah 1999: 95.

²⁵ Austin 1989: 82. Seleukos'un gerçekleştirdiği hamlelerle ilgili bkz. Jawad 2008: 39-113.

²⁶ Jones 1971: 27.

²⁷ Jawad 2008: 56.

²⁸ Hasan 2000: 124.

²⁹ El-Nasiri 1992: 216; İsmail 2010: 149.

³⁰ Seleukos Takvimi I. Seleukos'un M.Ö. 312 yılında Ptolemaios'un yardımıyla Babil'i Antgonos'tan geri alarak Seleukos hükmünün başlayışını gösteren ve Yahudilerce Yunan takvimi olarak da bilinen takvimdir. Hitti: 1961: 118; İsmail 2010: 149; El-Nasiri 1992: 216.

³¹ Diod. 19, 90; App. Syr. 56; Wallbank 1981: 143; Rüstem 1969: 59; El-Hilu 1999: 238.

³² Büyük İskender'in komutanlarından biri olan Lysimakhos, M.Ö. 360 yılında Makedonya'nın Pella şehrinde doğmuştur. M.Ö. 281 yılında Küçük Asya'da Seleukos kralı I. Seleukos ile yaptığı savaşta hayatını kaybetmiştir.

³³ İpsos, Küçük Asya'nın batısında bulunan bir şehirdir. M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in komutanları arasında Frigya'ya bağlı Ipsos'ta yapılan çarpışmadır. Jawad 2008: 73.

³⁴ App. Syr. 56; El-Hilu 1999: 866; El-nasiri, 1992: 100; Judullah 1999: 94; Sarılar 2012: 135.

³⁵ Jawad 2008: 76; İsmail 2010: 152; Judullah 1999: 95.

³⁶ Wallbank 1981: 70-71; İsmail 2010: 153.

Seleukos Devleti'nin başkenti olarak ilan etmiştir.³⁸ Seleukos, hükmettiği toprakları yetmiş iki büyük eyalete ayırmıştır.³⁹ M.Ö. 292 yılında da Seleukos İmparatorluğu toprakları, yine Seleukos tarafından batı ve doğu olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.⁴⁰

İpsos Savaşı'ndan en çok istifade eden komutanlar, Seleukos ve Lysimakhos olmuştur.⁴¹ Seleukoslar Suriye, Ermenistan ve Kapadokya'yı alırken; Lysimakhos da Antigonos'un Küçük Asya'daki şehirlerini ele geçirmiştir.⁴² Ptolemaioslar ise, bu savaştan ganimet almadan dönmüşlerdir.⁴³ İpsos Savaşı'nın ardından Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında uzun sürecek anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴⁴ Ptolemaioslar, Yahudilerin yaşadığı Suriye'nin Akdeniz sahilini işgal etmişlerdir.⁴⁵

M.Ö. 282 yılına gelindiğinde, Küçük Asya'daki şehirler Seleukos'un hâkimiyetine geçmiştir.⁴⁶ M.Ö. 281 yılında, Seleukos ve Lysimakhos arasında geçen Kyrupedion Savaşı'nı I. Seleukos'un ordusu kazanmış ve Küçük Asya'yı ele geçirmiştir.⁴⁷ Ancak Seleukos'un aynı yıl Ptolemaios tarafından öldürülmesinin ardından Seleukos tahtına oğlu Antiochos Soter (I. Antiochos) çıkmıştır.⁴⁸

I. Antiochos, İpsos Savaşı'nda babası I. Seleukos'a eşlik etmişti.⁴⁹ M.Ö. 280'de, Mısır'da Ptolemaioslar, Suriye'de Seleukoslar ve Makedonya'da Antigonoslar gibi üç büyük Helenistik krallık ortaya çıkmıştır.⁵⁰

³⁷ Antakya: Antiocheia, Büyük İskender'in komutanlarından Seleukos Nikator tarafından kurulmuştur. Antik kaynaklara göre Antakya üç yüz bin nüfusuyla Roma İmparatorluğu'nun 3. dünyanın ise 4. büyük kentiydi. Seleukos'un Babası Antiochos isminden 'Antiocheia' adıyla almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. El-Hilu 1999: 271-288; Downey, Ancient Antioch 1962; Judullah 1999: 95.

³⁸ Downey 1961: 77 -79; El-Hilu 1999: 239; Jawad 2008: 79; El-Nasiri 1992: 216.

³⁹ Abunnasır 1929: 29; Jawad 2008: 80.

⁴⁰ Jawad 2008: 80.

⁴¹ El-Hilu 1999: 238; Ferah 2002: 124.

⁴² Ferah 2002: 124; Hitti 1958:

⁴³ Diod. 19, 1, 5; Ferah 2002: 125; El-Nasiri 1992: 217.

⁴⁴ Nushi 1966: 72; Übadi 1981: 40.

⁴⁵ *Kitab-ı Mukaddes*: 945.

⁴⁶ İsmail 2010: 154.

⁴⁷ Rüstem 1969: 69; El-Nasiri 1992: 216; Sarılar 2012: 5; Yıldırım 2011: 25.

⁴⁸ Rawlinson 1899: 186; Jawad 2008: 119.

⁴⁹ Sykes 1958: 286; Jawad 2008: 114.

⁵⁰ Hitti 1961: 118.

Seleukos Kralı I. Antiochos, Suriye topraklarının Ptolemaioslar tarafından işgal edilmesini içine sindirememiştir. Nitekim söz konusu topraklar, ⁵¹ Akdeniz’de sahili olan ve Seleukos deniz filoları açısından stratejik öneme sahip bir noktada bulunmaktaydı. Dolayısıyla Seleukoslar için büyük bir önem arz ediyordu.⁵²Öte yandan, doğudaki şehirlerin birçoğu, Ptolemaioslar’ın yaptıkları her türlü kışkırtmaya karşın Seleukos Kralı I. Antiochos’un yanında savaşmaya hazırdılar.⁵³

M.Ö. 279’da, Trakya ve Makedonya’da hiç hesapta olmayan Galat tehlikesibaş göstermeye başlamıştır.⁵⁴ Suriye topraklarında gözü olan Mısır Kralı II. Ptolemaios, Seleukos kralı I. Antiochos’un Orta Asya’ya saldırmış olan Galatlar ile savaşmasını fırsat bilerek Suriye’deki Seleukos şehirlerine saldırmıştır.⁵⁵ Ptolemaios, Nebatî bölgelerini kendi hakimiyeti altına almak için Suriye’ye askeri bir sefer düzenlemiştir.⁵⁶Bununhaberini alan I. Antiochos ise, Küçük Asya’nın güvenliğini sağlaması için oğlu IV. Seleukos’u görevlendirerek Toros Dağları’nı aşmış ve Ptolemaios ordusunu geri püskürtmeyi başarmıştır.⁵⁷ Uzun süre devam eden savaşın ardından, Ptolemaios ve Seleukoslar arasında M.Ö. 271 yılında barış antlaşması imzalanmıştır.⁵⁸

M.Ö. 261 yılında, I. Antiochos’un ölümü üzerine yerine oğlu II. Antiochos geçmiştir.⁵⁹ II. Antiochos döneminde, Suriye ve Mısır arasında “II. Suriye Savaşları” yaşanmıştır.⁶⁰ II. Antiochos, Seleukos Devleti’nin başına geçmesiyle birlikte Mısır Kralı’ndan intikam almak için hesaplar yapmaya başlamıştır.⁶¹ Ptolemaioslar’ın işgali altındaki Suriye ve Asya sahilinde bulunan Seleukos şehirlerini geri almak için, Ptolemaioslar’a karşı büyük bir sefer düzenlemiştir.⁶² II. Antiochos, Makedonya Kralı II. Antigonos Gonatas ile bir anlaşma yaparak Küçük Asya’daki Ptolemaios

⁵¹ Filistin ve Finike sahilleri. Hitti 1961: 118.

⁵² Mekkevi 1999: 84.

⁵³ Elabid 1993:70.

⁵⁴ El-Ali 1981: 135.

⁵⁵ Rüstem 1969: 69.

⁵⁶ Jawad 2008: 131; El-Nasiri 1992: 221.

⁵⁷ Ferah 2002: 129.

⁵⁸ Tarn 1954: 704; Rüstem 1969: 75; Jawad 2008: 134.

⁵⁹ El-Nasiri 1992: 222; Jawad 2008: 140.

⁶⁰ Hasan 2000: 388.

⁶¹ Jawad 2008: 141.

⁶² Rüstem 1969: 77.

ordularına saldırmış ve onları büyük bir hezimete uğratmıştır.⁶³Böylelikle Seleukos ordusu, I. Suriye Savaşı'nda kaybedilen bütün toprakları Ptolemaioslar'dan geri almayı başarmıştır. Aradan çok geçmeden de (M.Ö. 255 yılında), Ptolemaioslar ile Seleukoslar arasında yeni bir barış antlaşması imzalanmıştır.⁶⁴ II. Antiochos'un, M.Ö. 246 yılında Ephesos'ta⁶⁵ hayatını kaybetmesinin ardından Seleukos tahtına, varisi olan oğlu II. Seleukos çıkmıştır.⁶⁶

II. Antiochos-Antigonos yardımlaşması, II. Ptolemaios'un Suriye ve Küçük Asya'da hâkimiyetinin son bulmasına yol açmıştır.⁶⁷ Bu çıkmaz durumu düzeltmek isteyen II. Ptolemaios, ince zekâsını kullanarak II. Antiochos'a bir haber yollamıştır. Söz konusu haberde, II. Antiochos'u, kızı kardeşi Berenike Phernephoros ile evlendirmek istediğini belirtmiştir. II. Ptolemaios'un teklifini kabul eden Antiochos, Berenike ile evlenmiştir.⁶⁸

II. Antiochos ölünce, eşleri arasında taht anlaşmazlıklar başlamış ve Berenike Phernephoros Antakya'daki halkın güvenini kazandıktan sonra Suriye'yi ele geçirmek için kardeşi III. Ptolemaios'tan yardım istemiştir.⁶⁹ Bunun üzerine III. Ptolemaios'un ordusu, hiçbir direnişle karşılaşmadan Antakya'yı işgal etmiştir.⁷⁰ Ardından da, Suriye'nin kuzeyini ve Kilikya'yı da ele geçirmiş ve ordusuyla birlikte Fırat Nehri'ni aşarak doğu eyaletlerine kadar ulaşmıştır.⁷¹ Ne var ki III. Ptolemaios'un bu başarılarına karşın Mısır'da açlık ve kuraklık nedeniyle çıkan isyan, onu Suriye'den çekilmek zorunda bırakmıştır.⁷²

⁶³ El-Nasiri 1992: 222.

⁶⁴ Jawad 2008: 143.

⁶⁵ Ephesos: Küçük Asya'nın Batı kıyısında bulunan bir şehirdir. Bugünkü İzmir ilinin Selçuk ilçesi sınırları içerisinde. Büyük İskender'in generallerinden Seleukos Nikator tarafından kurulmuş bir ve Lysimakhos'un bu şehri imar etmesi sonucu bölgedeki en önemli şehirlerden birisi olmuş ve stratejik limanı sebebiyle gemilerin uğrak noktası haline gelmiştir. Cary 1965: 104.

⁶⁶ Hasan 2000: 129.

⁶⁷ Nushi 2004: 115.

⁶⁸ El-Ali 1981: 215.

⁶⁹ Jawad 2008: 153.

⁷⁰ Downey 1962: 73.

⁷¹ Übadi 1981: 15.

⁷² Jawad 2008: 155.

I. Seleukos Nikator sonrası, Ptolemaioslar'ın ve Partlar'ın saldırıları neticesinde Seleukos Devleti hayli küçülmüş ve çökmenin eşiğine gelmiştir.⁷³ III. Antiochos, tahta geçtiğinde (M.Ö. 223) Seleukos Devleti, Suriye topraklarının birçoğunu kaybetmişti.⁷⁴ Bu zor durum, Seleukoslar'ın imparatorluk emellerini çıkmaza sokmuştur.⁷⁵ M.Ö. 220-217 yılları arasında III. Antiochos ile Ptolemaios devletleri arasında IV. Suriye Savaşı yaşanmıştır.⁷⁶ M.Ö. 212-205 yılları arasında III. Antiochos, Seleukos Devleti'ni tekrar eski durumuna getirebilmek için Hindistan hududuna kadar uzanan bir sefer tertip etmiştir.⁷⁷ M.Ö. 205'te Seleukos, eyaletlerini Partlar'dan geri almak için bir hamle başlatmış; kaybedilen toprakları geri almış ve Seleukos Devleti'ni en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Arka arkaya aldığı bu zaferlerden sonra ona "Antiochos Megas"⁷⁸ unvanı verilmiştir.⁷⁹

M.Ö. 198 yılında Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında "Panyum Savaşı" yaşanmıştır.⁸⁰ III. Antiochos'un ordusu, işgal altındaki Suriye'nin güneyine saldırarak Ptolemaioslar'ın işgal ettikleri bütün toprakları geri almış ve Judea üzerindeki Ptolemaios hakimiyetine son vermiştir.⁸¹

II. Kartaca Savaşı sonrasında Roma, batı Akdeniz bölgesinde çok güçlenmiş ve Helenistik devletlerin siyasetine karışmaya başlamıştır. Zira Roma, Akdeniz bölgesinde kendi çıkarlarına tehdit oluşturan herkesten kurtulmak istiyordu.⁸² Anadolu'daki krallıklar, III. Antiochos'un Anadolu'daki Helen şehirlerini işgal etme emellerini anlamışlar ve Roma'dan yardım istemişlerdir. Roma, kendi çıkarları için bu teklifi kabul etmiştir. Böylece doğu Akdeniz bölgesinde Roma-Suriye rekabeti başlamıştır.⁸³ M.Ö. 204 yılında, Mısır kralı IV. Ptolemaios'un ölümü üzerine

⁷³ Eyüp 1996: 143.

⁷⁴ Hitti 1958: 262.

⁷⁵ Auboyer & Aymar 1956: 471.

⁷⁶ Rüstem 1969: 86; Jawad 2008: 184; Eyüp 1996: 142.

⁷⁷ Elabid 1993: 105; El-Hilu 1999: 243.

⁷⁸ Part ülkesi ve Midyat'taki İsyanları bastırıp Seleukos Devleti'nin birliğini yeniden Sağlayan III. Antiochos seferden döndükten sonra "Büyük" anlamına gelen "Megas" unvanı almıştır. Eyüp 1996: 143.

⁷⁹ Diod. 29, 32 – 34; Atlan 2014: 102; Sarılar 2012: 138; Yıldırım 2011: 25.

⁸⁰ Jones 1971: 27.

⁸¹ Nushi 1987: 311; Judullah 1999: 96; Abdulhak 1959: 248.

⁸² Jones 1971: 76; Nushi 1987: 350.

⁸³ Demircioğlu 2015: 322-325.

Mısır'da karışıklıklar ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Bu karışıklıktan faydalanan Suriye Kralı III. Antiochos ve Makedon Kral V. Philippos aralarında gizli bir anlaşma yaparak Mısır'ı bölüşme planları yapmıştır.⁸⁵

Roma'nın doğuya yönelmesinin en önemli sebeplerinden birisi de M.Ö. 2.yy'da Makedonya Kralı Philippos'un, İtalya'yı işgal edip, talan eden ve Roma'nın en büyük kâbusu haline gelen Hannibal ile anlaşma yapması olmuştur. Bunun sonucunda da Roma yönetimi Makedonya'ya savaş açmıştır. M.Ö. 196 yılında V. Philippos ve Roma Ordusu arasında geçen savaşta, V. Philippos'un ordusu hezimete uğramıştır. Ardından da, III. Antiochos'un da katılımıyla Roma ile V. Philippos arasında bir antlaşma yapılmıştır.⁸⁶ Söz konusu antlaşmanın toplantısında III. Antiochos'a batı Anadolu'yu işgal etmesi ile ilgili bir soru yöneltilmesi üzerine, "Trakya toprakları bizim; çünkü Lysimakhos'un bütün toprakları savaş ganimetimizdir" diyerek açık bir şekilde Roma'ya karşı niyetini belli etmiştir.⁸⁷

III. Antiochos'un, Roma ve Philippos arasındaki savaşı fırsat bilerek Ptolemaioslara saldırması Roma ile Suriye arasında iplerin gerilmesine neden olmuştur. M.Ö. 196 yılında Roma, III. Antiochos'a Mısır saldırılarını durdurması için bir elçi heyeti göndermiştir.⁸⁸

Seleukos ordularının, Küçük Asya'daki ilerleyişi, Roma ve Asya krallıkları tarafından korkuyla izlenmiştir. Bu ilerleyiştten rahatsız olan Pergamon Kralı, Roma'dan yardım istemiştir.⁸⁹ Roma, doğudaki krallıkların bağımsızlıklarını almasını destekliyordu; nitekim bu Seleukoslar'ın zayıflaması ve Roma'nın tek büyük güç olarak kalması demektir.⁹⁰ Roma yönetimini daha da kızdıran ve bardağı taşıran son damla ise Seleukos Kralı III. Antiochos'un, Roma'nın düşmanlarıyla münasebet kurması olmuştur.⁹¹ III. Antiochos, Roma'nın baş düşmanı olan

⁸⁴ Tozan 2012: 20.

⁸⁵ Pol. 3, 2, 8; Tozan 2012: 20.

⁸⁶ Wallbank 1981: 145; Eyüp 1996: 149; Tozan 2012: 22. Yapılan barış görüşmeleri için bkz. WALSH 1996, 345 v.d.

⁸⁷ Pol. 18, 51, 3-6; Ferah 2002: 173.

⁸⁸ Pol. 16, 27, 5; App. Syr. 8; Ferah 2002: 326; Nushi 1973, 1, 312; Tozan 2012: 23.

⁸⁹ Pol. 18, 47, 1-5; Jawad 2008: 211; Eyüp 1996: 148; Ferah 2002: 327.

⁹⁰ Rostovtzeff 1957: 23; Tozan 2012: 25.

⁹¹ Liv. 35, 23; Demircioğlu 2015: 327; Ferah 2002: 327.

Hannibal'ı Ephesos'taki (Afşin) sarayında ağırlamış ve Seleukos ordularını eğitmesi için onunla anlaşmıştır.⁹² Roma böylece, savaş sahasını genişletme sebebini bulmuştur; orduları artık Akdeniz bölgesini işgal etmek için seferler düzenleyecek ve Hannibal'la birleşmiş olanlara karşı savaş açacaktır.⁹³

M.Ö. 189 senesinde, Roma ve III. Antiochos'un orduları arasında Manisa'da geçen ve "Magnesia Savaşı"⁹⁴ olarak da bilinen savaşı Roma ordusu kazanmıştır.⁹⁵ Söz konusu savaşta hezimete uğrayan Seleukos Ordusu, 50 binden fazla askerini kaybetmiş, bunu duyan Antiochos ise Apameia'ya kaçmıştır.⁹⁶ M.Ö. 188 yılında da, Suriye kralı III. Antiochos ile Roma arasında Apameia (Apameia)⁹⁷barış antlaşması imzalanmıştır.⁹⁸ Söz konusu antlaşmanın şartlarına göre;⁹⁹ III. Antiochos, Roma'nın izni olmadan komşularına müdahale edemeyecek; Seleukos orduları Toros Dağları'nın ve Halys Nehri'nin ötesine çekilecek; savaşın bütün masrafları III. Antiochos tarafından karşılanacak; Roma'ya 20 rehine verilecek; Pergamon Kralı'na savaş tazminatı verilecek ve Roma'nın baş düşmanı Hannibal Roma'ya teslim edilecektir.¹⁰⁰ Söz konusu antlaşmanın bütün maddeleri Seleukos Devleti tarafından yerine getirilmiştir.¹⁰¹ Teslim edileceğini anlayan Hannibal ise Suriye topraklarını terk etmiştir.¹⁰²

Önce Magnesia Savaşı ve ardından gelen Apameia Antlaşması, Seleukoslar'ın kolunu kanadını kırmıştır.¹⁰³ Bu antlaşmaya göre Seleukos Devleti'nin sınırı Toros

⁹² El-Nasiri 1992: 323-325.

⁹³ Atlan 2014: 90.

⁹⁴ Magnesia: şimdiki adı Manisa'dır. Lidya şehirlerinden birisidir. Anadolu'nun güneyinde bulunan bu şehir stratejik bir konuma sahiptir. El-Nasiri 1992: 244; El-Hilu 1999: 247.

⁹⁵ III. Antiochos döneminde (M.Ö 190), Seleukos Devleti'nin ordusunda hizmet eden 72 bin savaşçı vardı ve bunların yarısından fazlası Magnesia savaşı'nda Roma ordusu tarafından öldürülmüştür. Bu savaşın detaylarıyla ilgili bkz. Liv. 37, 37-44; Kaya 1992: 6-9; El-Hilu 1999: 248.

⁹⁶ Demircioğlu 2015; 337-338; Ferah 2002: 146; Kaya 1992: 7.

⁹⁷ Apameia: Asi nehrinin kıyısına kurulmuş eski antik Suriye şehirlerinden birisidir. I. Seleukos bu şehri eşi Apameia ansına kurmuştur. Şimdiki adı Süveyda olan bu şehrin Seleukos ordusunun askeri kışlağı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Detaylı bilgi için bkz. Rüstem 1969: 103; Elabid 1971: 327; El-Nasiri: 1992: 289; Ferah 2002: 200; Judullah 1999: 96.

⁹⁸ Pol. 21, 18; El-Nasiri 1992: 327; Nushi 1987: 317; Tozan 2012: 28.

⁹⁹ Apameia Antlaşması için bkz. Pol. Hist. 21, 42, 1; Demircioğlu 2015: 343.

¹⁰⁰ Pol. 21, 16; App. Syr. 36; Liv. 37,45; Ferid 2014: 114; Nushi 1987: 317; Tozan 2012: 28; Sarılar 2012: 138; Sarılar 2012: 8.

¹⁰¹ Ferah 2002: 328.

¹⁰² Turad 1997: 156; Demircioğlu 2015: 356.

¹⁰³ Demircioğlu 2015: 353; Tozan 2012: 35.

Dağları olurken; batı Kilikya da Seleukoslar'ın hâkimiyetinden çıkmıştır. Kısacası, Apameia Antlaşması, Seleukos Devleti'nin sonunu getirmiştir; çünkü Küçük Asya'yı kaybetmesiyle stratejik ticari yolları da kaybetmiştir.¹⁰⁴ Bu antlaşmadan bir yıl sonra, Seleukos Kralı Antiochos Magnus (Büyük Antiochos) hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁵ M.Ö. 187 yılında, III. Antiochos'un yerine tahtın varisi, oğlu IV. Seleukos (Philopator)¹⁰⁶ çıkmıştır.¹⁰⁷

Görüldüğü üzere Apameia Antlaşması, Roma'nın Anadolu egemenliğinde bir milat olmuştur.¹⁰⁸ Magnesia Savaşı'ndan sonra Roma, Küçük Asya'daki krallıkların koruyucusu haline gelmiş; bütün ticari yolları Seleukoslar'ın elinden almış ve Seleukos Devleti'ne büyük bir darbe vurmuştur.¹⁰⁹ M.Ö.168'de, Roma ile Pergamon'lar arasında Güney Makedonya'da yapılan Pydna Savaşı'nı¹¹⁰ Roma Ordusu kazanmış ve söz konusu savaş Roma için bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu savaş sonrası Roma'nın doğudaki varlığı daha da güçlü hale gelmiştir.¹¹¹

M.Ö. 166 yılında, Seleukoslar'ın Yahudi şehirlerini Hellenize (asimilasyon) etmek istemesi ve bir Yahudi mabedini Zeus Tapınağı'na dönüştürmesi üzerine, Makkabinler isyanı çıkmıştır. Başlarda basit bir alt sınıf eylemi gibi görülen bu isyan, daha sonraları bir milli devrime dönüşmüştür.¹¹² Makabillerin¹¹³ önderliğinde başlayan bu isyanlar; Yahudilerin, Seleukos Devleti'nden bağımsızlıklarını elde etmelerini sağlamıştır.¹¹⁴ Bu gibi isyanlar, Roma tarafından desteklenmiştir. Nitekim bu karışıklıklar Seleukos Devleti'nin zayıflamasına sağlıyordu.¹¹⁵ Seleukoslar'a bir

¹⁰⁴ Jones 1971: 45; Tozan 2012: 34-35.

¹⁰⁵ Ferah 2002: 147; Elabid 1993: 118.

¹⁰⁶ Philopator, babasını seven anlamına gemektedir. Bilgi için bkz. Oppenheim 1969: 567; Jawad 2008: 252.

¹⁰⁷ Jawad 2008: 252.

¹⁰⁸ Kaya 1992: 8; Tozan 2012: 34.

¹⁰⁹ Hitti 1958: 266; Tozan 2012: 35.

¹¹⁰ Pydna Savaşı için bkz. Demircioğlu 2015: 378-295; Tozan 2012: 39-49.

¹¹¹ Demircioğlu 2015: 379-380; İplikçioğlu 2007: 82; Tozan 2012: 38.

¹¹² Hitti 1958: 268; Demircioğlu 2015: 405.

¹¹³ Makkabinler, IV. Antiochos'a karşı başkaldıran Judea'ya verilen ve çekiç manasına gelen bir lakaptır. bkz. Ios. ant. Iud.1, 1; *Makkabin Seferine Giriş*.

¹¹⁴ Kızıloğlu 2012: 35-64.

¹¹⁵ Atlan 2014: 146.

darbe de Partlar'dan gelmiştir. Partlar, M.Ö. 140 yılında Babil'i işgal etmişler ve stratejik öneme sahip, Hint'e ve Çin'e açılan yolları ellerine geçirmişlerdir.¹¹⁶

IV. Antiochos'un ölümünden sonra Seleukos veliahtları arasında ortaya çıkan iç çekişmeler Seleukos Krallığı'nı istikrarsızlaştırarak merkezi otoriteyi zayıflatmıştır. Antakya, bu süreçte iç savaflara ve anlaşmazlıklara sahne olmuştur.¹¹⁷ V. Antiochos'un döneminde yaşanan en önemli hadise Roma Senatosunun, Seleukos Devleti'ne, Apameia Antlaşması'nın bazı maddelerinin uygulanması için üç kişiden oluşan bir heyet göndermesi olmuştur. Söz konusu heyet, bütün halkın önünde Seleukos gemilerini yakmış ve savaşmasın diye filleri sakatlamıştır. Bu manzaraya dayanmayan seyircilerden birisi, Roma heyetinin baş elçisine saldırarak onu öldürmüştür.¹¹⁸

M.Ö. 162 yılında V. Antiochos ölünce, I. Demetrios, Antiochos'un yerine geçmek için Roma yönetiminden kendisini Antakya'ya geri göndermelerini istemiştir. I. Demetrios, Roma Senato'su bu isteğine izin vermeyince Roma'dan kaçmayı başarmıştır.¹¹⁹ I. Demetrios, ordu ve halk tarafından çok iyi karşılanmıştır. Roma ise, I. Demetrios'un, Roma yönetiminin onayı olmadan tahta geçmesinden çok rahatsız olmuştur.¹²⁰ M.Ö. 153 yılında Roma'nın yardımıyla V. Antiochos'un oğlu Alexander Balas, Ephesos'a yerleşmiş ve Suriye iki yönetici tarafından yönetilmeye başlamıştır. I. Demetrios ise, doğudaki isyanı bastırmış ve bunun sonucunda Soter¹²¹ unvanı almıştır.¹²² Demetrios Soter, M.Ö. 150 yılında hayatını kaybetmiştir. Alexander Balas tek başına kalınca, I. Demetrios akrabalarını yakalayarak asmıştır.¹²³ Bu olayları duyan II. Demetrios, Mısır Kralı VI. Ptolemaios'un da yardımlarıyla tahta geçerek, Alexander Balas'tan intikam almaya başlamıştır.¹²⁴ Antakya halkı, II. Demetrios'un geleceğini duyduğunda, korkudan, Suriye'nin

¹¹⁶ El-Hilu 1999: 243

¹¹⁷ Pol. 27, 10; Iosep. *Ant. Iud.* 1, 1-2; Downey 1963: 85-86; Jawad 2008: 293.

¹¹⁸ Cary 1967: 222; Jawad 2008: 294.

¹¹⁹ Cary 1965: 220- 222; Jawad 2008: 294-295; Demircioğlu 2015: 406.

¹²⁰ Ferah 2002: 156-157; Elabid 1993: 129.

¹²¹ Soter, kurtarıcı anlamına gelen Yunanca bir kelimedir.

¹²² Pol. 33, 118; Jawad 2008: 310; Ferah 2002: 159.

¹²³ Elabid 1993: 131-132; Ferah 2002: 160.

¹²⁴ Ferah 2002: 161.

değişik noktalarına kaçmıştır.¹²⁵ Seleukos Devleti'nin taht kavgalarından ve de düşmüş olduğu bu kötü durumdan faydalanan Partlar, doğudaki Seleukos eyaletlerinin birçoğunu ele geçirmiştir.¹²⁶

Roma ise, o esnada Akdeniz egemenliğine girişmişti. M.Ö. 133'te, Korinthos'u yıkarak Makedonya eyaletini ve M.Ö. 129'da Asya Eyaleti'ni kurmuştur.¹²⁷ Kilikya ve Finike kıyılarındaki korsanlar, Roma'nın Akdeniz'deki hareketini kısıtlamaya başlayınca, M.Ö. ikinci yüz yılın sonlarında Roma Ordusu korsanlara savaş açmıştır.¹²⁸

Seleukos kralları arasında yaşanan iç savaşlar, Seleukos Devleti'nin ekonomik krize sürüklenmesine yol açmıştır. Öte yandan ordu çok zayıflamış ve ülkeyi dış tehlikelere karşı koruyamaz hale gelmiştir.¹²⁹ Bağlı eyaletler arka arkaya bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Arap kabileler, Seleukos Devletine ait ne varsa yağmalamaya başlamıştır.¹³⁰

VIII. Antiochos ile IX. Antiochos arasında yaşanan iç savaş, Seleukos Devleti'ni çok yıpratmıştır. M.Ö. 96-84 yılları arasında, Seleukos Devleti'nin başına altı kral geçmiştir. Sur, Trablus, Sayda ve Asqalan gibi Seleukos şehirleri bu fırsattan yararlanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹³¹ Küçük Asya'daki Seleukos şehirleri de Pontus Kralı Mithradates'in yönetimine geçmiştir. Bu gelişmeler Roma'nın Akdeniz bölgesindeki çıkarlarını tehdit ettiği için Sulla, Mithradates'e karşı küçük Asya'da bir hamle gerçekleştirmiştir.¹³²

Seleukos krallarının taht savaşından bıkan Suriye halkı ise, kurtuluşu Tigranes'ten yardım istemekte bulmuştur.¹³³ M.Ö. 83'te Ermenistan Kralı II. Tigranes¹³⁴

¹²⁵ Diod. 33, 4; Ferah 2002: 162.

¹²⁶ Jawad 2008: 311.

¹²⁷ İplikçioğlu 2007: 48.

¹²⁸ Nushi 1987: 219-220.

¹²⁹ Jawad 2008: 336; Nushi 1959: 145.

¹³⁰ El-Nasiri 1991: 72; El-Nasiri 1992: 217; Jawad 2008: 336.

¹³¹ Jones 1971: 56-57; Elabid 1993: 151; Ferah 2002: 196; El-Nasiri 1992: 271.

¹³² Cary 1965: 230; Frah 2002: 170.

¹³³ Genç 2016: 250; El-Nasiri 1991: 72; Judullah 1999: 99.

¹³⁴ II. Tigranes, ya da yaşlı Tigranes M.Ö. 95-55 yılları arasında hüküm sürmüş Ermeni kralıdır. Yönetimi sırasında Ermenistan kısa bir süre doğu Roma dünyasının en güçlü devleti konumuna gelmiştir. bkz. Ameel

Roma'nın Pontus ile savaşmasını ve Suriye'deki karmaşıklığı fırsat bilerek Suriye topraklarını işgal etmiştir.¹³⁵ Tigranes bununla yetinmeyip M.Ö. 78 yılında bir hamle de Kapadokya'ya düzenleyerek başkenti Mazaka'yı (Kayseri) ele geçirmiş ve şehri yağmalamıştır.¹³⁶

Tigranes'in Suriye'yi işgal etmesiyle ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır. Bazı kaynaklar Tigranes'in, Suriye halkının isteği üzerine Suriye'ye girdiğini belirtirken, başka kaynaklarda Tigranes'in güç kullanarak bölgeye girdiğinden bahsedilmektedir.¹³⁷ Tigranes, başlarda Suriye'yi kalkındırmış, ticaret yollarını entegre ederek adını taşıyan sikkeler bastırmıştır.¹³⁸ M.Ö. 72'de Tigranes'in yönetim şeklinin değişip diktatör bir rejime dönüşmesi onu, Suriye halkının gözünde bir kurtarıcı olmaktan çıkarmıştır.¹³⁹

Roma ise Tigranes'in Suriye'de yapmış olduğu şüpheli eylemlerin yanı sıra, Partlar ve Pontus Kralı Methierates'le olan yakın ilişkisinden de büyük rahatsızlık duymaktaydı.¹⁴⁰ Roma, Tigranes'e sığınan Mithradates'i vermediği gerekçesiyle, Armenia'ya saldırmıştır. Roma, Tigranes'e bir ders vermesi için Romalı komutan Licinius Lucullus'un¹⁴¹ komutası altında bir orduyla Ermenistan'a saldırmış ve başkenti Dikranagerd'i ele geçirmiştir.¹⁴² Roma'ya karşı çıkamayacağını anlayan Tigranes, M.Ö. 68-67 yılında, Suriye'den çekilmiş ve Roma ile antlaşma yapmak zorunda bırakılmıştır. Roma'nın da yardımlarıyla tahta Seleukos ailesinden olan XIII. Antiochos geçmiştir.¹⁴³ Tahta geçtikten sonra ona, Asiatikos (Asyalı) unvanı verilmiştir.¹⁴⁴

1982; Genç 2016: 247-256.

¹³⁵ Plut. *Pomp.* 1193-195; App. *Syr.* 49; Cass. Dio 36, 37; El-Nasiri 1991: 72; Judullah 1999: 99.

¹³⁶ App. *Mithr.* 67; Arslan 2007: 288-289.

¹³⁷ Downey 1963: 90; El-Nasiri 1992: 272; Genç 2016: 250.

¹³⁸ El-Nasiri 1992: 272.

¹³⁹ Downey 1963: 91; El-Nasiri 1992: 273.

¹⁴⁰ El-Nasiri 1992: 272; Kaya 2004: 74.

¹⁴¹ Licinius Lucullus, M.Ö. 74-66 arasında Pontus hükümdarı VI. Mithradates Eupator'a karşı savaşan Romalı general. M.Ö. 69'da da Ermenistan kralı Tigranes'e karşı düzenlenen seferin kumandandır. App. *Mithr.* 16, 106.

¹⁴² App. *civ.* 1, 55; Cary 1965: 252; Ferah 2002: 170; Kaya 2004: 75.

¹⁴³ App. *Syr.* 49-50; App. *Mithr.* 105; Hitii 1958: 273; Elabid 1993: 152-153; Ferah 2002: 170; El-Nasiri 1992: 273.

¹⁴⁴ Downey 1963: 92; Jawad 2008: 339.

Bu tez çalışmasının amacı, M.Ö. 64 yılında Suriye'nin Romalı Komutan Pompeius Magnus tarafından fethedilmesinden başlayarak, M.S. 273 yılında Palmyra kraliçesi Zenobia'nın Roma İmparatoru Aurelian tarafından Roma'ya esir alınmasına kadarki zaman zarfında Roma-Suriye ilişkilerine ışık tutmaktadır. Bu konunun seçilmesinin öncelikli sebebi Roma-Suriye ilişkileriyle ilgili Türkçe literatürde hiçbir çalışmanın bulunmamasıdır. Bu da seçilen konunun önemini daha da arttırmıştır. Buna ilaveten, Roma İmparatorluğu döneminde, Suriye coğrafyasında birçok krallık ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu tezde söz konusu dönemde zuhur eden Nebati ve Palmyra krallıkları ile Roma arasındaki anlaşmalardan ve savaşlardan da bahsedilecektir.

Tez çalışmasında, söz konusu döneme ışık tutulurken, öncelikle Suriye'nin Roma tarafından fethedilmesinden önceki Seleukos-Roma ilişkileri açıklanacak, daha sonra da Suriye'nin M.Ö. 64 yılında Pompeius tarafından Roma eyaletine dönüştürülmesinin ve Suriye Eyaleti'nde yapılan düzenlemeler ele alınacaktır. Pompeius Magnus'un M.Ö. 64'den itibaren Suriye'de, Roma yönetimini kurmasıyla üç yüz yıldan fazla sürecek olan Roma dönemi başlamıştır. Roma'nın zayıflığından ve savaşlarla meşgul olmasından yararlanarak bağımsızlığını ilan eden bazı Suriye kentleri ani bir dönüşümle Roma ve Part imparatorlukları arasında yıldızı parlayan krallıklar haline gelmiştir.

Tezimizde, Suriye'nin Roma dönemindeki tarihi ve politik durumu irdelenerek bu toprakların nasıl Romalılaştırıldığı ve bu topraklarda ortaya çıkan Nebati ve Palmyra krallıklarının Roma tarafından nasıl sona erdirildiği açıklanacaktır. Çalışmamız iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Suriye'nin nasıl Roma eyaletine dönüştürüldüğünü anlatılabilmesi için ilk bölümde gerekli zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tezin Giriş bölümünde, Büyük İskender'in Babil'de ölmesinden sonra Suriye topraklarına hükmeden Seleukos Devleti'nin M.Ö. 312 kurulmasından toprakları Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilinceye kadar ki zaman zarfında Suriye'yle Mısır arasında yaşanan "Suriye savaşları" ve Roma-Seleukos ilişkileri yer alacaktır.

Birinci bölümde, M.Ö. 64 yılında Suriye topraklarının Pompeius tarafından fethedilmesi, Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesi, yapılan düzenlemeler ile

Roma ve Part imparatorlukları arasında Urfa'da yaşanan "Carrhae Savaşı" konuları incelenecektir.

Tezin ikinci bölümünde, M.Ö. 27 yılında İmparatorluk döneminin başlamasından, M.S. 273 yılında Palmyra kraliçesi Zenobia'nın Roma'ya esir düşmesine kadarki döneme ışık tutulacaktır. Roma'nın imparatorluk sistemine geçmesi, eyaletler üzerinde de büyük değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Suriye Eyaleti'ne bağlı olan Judea eyaleti, kendi başına bir eyalet haline getirilmiştir. M.S. 106 yılında Nebati Krallığı İmparator Trajan tarafından Arap eyaletine bağlanmıştır. Ayrıca bu bölümde, Palmyra-Roma ilişkileri de detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Roma Dönemi'nde Suriye adlı çalışmamız, öncelikle antik eserler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Ayrıca çalışmamızda modern kaynaklardan da faydalanılmıştır. Antik kaynak olarak; Diodoros Sicilus'un "*Bibliothèque Historik*"e adlı eserinin Suriye ile ilgili (12, 17, 18, 19, 29, 33) , Cassius Dio'nun "*Romaike Historia*" eserinin (5, 36, 37, 39, 42, 45, 53, 61, 65) , Plutarkhos'un "*Bioi Parallaloi*" adlı eserinde yer alan (*Pompeius, Casaer, Crassus, Antonius ve Brutus*), Appianus'un, "*Roman History*", kitabının (*The Syrian Wars, The Civil Wars, The Mithridatic Wars*) kısımlarından, Flavius Iosephos'un "*Iudaike arkhaiologia*" eserinin (1, 3, 6, 7, 11, 14, 16,) bölümlerinden ve Strabon'un "*Geographika*"eserinin Suriye ile ilgili 16. bölümünden faydalandık. Ayrıca "*Kitab-ı Mukaddes*"in Eski Antlaşma kısmındaki "*Makkabiler Seferi*"nden de alıntılar yaptık.

Çalışmamızda modern kaynak olarak Arapça, İngilizce ve Türkçe kaynaktaklardan da yararlanılmıştır. Bunların en önemlileri; İngilizce A. H. M. Jones, "*The Cities of the Eastern Roman Provinces*", P. K. Hitti, "*History of Syria: including Lebanon and Palestine*", E.S. Bouchier'in "*Syria as Roman Province*" kitabından yararlandık. Arapça kaynak olarak da Jawad Ali'nin "*Al-Mufasssal fî Tārīkh al-'Arab Qabl al-Islam*", İ. Nushi'nin "*Tārīkh-l Roman*", A. El-Nasiri'nin "*Tārīkh İmparatoriye'l-Romaniye*" kitabından yararlandık. Son olarak Türkçe kaynak olaraksa, H. Demircioğlu'nun "*Roma Tarihi*" kitabından ve Murat Arslan'ın yayınlamış olduğu "*Galatlar*"adlı doktora tezinden faydalandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURIYE’NİN FETHİ VE SURIYE EYALETİ’NİN OLUŞTURULMASI (M.Ö. 63-64)

1. Pompeius Magnus’un Korsanlarla Savaşı (M.Ö. 67)

M.Ö. 67 yılında, korsanlar neredeyse bütün Akdeniz’e hâkim olmuşlardır.¹⁴⁵ Korsanların, Cebel-i Tarık’a kadar uzanması Akdeniz’de ticareti durdurmuştur.¹⁴⁶ Bu durum, Roma açısından bir afet manzarası göstermeye başlamıştır. Roma’nın, Antigonoslar ile meşgul olmasını fırsat bilen korsanlar; Akdeniz bölgesindeki bazı Roma düşmanlarının da yardımıyla çok güçlü bir hale gelmişlerdir.¹⁴⁷ Kilikya kıyılarında sessiz bir şekilde ortaya çıkmış ve hızlı bir şekilde büyümüşlerdir.¹⁴⁸ M. Antonius, M.Ö. 74 senesinde korsanlarla savaşmak için Roma Senatosu tarafından Akdeniz’e gönderilmiştir. M. Antonius, doğrudan korsanların Kilikya’dan sonra ikinci yuvaları olan Girit’e saldırmış ancak bu görevde başarısız olmuş ve M.Ö. 71 yılında da Girit’te ölmüştür.¹⁴⁹ Kırktan fazla şehre hükmeden bu korsanların, binden fazla gemiye sahip olmuş; üstelik sadece denizde değil, karada da Roma’ya ait şehirlere saldırarak buraları yağmalamış ve tapınakları yıkıp talan etmişlerdir.¹⁵⁰ Korsanların bu faaliyetleri sebebiyle Roma buğday ithal edemez hale gelmiş, dolayısıyla da ekmek fiyatlarında artış olmuştur. Bunun üzerine Roma yönetimi harekete geçme kararı almıştır.¹⁵¹

Roma, bu sorunu mutlak bir şekilde çözümlmek istiyordu.¹⁵² Roma’yı düştüğü bu zor durumdan kurtaracak bir şahsiyete ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle M.Ö. 67

¹⁴⁵ App. *Mithr.* 91; Arslan 2007: 435.

¹⁴⁶ Plut. *Pomp.* 1190; App. *Mithr.* 91; Arslan 2007: 436.

¹⁴⁷ Cass. Dio 36, 20, 3-4.

¹⁴⁸ Plut. *Pomp.* 1189; Arslan 2007: 436.

¹⁴⁹ Nushi 1973: 335; Atlan 2014: 164-165; Arslan 2007: 303; Nushi 1973: 292; Menteşe 2011: 79.

¹⁵⁰ Plut. *Pomp.* 1190; Arslan 2007: 436-437.

¹⁵¹ App. *Mithr.* 93-94; Cass. Dio 36, 20-23; Hitti, 1958:309; Arslan 2007: 438; Nushi 1973: 291-292.

¹⁵² App. *Mithr.* 93-94; Arslan 2007: 439; Tekin, 2008: 213.

yılında, A. Gabinius'un Senato'ya bir kanun getirmesi üzerine, Pompeius Magnus¹⁵³ korsanlarla savaşması için Akdeniz'e "Proconsul"¹⁵⁴ yani mutlak karar alma yetkisiyle gönderilmiştir.¹⁵⁵ Pompeius, söz konusu yasanın vermiş olduğu geniş yetkilerle Akdeniz'deki korsanları cezalandırmak üzere yola çıkmıştır.¹⁵⁶ Pompeius, üç ay gibi kısa bir sürede Akdeniz'deki korsanları temizlemiş ve elebaşlarını asmıştır; bazı korsan gruplarına ise itaat göstermeleri şartıyla müsamaha göstermiştir.¹⁵⁷ Pompeius Magnus, bu zaferle birlikte Roma'da büyük üne kavuşmuş ve Roma'nın Akdeniz'deki itibarını tekrar kazanmasını sağlamıştır.¹⁵⁸ Fakat bu savaş sonucu birçok şehir tahribata uğramıştır.¹⁵⁹

2. Pompeius'un Pontus Kralı III. Mithradates'le Savaşı

Pompeius, Akdeniz'deki korsan meselesini hallettikten sonra, vaktini şehirleri dolaşmakla geçirmiştir. M.Ö. 67'de Roma, Pompeius'a haber yollayarak Lucullus'tan sonra, Mithradates'le de savaşması için onu görevlendirmiştir.¹⁶⁰ Bu haberi alan Pompeius, her şeyi bir kenara bırakarak Tigranes ve Mithradates'e karşı yürüteceği savaş için hazırlıklara başlamıştır.¹⁶¹ O esnada, Mithradates de Roma'yla yapacağı savaşa hazırlanıyor ve kendisine müttefik arıyordu.¹⁶² Pompeius gelene

¹⁵³ Pompeius Magnus, M.Ö. 106-48 yılları arasında yaşamış olan Romalı komutan ve devlet adamıdır. Soyluların geleneklerine uygun bir eğitim görmüştür. M.Ö. 70'te Crassus ile birlikte konsül seçilmesini sağlamıştır. Akdeniz ticaretini felce uğratan korsanlarla savaşmıştır. Anadolu'daki Pontus Kralı VI. Mithradates'e karşı girişilen doğu savaşının komutanlığına getirilmiştir. M.Ö. 66'da sınırsız yetkilerle donatılmış olarak Anadolu'ya hareket etmiş ve üç yıl süren savaşın sonunda VI. Mithradates'i büyük bir bozguna uğratmıştır. M.Ö. 64 Suriye'ye, M.Ö. 63'te de Mısır'a giden yolların ticari denetimini ele geçirmiştir. M.Ö. 53'te Crassus'un ölümü üzerine de Senato tarafından tek konsül olarak atanmıştır. M.Ö. 48'de Caesar ve Pompeius ordularının karşı karşıya geldikleri Pharsalos'ta, büyük bir bozguna uğrayan Pompeius, Mısır'a sığınmış ve orada ölmüştür. Pompeius hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Plut. *Pomp.* 1197-1247; Ackermann vd.2008, 1, 363; Tekin 2014: 86-87.

¹⁵⁴ Proconsul, Roma İmparatorluğu'nda eyalet valilerine verilen isimdir. Senato eyaletlerinin yöneticileri olup görev süreleri 12 aydı. Proconsuller Senato tarafından kura ile seçilip eyaletlere gönderiliyordu. Cass. Dio 53, 13, 3; Doğancı 2007: 62; Kaya 2000: 137; Menteşe 2011: 79.

¹⁵⁵ App. *Mithr.* 94; Cass. Dio 36, 3-37; Arslan 2007: 439; Ahmet Ali 1988:125; Nushi 1973: 420; Tekin 2014: 87; Menteşe 2011: 80; Kaya 1992: 30.

¹⁵⁶ Cass. Dio 36, 24, 1-6; App. *Mithr.* 96; Arslan 2007: 442; Nushi 1973: 420.

¹⁵⁷ Plut. *Pomp.* 1193; App. *Mithr.* 114; Cass. Dio 36, 37, 3-5; Nushi 1973: 437; Arslan 2007: 443; Nushi 1973: 422; Menteşe 2011: 82.

¹⁵⁸ Cass. Dio 36, 42, 1-4; App. *Mithr.* 97; Durant, 1975: 153; Arslan 2007: 446.

¹⁵⁹ Cass. Dio 36, 37, 6.

¹⁶⁰ Plut. *Pomp.* 1194; Nushi 1973: 422-423; Tekin 2014: 87.

¹⁶¹ Cass. Dio 36, 45, 1-2; Arslan 2007: 448.

¹⁶² Arslan 2007: 448.

kadar, "Zela"¹⁶³ yakınlarında Roma'yı yenilgiye uğratan Mithradates, Pontus'a tekrar egemen olmuştur.¹⁶⁴ Pompeius, onun işini bitirmek için Kilikya vazifesini tamamladıktan sonra Pontus'a geçmiş; iki ordu, Lykos Irmağı kıyısında karşılaşmıştır. Yapılan savaşı Pompeius kazanmış; Mithradates'e yardım eden Tigranes'in üstüne yürümüş ve Artaksata şehrini istila etmiştir.¹⁶⁵ Çaresiz kalan Tigranes, teslim olmuş; Mithradates ise Romanya üzerinden geçerek, Tuna Nehri üzerindeki kavimleri, Galya'ya hücum etmek üzere toplamaya çalışmıştır. Pompeius, Roma'yı doğuda meşgul eden en önemli düşmanı da ortadan kaldırmış ve görev aldığı yıllar içerisinde doğuyu yeniden düzenleyerek Roma'ya dönmüştür.¹⁶⁶

3. Suriye Eyaleti'nin Kuruluşu (M.Ö. 63/64)

M.Ö. 64 yılında Suriye toprakları, Pompeius tarafından fethedilmiş ve "Suriye Eyaleti" adı altında Roma'ya bağlanmıştır.¹⁶⁷ Böylelikle Helenistik dönemin bir krallığı daha tarih sahnesinden silinmiş ve yerini Roma'nın Suriye Eyaleti'ne bırakmıştır.¹⁶⁸ Roma'nın doğu eyaletlerindeki siyaseti, iki önemli unsura dayanmaktaydı. Bunlardan ilki, Roma'nın çıkar ve güvenliğini sağlamak, ikincisiyse, eyaletlerden ekonomik gelirler elde etmektir. Bunlar Roma'ya büyük kazanç sağlamıştır.¹⁶⁹ Suriye Eyaleti, Proconsul derecesi olan Romalı yöneticiler tarafından yönetilmiştir.¹⁷⁰ Aulus Gabinius(M.Ö. 55-57); Suriye, Roma eyaleti haline getirildikten sonraki ilk Roma valisi olmuştur.¹⁷¹

Pompeius Magnus, doğuya korsanlarla savaşmak için geldiğinde, asıl hedefi, ön Asya'yı yeniden tanzim etmektir.¹⁷² Pompeius, söz konusu hedefine varabilmek için ilk önce Part Kralı III. Pharaates'le bir anlaşma yaparak, Küçük Asya sahillerine

¹⁶³ Zela Savaşı, M.Ö. 47'de Caesar ile Pontus Kralı VI. Mithradates oğlu II. Farnekes arasında gerçekleşen bir savaştır.

¹⁶⁴ Nushi 1973: 446.

¹⁶⁵ Plut. *Pomp.* 1195; Nushi 1973: 448-449.

¹⁶⁶ Nushi 1973: 449; İplikçioğlu 2007: 89.

¹⁶⁷ Iosep. *Ant. Iud.* 14, 2, 3; App. *Mithr.* 106; Syr. 49-50; Bouchier 1915: 22; Rüstem 1969: 130; Kaya 1992: 127.

¹⁶⁸ App. *Mithr.* 106; Cass. Dio 37; Arslan 2007: 495; Hitti 1958: 274.

¹⁶⁹ Mekkevi 1999: 224; Nushi 1973: 454.

¹⁷⁰ Bouchier 1915: 26; El-Dubai 2009: 119.

¹⁷¹ El-Ferah 2002: 350; Hitti, 1958: 309.

¹⁷² Atlan 2014: 170.

Roma deniz donanmaları yerleştirmiştir.¹⁷³ Sonrasında da Pontus Kralı VI. Mithradates'e savaş açmış ve savaşı kazanmıştır. Böylece Roma ile Mithradates arasındaki uzun süren savaşlara da noktayı koymuştur.¹⁷⁴ Pompeius, Küçük Asya'da düzeni sağladıktan sonra, M.Ö. 64 yılında Suriye'ye gelmiştir.¹⁷⁵ Seleukoslar Devleti'nin son kralı olan, XIII. Antiochos'un hükmünü de bertaraf ederek bütün Suriye topraklarını Roma eyaleti haline getirmiştir.¹⁷⁶ Ardından da Nebatilere karşı yürümüŧ; Kralları III. Aretas'ı yenerek başkentleri Petra'yı ele geçirmiştir.¹⁷⁷ Oradan da Iudaia'ya girmiştir.¹⁷⁸ Pompeius'un doğuda yapmış olduğu düzenlemeler ve eyaletlerin komŧu ölkelerle sınırlarını belirlememesi, Roma'nın bölgede daha fazla genişleme arzusunu açık bir şekilde belli etmiş ve daha Sonraki dönemlerde Fırat Nehri, Roma ile Partlar'ın arasında sınır noktası olmuştur.¹⁷⁹

Pompeius'un, Küçük Asya'da yapmış olduğu düzenlemeleri, Suriye'de uygulaması mümkün değildi. Zira Suriye'deki halk, çok cahil ve geri kalmıştı. Bu yüzden orada bir cumhuriyet devleti kurulması, o şartlarda neredeyse imkânsızdı.¹⁸⁰ Pompeius Magnus, Suriye Eyaleti'ni kurduktan sonra, oradaki bazı şehirlerin yönetimini yerel sivil yönetimlere bırakmıştır.¹⁸¹ Kendisi ise, Suriye'nin Akdeniz kıyısı bölgesine önem vermiştir.¹⁸² Ancak söz konusu stratejik kararlar olduğu zaman, son söz Roma yönetimine ait olmuştur.¹⁸³ Bu dönemde; Suriye'nin, iç ve güney bölgelerinde, Roma'ya bağımlı olan Emesa¹⁸⁴ Kommagene¹⁸⁵ ve Nebatiler gibi krallıklar ortaya

¹⁷³ Nushi 1973: 447-448

¹⁷⁴ Tekin 2008: 213.

¹⁷⁵ Hitti 1958: 273.

¹⁷⁶ App. *Mithr.* 106; syr. 49-50; Atlan 2014: 171; Arslan 2007: 498-499; Kaya 1992: 127; Genç 2016: 253.

¹⁷⁷ App. *Mithr.* 106; Cass. Dio 37, 15, 1-2; Arslan 2007: 499; Nushi 1973: 452.

¹⁷⁸ Iosep. *Ant. Iud.* 14, 4; App. *Mithr.* 114; Arslan 2007:499; Hitti 1958: 274; ; Kaya 1992: 127

¹⁷⁹ El-Dubai 2009: 123.

¹⁸⁰ Jones 1971: 62.

¹⁸¹ Bouchier 1915: 24.

¹⁸² Ferah 2002: 349.

¹⁸³ Downey 1962: 101-102.

¹⁸⁴ Emesa, ŧimdiki adı Humus olan Suriye ŧehridir. ElHilu 1998: 230; Hitti1958: 340.

¹⁸⁵ Kommagene Krallığı, Antik Çağda, Orta Anadolu'nun güneyinde kurulmuş bir krallıktır. Bugünkü Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraŧ illerini kapsıyordu. Batıda Kilikya ve kuzeyde Kapadokya ile çevrili olan bu krallığın doğu sınırını Fırat Nehri çizmiştir. Toroslardan Kuzey Suriye sınırına kadar olan bölgede hâkimiyet kurmuştur. M.Ö.187 başkent Samosata Fırat'ın batı kıyısında ve Mezopotamya'ya gidilen yollar üzerinde olan istasyondur. M.Ö. 188 Kommagene hem Kilikya'dan hem de Kapadokya'dan ayrılmıştır. M.Ö. 162 yılında çökmenin eŧiğinde olan

çıkıştır.¹⁸⁶ Suriye'nin, kuzey şehirlerinden, Biroya¹⁸⁷ ve Antakya şehirlerine, yerel yönetim hakkı tanınmış ve Antakya Romalı tüccarlara açılmıştır. Antakya şehri, Seleukos Dönemi'nde olduğu gibi, Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesinden sonra da Roma Senatosu'nun Suriye'deki toplantı noktası olmuştur.¹⁸⁸ Yahudi Krallığı da Pompeius'un yaptığı düzenlemelerden nasibini almıştır. Makabilerin elindeki bütün şehirleri geri alarak yeniden düzenleme ve imar kararı almıştır.¹⁸⁹ Pompeius'un düzenlemelerinin en az olduğu bölge, Suriye'nin güneyinde bulunan, Nebatî Krallığı'dır. Söz konusu krallık eski düzenini korumuştur.¹⁹⁰

Pompeius, bütün ilgisini Suriye'nin Akdeniz sahil şeridine yoğunlaştırmış, diğer illeri ise Roma Devleti'ne dost ve bağımlı kalmaları şartıyla yerel krallıklara bırakmıştır.¹⁹¹ Pompeius, bu krallıkların başına, Roma'ya sadık kalacak hükümdarlar koyarak, Roma'nın doğudaki egemenliğini korumuştur.¹⁹² Suriye Eyaleti, Roma için büyük önem arz etmesi nedeniyle bu eyalete atanan yöneticiler, Roma imparatorlarının yardımcılarında seçilmiştir. Söz konusu yöneticiler, savaşa girme ve asker toplama gibi yetkilere de sahip olmuşlardır.¹⁹³ Suriye'nin, Roma için önemi, Roma Lejyonlarının bulunduğu askeri noktalardan birisi oluşu ve Part ordusuna karşı savunma hattı olarak kullanılmasıdır.¹⁹⁴ Bu yüzden, Roma'nın en aktif bulunduğu şehirler, Laskiye ve Apameia şehirleri olmuştur.¹⁹⁵

M.Ö. 62 yılında Pompeius bölgeye ilişkin gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, yerine Legatus'u Marcus Aemilius Scaurus'u bırakarak Roma'ya dönmüştür.¹⁹⁶ Kısa bir süre sonra da, Scaurus, Nebatî Krallığı'na¹⁹⁷ askeri bir

Seleukos Krallığı'ndan ayrılmıştır. Bekaroğlu 2006; 35; Charlesworth 1924: 76; Jones 1971: 73.

¹⁸⁶ Nushi 1973: 456; Ferah 2002: 348.

¹⁸⁷ Biroya, şimdiki adı Halep olan Seleukos şehirlerinden birisidir. ElHilu 1998:227 Jones 1971: 71

¹⁸⁸ Grafa 1997: 17; El-Dubai 2009: 119.

¹⁸⁹ Jones 1971: 63-64.

¹⁹⁰ Jones 1971: 63-64.

¹⁹¹ Ferah 2002: 348; El-Dubai 2009: 121

¹⁹² Kaya 2009: 173.

¹⁹³ App. *Span.* 11, 55.

¹⁹⁴ El-Dubai 2009: 121.

¹⁹⁵ Ferah 2002: 348.

¹⁹⁶ Iosep. Ant. Iud. 14, 4; App. Syr. 51; Grafa 1997: 26; Arslan 2007: 509; ; Kaya 1992: 127-128.

¹⁹⁷ Nebatî Krallığı, M.Ö. 600 ile M.S. 106 yılları arasında Edomi bölgesinde bulunan ve Başkenti Petra olan antik Suriye krallıklarından birisidir. Ancak bu krallığın ilk iki yüz yılı hakkında elimizde herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Yunan tarihçi Diodorus Siculus'un "Bibliothèque Historique" adlı kitabı bu krallıkla ilgili M.Ö. 4. yüzyılın sonlarından sonraki yıllara ışık

sefergerçekleştirmiştir.¹⁹⁸ Roma Ordusu, Petra şehrini uzun süre kuşatma altına almış; ancak bir türlü ele geçirememiştir. M.Ö. 58 yılında, Yahudi Kral Antipatros Edom, Nebatî Kralı Aretas'ı, Roma'ya vergi ödeme konusunda ikna etmeyi başarmıştır.¹⁹⁹ Romalı komutan Scaurus, belli bir miktar haraç ve vergi karşılığında, Nebatî Kralı III. Aretas ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmadan sonra, Roma'da, Scaurus'un Nebatî Kralı'na karşı elde ettiği zaferini ölümsüzleştirmek için, bir sikke basılmıştır.²⁰⁰ Abcık M.Ö. 55 yılında, Pompeius'un komutanlarından olan Gabinus, Nebatî Krallığı'na saldırarak, Nebatî ordusunu bozguna uğratmıştır.²⁰¹

Suriye'nin ilk valisi, Pompeius'un komutanı Gabinus olmuştur.²⁰² Göreve başlayınca Suriye'deki krallarla anlaşma yapan onların güvenini kazanmayı başarmıştır.²⁰³ M.Ö. 55'te, Gabinus'un Fırat Nehri'ni aşması, Roma-Part ilişkilerini çıkmaza sokmuştur.²⁰⁴ Gabinus, Scaurus'un yapmış olduğu hamleye benzer bir hamle yaparak, Nebatî ordusunu yenilgiye uğratmıştır.²⁰⁵ Gabinus'tan sonra, Suriye Eyaleti'nin başına, Marcus Licinius Crassus²⁰⁶ geçmiştir. Crassus; Pompeius ve Caesar'ın da içinde bulunduğu üçlü koalisyondan üyelerinden birisidir.²⁰⁷ Pompeius, Caesar ve Crassus üçlüsü arasında, M.Ö. 55 yılında imzalanan, "Luca Antlaşması" sonucunda Crassus'un Suriye Eyaleti'nin başına geçmesi kararına varılmıştır.²⁰⁸

4. Carrhae Savaşı

tutmaktadır. Nebatîlerin, Edomilerin neslinden geldiği düşünülmektedir. Abbas 1987: 150; Bartlett 1990: 53; Judullah 1999: 105-106.

¹⁹⁸ Ios. *ant. Iud.* 16, 5-1; Cary 1949: 383; Aburra 2004: 35.

¹⁹⁹ Ios. *ant. Iud.* 16, 5-1; Cary 1949: 383.

²⁰⁰ Ios. *ant. Iud.* 16, 5; Aburra 2004: 37.

²⁰¹ Ios. *ant. Iud.* 16, 5-2.

²⁰² Bouchier 1915: 26; Hitti, 1958: 309; Nushi 1973, C2, 516.

²⁰³ Cary 1965: 256; El-Dubai 2009: 127.

²⁰⁴ El-Dubai 2009: 127.

²⁰⁵ Ios. *ant. Iud.* 16, 6.

²⁰⁶ Marcus Licinius Crassus, M.Ö. 115 – M.Ö. 53 yılları arasında yaşamış Romalı general ve siyasetçidir. Caesar ve Pompeius ile Birinci Triumvirate olarak bilinen gizli anlaşmayı yapmıştır. Döneminin en zengin insanlarından biri olmasına karşın askerî zaferlerle tanınmak için can atmıştır. Bu tutkusu onu Suriye'ye kadar sürüklemiş ve Romalıların bugünkü Harran yakınlarında yaşadıkları yenilgi sırasında öldürülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Plut. *Cras.*

²⁰⁷ Kaya 1992: 129; Hitti 1958: 310.

²⁰⁸ Plut. *Cras.* 1055; Cass. Dio 39, 27; Ferah 2002: 350; Hitti 1958: 310; Diakov vd. 2000: 595; Nushi 1973: 524-525; Kaya 2004: 77.

Pompeius, Pontus Kralı VI. Mithradates Eupator'a karşı kazanmış olduğu zaferle ün yaparken; Caesar da Galya'da elde ettiği zaferler ile Pompeius'un başarılarını gölgede bırakmıştır. Crassus ise diğer iki üyenin başarılarını kıskanıyor ve büyük bir zafer kazanmak için bir savaşın komutanlığını üstlenmek istiyordu.²⁰⁹ M.Ö. 55'te, Suriye valisi olarak atanmasını sağlamayı başarmış ve amacının, Partlar'a karşı savaşmak olduğunu da gizlememiştir.²¹⁰ Roma'daki bazı kesimler bu durumdan çok rahatsız olurken, Crassus'un, Partlar ile gireceği savaşın adaletsiz bir savaş olacağını düşünüyorlardı.²¹¹

Crassus, servetinin büyük bir kısmını yapacağı sefer için oluşturacağı orduya harcamıştır. İlk olarak, yedi lejyonluk bir kuvvet oluşturmuştur. Daha sonra Caesar 'ın Galya seferi sırasında kendisine sağladığı desteği kullanarak ondan dör binasker ve oğlu Publius komutası altında olan, dört bin süvaritedarik etmeyi başarmıştır.²¹² Söz konusu savaşın bir kısım maliyetini de Hierapolis (Bambyce)²¹³ ve Orşelîm (Kudüs) tapınaklarının mücevherlerini soyarak sağlamıştır.²¹⁴

Crassus, M.Ö. 55 yılında, Partlarla savaşmak üzere denizden yola çıkmış ve Lidya'da(Gediz) karaya ayak basmıştır. Sahil şeridi boyunca ilerleyen Roma Ordusu; Kapadokyalıların kendilerine erzak sağlamaları ve yön tayininde yardımcı olmaları sayesinde, M.Ö. 53 yılında, Zeugma'ya(Gaziantep) ulaşmıştır.²¹⁵ Burada Crassus, Roma Cumhuriyeti'ne tabi olan Ermenistan Kralı II. Artavasdes'ten gelen ordusunun Ermenistan'a yürümesi, oradan orduya takviye güç sağlayarak, Part ordusuna kuzeyden saldırması teklifini reddetmiştir.²¹⁶ Üst düzey subaylardan olan Gaius Cassius Longinus'un ısrarla karşı çıkmasına rağmen, bu yoldan devam ederse seferinin uzun süreceğini, Partlar'a en kısa yoldan saldırarak Mezopotamya'yı bir an önce ele geçirmek için acele ettiğini bildirmiştir.²¹⁷

²⁰⁹ Cass. Dio 39, 27; Übadi 1981: 259-260; Nushi 1973: 577; Kaya 2004: 77.

²¹⁰ Plut. *Cras.* 1055; Cass. Dio 39, 27; Kaya 2004: 173-86; Nushi 1973: 577-587.

²¹¹ Ferah 2002: 350; Übadi 1981: 259; Nushi 1973: 577-587

²¹² Plut. *Cras.* 1059.

²¹³ Bambyce veya Hierapolis, şimdiki adı Menbiç(Bumbuç) olan Suriye'nin Halep eyaletine bağlı bir ilçedir. Daha detaylı bilgi için bkz. El-Oğuzî 1952, I, 513; Jones 1971: 71.

²¹⁴ Ios. *ant. Iud.* 16, 7; Nushi 1973: 579; Turad 1886: 209-210.

²¹⁵ Plut. *Cras.* 1056.

²¹⁶ Nushi 1973: 579-580.

²¹⁷ Turad 1997: 216.

Crassus, ordusuyla birlikte Fırat Nehri'ni geçerken; önceden Pompeius'a hizmette bulunmuş olan Nebatîlerin ve Arap Şeyhi Ariamnes'in sağlamış olduğu okçuları da ordusuna dâhil ederek yoluna devam etmiştir.²¹⁸ Ariamnes, Crassus bölgeye varmadan Part Kralı II. Orodes ile anlaşarak ona haber gönderdiği için, Partlar da savaş hazırlığına başlamıştır.²¹⁹

Yol boyunca Roma ordusuna kılavuzluk eden Arap kabile şeyhinden Part ordusuyla ilgili, zayıf ve dağınık oldukları gibi asılsız bilgiler alan Crassus, büyük bir zafer kazanacağını düşünerek tedbirsiz davranmıştır. Artavasdes'in orduları birleştirme konusundaki ısrarını bir kez daha reddeden Crassus, Roma Ordusu'nu su kaynaklarından uzak, sıcak çöl bölgesinden ilerletmeye devam etmiştir.²²⁰ Surena²²¹ komutasındaki Part Ordusu'nun nerede olduğunu öğrenebilmek için Ariamnes komutasındaki süvari birliğini keşfe çıkartan Crassus, onlardan bir daha haber alamayınca ihanete uğradığını anlamıştır. Carrhae²²² yakınlarındaki bölgede, Roma ile Part orduları karşı karşıya gelmiştir.²²³

Aniden Part ordusunu karşısında bulan Crassus, şaşırmış ve paniğe kapılmıştır. Ordunun cesurca saldırı için, geleneksel merkezde uzun piyade hattı; kanatta ise, süvariler formasyonunu öneren Gaius Cassius Longinus'un önerisini reddeden Crassus, orduyu içi boş bir kare oluşturacak biçimde düzene sokmuştur.²²⁴ Böylelikle Roma ordusu, saldırıdan çok savunma sistemine geçerek içinde bulunduğu psikolojisini belli etmiştir; çünkü sefer boyunca Roma Ordusu, sıcak ve susuzluktan dolayı bitkin düşmüştür..²²⁵

²¹⁸ Plut. *Cras.* 1060; El-Hilu 1999: 250

²¹⁹ Plut. *Cras.* 1061.

²²⁰ Plut. *Cras.* 1061-1062; Nushi 1973: 581.

²²¹ Surena, M.Ö. 84-53 yılları arasında yaşayan Persli komutandır. Carrhae savaşında Crassus komutasındaki Roma ordularını büyük bozguna uğratarak Crassus'u öldürmüştür. Tarihçi Plutarkhos, Surena hakkında, "O hem bulunduğu mevki hem de cesaretiyle çok değişik bir Şahsiyettir. Onun gibi cesur ve heybet sahibi Part komutanı daha önce görülmemiştir" ifadesini kullanmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. A.D.H. 1983, Cambridge History of Iran:21-100.

²²² Carrhea, Şimdiki adı Harran olan Türkiye-Suriye sınırında yer alan şehirlerden birisidir. Davut 2003:

595; El-Hilu1998: 216-217; Jawad 2008: 61.

²²³ Plut. *Cras.* 1062; Nushi 1973: 582

²²⁴ Plut. *Cras.* 1062-1063; Nushi 1973: 582.

²²⁵ Hitti 1958: 309.

Part ordusu ise karşı cephede savaş düzenine geçmiş, ortada ağır süvariler kanatlarda ise atlı okçular olacak biçimde dizilmişlerdir. Part ordusu komutanı Surena, Katafraktların²²⁶ üzerini pelerinlerle örterek, savaş öncesi ordusunun asıl ezici gücünü gizlemiş, bu sayede rakip ordu üzerinde ne olduğu anlaşılamadığı için, korkutucu bir etki yaratmaya çalışmıştır. Diğer yandan Part ordusuna ait savaş davullarının durmadan çalması ve gürültü çıkartması Roma Ordusu'nun moralini bozmayı başarmıştır.²²⁷

Atlı okçuların, Roma Ordusu üzerine saldırıya geçmesiyle savaş başlamıştır. Part okçularının, paralı askerler kohortuna²²⁸ ardı ardına yaptıkları ok saldırısı sonucu ağır zayıat verilmiştir.²²⁹ Roma piyadelerinde bulunan kalkanlar, Part oklarını durdurmaya yetmemiştir; zira atlı okçuların kullandıkları yaylar, kompozit İskit yaylarıydı ve bu yaylar normal bir yaya göre hem çok uzak mesafeye ok atabiliyor hem de daha etkili atış derecesi sağlıyordu. Centuryonların²³⁰ Kohortlara vermiş oldukları emir doğrultusunda, askerler Testudo formasyonuna geçerek korunmayı başarmışlardır.²³¹ Part okçuları ise, bu farklı savunma düzeni karşısında ne yapacaklarını hemen kavramış ve askerlerin bacaklarına doğru nişan almaya başlamışlardır.²³² Atlı okçuların sadaklarındaki okun tükenmesiyle birlikte geri çekildiklerini fark eden Crassus; ordunun sağ kanadındaki dört kohorta ve oğlu Publius komutasındaki Galyalı süvarilere, düşman ordusunun sol kanadına doğru yüklenme emri vermiştir. Crassus, düştüğü talihsiz durumu kendi lehine çevirmenin planlarını kurmuş ve gönderdiği birlik sol kanadı oyalamayı başardığı takdirde, Part ordusunu sağ kanatlarından çevirmeyi hedeflemiştir. Lakin Crassus'un unuttuğu bir şey vardı; atlı okçular zırhsızdır ve bu durum onlara sürat ve çeviklik katıyordu.²³³ Saldırıya geçen askerler okların kurbanı olmuş; Crassus uygulamaya çalıştığı planın işe yaramadığını görünce tamamen umutsuzluğa kapılmıştır. Surena, Publius'un

²²⁶ Katafrakt, Antik Yunan ve Roma'da kullanılan bir zırhlı atlı tipidir. Cataphract, tamamen anlamına gelen κατά ve korunaklı / korunmuş anlamına gelen bir kelimedir.

²²⁷ Plut. Cras. 1063-1064.

²²⁸ Kohort, Roma ordusunda savaşan askeri birlik. Günümüz ordularında yaklaşık olarak bir Tabur kuvvetine karşılık gelmektedir.

²²⁹ Plut. Cras. 1063-1064.

²³⁰ Centuryon, Roma ordusunda hizmet eden ve 80 askerden oluşan lejyon rütbesi.

²³¹ Plut. Cras. 1063.

²³² Plut. Cras. 1065.

²³³ Plut. Cras. 1065-1066.

kesilmiş başını teşhir için düşman ordusuna doğru gönderdiğinde, Crassus, oğlunun kesilmiş başıyla karşılaşmış ve içine düştüğü acıdan dolayı kendini kaybetmiştir.²³⁴

Part ordusuna ait okçuları, Roma askerlerini zayıflatmak için ikinci kez saldırıya kalkmışlar ve orduyu her yönden ok yağmuruna tutmuşlardır. Surena, bu saldırının bitmesini beklemeden, katafraktlara tırta saldırıya geçmelerini emretmiştir. Part okçularının okları tekrar tükendikten sonra, elit süvariler ölümcül darbeyi indirmek için hızlarını artırmışlardır. Lejyonerler, ok saldırısının ardından gelen atlı süvarilerin ezici gücüne karşı koyamayarak çok ağır zayıatlar vermişlerdir.²³⁵

Akşama kadar süren savaş, Crassus'un kendini biraz toparlayarak geri çekilme kararı vermesiyle sona ermiştir. Roma Ordusu, Carrhae kasabasına doğru kaçarken arkalarında iki bin ölü ve on bin esir bırakmışlardır.²³⁶ Ertesi gün Surena, Crassus'u aldatmak için, ordusunu toplayıp, Romalılar'ın kamp kurduğu kasabayı ablukaya almıştır. Crassus'a gönderilen mesajda askeri hamleden vazgeçmesi durumunda, Fırat Nehri'ni hiçbir saldırı olmaksızın güvenli bir şekilde geçecekleri yazmaktadır.²³⁷

Crassus, oğlunu kaybettiği için akılcı kararlar alamıyor; seferden vazgeçmeyi gururuna yediremiyordur. Ordu komutanları ise bu teklifi kabul etmezse kendi askerlerinin isyan edeceklerini bildirmiştir.²³⁸ Crassus, Part Ordusu Komutanı Surena ile anlaşmaya gittiği esnada, Part ordusunun yolda kurmuş olduğu tuzağa düşerek ele geçirilmiştir ve yanında bulunan Romalı generaller öldürülmüştür.²³⁹ Part İmparatorluğu merkezine götürülen Crassus, idam edilirken kadın elbiseleri giydirilerek aşağılanmış, açgözlülüğüyle alay edilmek içinse boğazına eritilmiş altın dökülerek öldürülmüştür.²⁴⁰

5. Cumhuriyet Dönemi'nin Sonunda Roma-Suriye İlişkileri

Crassus öldükten sonra, Carrhae'deki savaştan kurtulabilen Roma askerlerinin başına, Crassus'un oğlu Cassius geçmiştir. M.Ö. 53 yılında Partlar, Roma'nın zayıf

²³⁴ Nushi 1973: 583.

²³⁵ Hitti 1958: 310.

²³⁶ Cass. Dio 40, 26, 1.

²³⁷ Plut. *Cras.* 1069; Nushi 1973: 583; Turad 1886: 210.

²³⁸ Cass. Dio 40, 26, 3; Nushi 1973: 583.

²³⁹ Plut. *Cras.* 1072.

²⁴⁰ Turad 1997: 211; El-Hilu 1999: 250; Kaya 1992: 130.

olmasından yararlanarak Antakya'yı kuşatmış; ancak ele geçirememiş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁴¹ Partların çekilmesiyle birlikte Cassius, Yahudilerin şehirlerinden olan Tarichee'ye saldırarak birçoğunu köle olarak almıştır.²⁴²

M.Ö. 52'de, Part orduları Suriye topraklarının, Fırat Nehri'ne kadar uzanan büyük bir bölümünü hâkimiyetine geçirmiştir. Part Ordusu başkomutanı Surena'nın ani ölümü, Partlar'ın Suriye'deki ilerleyişinin durmasına yol açmıştır.²⁴³ Surena'dan sonra yerine oğlu Pacorus geçmiştir. Pacorus, bölgedeki yerli Arap kabileleri ve Ermenistan Kralı Artavasdes ile ittifak kurarak, Part Ordusu'nu güçlendirmiş ve Fırat Nehri'ni geçmiştir. Bu haberi alan halk, Suriye'nin çeşitli bölgelerinde Roma yönetimine karşı isyanlar başlatmışlardır.²⁴⁴

Bu olaylar karşısında, Part ordularının ilerlemesini durdurmak amacıyla; Kilikya valisi Marcus Tullius Cicero²⁴⁵ ve Suriye Eyaleti'ne yeni atanmış olan Marcus Bibulus bir anlaşma yapmıştır; fakat Cicero daha Suriye'ye varmadan, Partlar saldırıya geçmiştir. Bunun üzerine, Suriye'deki Roma ordularının başında bulunan Cassius, Part ordularına karşı durmuş ve onları geri püskürtmeyi başarmıştır. Antigonea şehrine ve Antakya etrafındaki bölgelere saldırıp buraları yağmalayan Part orduları, geri çekilmeye başlayınca, Roma Ordusu tarafından hazırlanan pusuya düşürülmüşlerdir.²⁴⁶ M.Ö. 51 yılında, Marcus Bibulus, Suriye'ye varmış ve Cassius'un yerine geçmiştir.²⁴⁷ O esnada, Part saldırıları hayli azalmış ve Part orduları Halep'in kuzeyindeki kışlalarına çekilmişlerdir.²⁴⁸

²⁴¹ El-Dubai 2009: 131.

²⁴² *Ios. ant. Iud.* 16, 8; El-Dubai 2009: 132.

²⁴³ Bouchier 1915: 28; Ferah 2002: 351; El-Dubai 2009: 132; Rüstem 1969: 137; Kaya 2004: 77-78.

²⁴⁴ El-Dubai 2009: 132

²⁴⁵ Tullius Cicero, M.Ö. 108 – 43 yılları arasında yaşamış olan Romalı devlet adamı, bilgin, hatip ve yazardır. M.Ö. 44 yılında, Caesar'ın öldürülmesiyle birlikte o dönemde popüleritesi artmış ve Roma Senatosu'nun en güçlü, en sözü geçer adamı haline gelmiştir. Caesar'dan sonra giderek güçlenen Marcus Antonius'u sevmiyordu. Caesar'ın velihi Octavianus İtalya'ya varınca, Tullius Cicero Antonius'a karşı onu savunmaya başlamıştır. Senato'su da Antonius'a karşı kıskırtmıştı. Zamanla Cicero'nun Antonius'a olan kını arttı, kafasındaki plan hem Octavianus hem de Antonius'u aradan çıkarmaktı. Ama bu ikisi Lepidus ile beraber ikinci Triumvirliği kurunca, Cicero'yu devlet düşmanı ilân etmişlerdir. Cicero kaçmış, fakat M.Ö. 43'te yakalanmış ve başı kesilerek idam edilmiştir. Daha fazla bilgi için bakın. *Plu.Cic.* 1577-1620.

²⁴⁶ Debevois 1937: 96-103; El-Dubai 2009: 133; Ferah 2002: 351; Kaya 1992: 130.

²⁴⁷ Antonius 1881: 166.

²⁴⁸ Cass. Dio40, 30; El-Dubai 2009: 133; Hitti 1958: 310; Kaya 2004: 78.

Bibulus sonrası Pompeius, yeniden doğuya dönmüş ve oradaki eyaletlerin kontrolünü eline geçirmiştir. Bu defa Roma'dan ayrılmamış, bunun yerine kendisini temsil eden kişiler atamıştır. Bu atananlar, Vejento ve Meilius Scipio gibi kişiler olmuştur.²⁴⁹ Pompeius, Roma ve Part devletleri arasındaki anlaşmazlığı çözmek için Part Kralı'na bir elçi göndermiştir. Part Kralı, anlaşma karşılığında Suriye Eyaleti'ni isteyince, Pompeius bu ağır bedeli kabul etmemiştir.²⁵⁰ Pompeius ve Caesar arasında çıkan iç savaş nedeniyle, Roma Ordusu'nun büyük bir bölümü, Pompeius'a yardım etmek için Suriye Eyaleti'nden çekilmek zorunda kalmışlardır. M.Ö. 48 yılında, Caesar karşısında savaşı kaybeden Pompeius, Mısır'a kaçmış²⁵¹ ve orada öldürülmüştür.²⁵²

Yahudi Kral Edom ve Nebatiler, Caesar'ın kazanmış olduğu söz konusu savaşta büyük rol oynamışlardır. Savaş bittikten sonra, Julius Caesar onları mükâfatlandırmıştır. Yahudi Kral Edom'u, Yahudilere Procurator²⁵³ olarak atarken; oğlu Phasaël'i Kudüs'e diğer oğlu Herodot'u da, Celile şehri hâkimi olarak tayin etmiştir.²⁵⁴ Caesar, İskenderiye'den Küçük Asya'ya geçerken, yolunun üzerinde Suriye'ye uğrayarak oradaki yerel krallıklarla diplomatik ilişkiler kurmuş ve onlara yardımlarda bulunmuştur.²⁵⁵ Antakya'ya da uğrayan Caesar, Antakya'nın I.Seleukos tarafından kurulmasının yıl dönümü sebebiyle, söz konusu şehre "özgür şehir" unvanı vermiştir.²⁵⁶ M.Ö. 46'da, Julius Caesar, Antakya'da bulunduğu sürede bu şehre birçok hizmet sunmuş ve akrabası olan Marcus Sextus'u, Suriye valisi tayin etmiştir.²⁵⁷ Julius Caesar, Suriye'de bulunduğu süre zarfında Laskiye şehrine, "Julia" unvanı verilmiştir.

²⁴⁹ Rüstem 1969: 137; El-Dubai 2009: 134.

²⁵⁰ Cass. Dio 12, 12.

²⁵¹ Pharsalus savaşında büyük bir yenilgiye uğrayan Pompeius deniz yolu ile Mısır'a kaçmıştır. Kahire'ye çıkar çıkmaz genç kral XIV. Ptolemaios tarafından öldürülmüştür. M.Ö.48 Caesar ise 4 bin kadar askeriyle Mısır'a gelmiştir. Pompeius'un başı getirildiğinde yüzünü çevirdi. Onun mührünü alırken gözyaşlarını tutamadı. Pompeius'un dostlarını bağışlayarak, onlara hediyeler dağıtmıştır. Pompeius'un eski zaferlerle dolu hayatına saygı gösterilmiş ve şanına yakışır bir biçimde defnedilmiştir. Eski dostluğa önem verdiği hala anlaşılmaktadır. Pompeius öldüğünde 58 yaşındaydı. Daha fazla bilgi için bkz. Plut. *Pomp.*

²⁵² El-Nasiri 1992: 199; El-Dubai 2009: 134; Kaya 1992: 130; Turad 1998: 219.

²⁵³ Procurator, Roma eyaletlerindeki ekonomik işlerden sorumlu yüksek devlet memuru. Şenocak 2014: 222.

²⁵⁴ Ios. *ant. Iud.* 16, 8-9; El-Dubai 2009: 134.

²⁵⁵ Plut. *Caes.* 1363; Ferah 2002: 251; El-Dubai 2009: 135.

²⁵⁶ Plut. *Caes.* 1369; Downey 1962: 103.

²⁵⁷ Downey 1962: 103; Ferah 2002: 351; Jones 1971: 67.

Caesar'a karşı düzenlenen komplonun en etkin üyelerinden biri olan Gaius Cassius Longinus, bu sebeple, suikastı düzenleyecek ve Caesar'a ilk darbeyi vuracak olan grubun başında olmuştur.²⁵⁸ M.Ö. 44 tarihinde, Cassius yandaşlarıyla beraber harekete geçmiş ve Caesar'ı yüzünden bıçaklamıştır. O ve yandaşları kendilerini "özgürleştiriciler" (Liberatores) olarak adlandırmışlardır. Kutlamalar kısa sürmüştür. Marcus Antonius, gücü eline geçirmiş ve halk onlara karşı dönmüştür.²⁵⁹

M.Ö. 44 yılından M.Ö. 31 yılına kadar Roma, Antonius ve Octavianus arasında yaşanan iç savaşa sahne olmuştur.²⁶⁰ M.Ö. 44 yılının yazında, Julius Caesar'ın öldürülmesinden sonra, Cumhuriyetçiler, Caesar yandaşlarına karşı savaşmak için bir direniş başlatmışlardır.²⁶¹ M.Ö. 43'te, Cassius, senato tarafından Kyren şehrine atanmıştır. Böylece kendisine, İtalya'yı terk etme izni verilmiştir. Böyle küçük bir şehre atanmayı kabul etmeyen Cassius, görevinden istifa etmiş ve Antonius'un idaresinde yaşamaktansa sürgüne gitmeyi tercih etmiştir.²⁶² Cassius, sahip olduğu 12 Lejyonla birlikte Dolabella'yı²⁶³ beklemeye başlamıştır. Bu noktada Senato ve Antonius arasında, Cassius'un eyalet valisi olarak onaylanıp onaylanmayacağı konusunda bölünmeler başlamıştır. Dolabella, saldırıya geçmiş; ancak ihanete uğrayarak yenilince intihar etmiştir. Cassius, artık Mısır'a doğru harekete geçmek için hazırdır; ancak ikinci üçlü yönetim anlaşmaları icabı Brutus tarafından yardıma çağırılmıştır. Cassius, Suriye'nin yönetimini yeğenine emanet ederek ordusunun büyük bir kısmıyla Smyrna'da Brutus'a katılmıştır.²⁶⁴

Komplocular, triumvirlerin Asya'daki müttefiklerine saldırmaya karar vermişlerdir. Cassius, Rodos'a çıkarak adayı yağmalarken, Brutus aynı şeyleri Likya'da yapıyordur. Ertesi yıl ise Sardes'de²⁶⁵ yeniden bir araya gelmiş ve orduları tarafından imparator ilan edilmişlerdir. Kısa bir süre sonra Gaius, Julius Caesar,

²⁵⁸ Ahmetali 1988: 339.

²⁵⁹ Plut. *Caes.* 1370-1371.

²⁶⁰ Cass. Dio 42, 6; Kaya 1992: 132.

²⁶¹ Ios. ant. Iud. 16, 11; Ferah 2002: 351.

²⁶² Plut. *Brut.* 1801-1802; Ios. ant. Iud. 16, 11.

²⁶³ Publius Cornelius Dolabella, M.Ö. 70-43 tarihleri arasında yaşamış olan Romalı konsül. Caesar'ın ölümünü fırsat bilip konsüllüğü ele geçirmiştir. Ancak sonradan Marcus Antonius'un adamı olmuş ve M.Ö. 43'te Suriye'nin yönetimi görevini almıştır. Plut. *Ant.*

²⁶⁴ Plut. *Brut.* 1805-1806; Antonius 1881: 167; App. *civi.* 3, 7-8.

²⁶⁵ Sardes veya Sardeis, Manisa'nın Salıhlı ilçesine bağlı Sart kasabası yakınlarında bulunan ve Lidya devletine başkentlik yapmış antik kenttir. (Sart Amerikan Hafriyat Heyeti)

Octavian ve Marcus Antonius da bölgeye ulaşmıştır. Cassius bölgede sahip olduğu üstün durumu kullanarak onları açlığa mahkûm etmeye karar vermiştir; ancak yine de Antonius'la genel olarak Philippos Savaşı²⁶⁶ olarak bilinen bir dizi çatışmaya girmiştir. Brutus, Octavianus'a²⁶⁷ karşı başarılı olmuş ancak Cassius, Marcus Antonius tarafından bozguna uğratılmıştır. Brutus'un zaferinden habersiz olan Cassius, her şeyi terk etmiş ve azatlı kölesi Pindarus tarafından kendi emri üzerine öldürülmüştür.²⁶⁸

M.Ö. 41 yılında, Marcus Antonius, İskenderiye'ye gitmeden önce bir süre Suriye'de kalmıştır. Bu süre zarfında, Antakya Yahudilerinin, Cassius tarafından gasp edilen mallarını geri vermiştir.²⁶⁹ M.Ö. 41 yılının yazında, Cleopatra, Antonius'u Kilikya'nın Tarsus kentinde ziyaret ettikten sonra;²⁷⁰ Antonius da bu ziyarete karşılık olarak İskenderiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir.²⁷¹ Ziyaretini fırsat bilen Partlar, bu durumdan yararlanmak istemişlerdir.²⁷² M.Ö. 40'ta, Pacorus komutasındaki Part ordusu, Suriye Valisi L. Decidiussaxa güçlerini bozguna uğratmış ve Suriye'yi ele geçirmiştir. Antakya'dan Kilikya'ya kaçan Decidiussaxa yakalanarak idam edilmiştir. Böylece Partlar, Suriye'nin tamamına hükmetmeyi başarmışlardır.²⁷³ M.Ö. 39'da Antonius, Partlar ile savaşı için Ventidius Basus'u Suriye Eyaleti'nin başına getirmiştir. Partlar karşısında savaşı kazanan Ventidius Basus, Pacorus'u da esir almış ve onu idam etmiştir.²⁷⁴ Bu zaferden sonra doğuya gelen Antonius, Cleopatra'yla Antakya'da evlenmiştir.²⁷⁵

M.Ö. 36 yılında, Suriye topraklarını güvence altına alan Antonius, Part ülkesine bir sefer hazırlığı içine girmiştir. Söz konusu sefer, Partlar'dan, Carrhae'de yaşanan

²⁶⁶ Philippos, Trakya ve Makedonya arasında bulunan bir antik kenttir. M.Ö. 43'te İkinci üçlü yönetimin başat güçleri Marcus Antonius ve Octavianus'a bağlı birliklerle Caesar'ın suikastçıları Marcus, Brutus ve Cassius Longinus arasında Filippi kenti yakınlarında yapılan son ve bitirici savaş. İkinci üçlü yönetim bu savaşı Caesar'ın intikam savaşı olarak ilan etmişti. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmetali 1988: 349.

²⁶⁷ M.Ö. 27- M.S. 14 yılları arasında hüküm sürmüş Roma İmparatorluğu'nun ilk İmparatorudur.

²⁶⁸ Plut. *Ant.* 1680; Tekin 2014: 211.

²⁶⁹ Ios. *ant. Iud.* 16, 11; El-Dubai 2009: 139.

²⁷⁰ App. *civi.* 5, 8; Ahmetali 1988: 350.

²⁷¹ Ferah 2002: 351-352

²⁷² Bouchier 1915: 28; El-Dubai 2009: 139.

²⁷³ Debevois 1937: 180-112; Ios. *ant. Iud.* 16, 13; Ahmetali 1988: 352.

²⁷⁴ Strab. 19, 2, 8; El-Dubai 2009: 139; Ahmetali 1988: 353.

²⁷⁵ Nushi 1973: 342; Ferah 2002: 352.

Crassus faciasının intikamını almak için tertip edilmiştir. Zeugma üzerinden Fırat Nehri'ni geçmek isteyen Roma ordusu, Partlar'ın yoğun direnişiyle karşılaşmıştır.²⁷⁶ Antonius, ordusu üstün olmasına rağmen Part ordusu karşısında hezimete uğramıştır. Roma ordusu geri çekilmemiş olsa; Crassus faciasının bir kez daha yaşanması kaçınılmaz olacaktır.²⁷⁷ Roma ordularının bu savaşta savaşçı sayısı yaklaşık 100.000 civarındaydı. Ermenistan Kralı Artavasdes'in ordusu da Roma müttefikleri arasında bulunmuştur. Bu savaş sonucunda, Roma ordusu 35 binden fazla askerini kaybetmiştir. M.Ö. 34 yılında ise Antonius, Cleopatra'nın etkisi altına girmiş; Fenike'nin ve Suriye'nin bazı bölgelerini, Cleopatra'nın oğulları, Ptolemaios ve Philadelphos'a armağan etmiştir.²⁷⁸ Antonius'un bu hataları, Roma Senatosu'yla arasının açılmasına neden olmuştur.²⁷⁹ Ayrıca, Marcus Antonius'un, Cleopatra ve oğullarına yaptığı cömertlik, Suriye'deki itibarını kaybetmesine ve Octavianus ile arsında iplerin iyice gerilmesine neden olmuş, sonucunda da Antonius ve Octavianus'un arasında Actium Savaşı başlamıştır.²⁸⁰

M.Ö. 31 yılında, Octavianus'un komutasındaki Roma ordularıyla, Marcus Antonius ve Cleopatra'nın kontrolündeki güçler arasında, Yunanistan'ın batı kıyılarındaki Actium²⁸¹ önlerinde büyük bir savaş yaşanmıştır. Antonius'un, Cleopatra ile evlenerek bir “doğu imparatorluğu” kurmaya kalkışması, Roma ile arasının açılmasına neden olmuştur. Savaşı kazanan Octavianus, Roma'nın yegâne lideri haline gelmiştir.²⁸² Antonius, Suriye şehirlerinden, ellerinde ne varsa savaş için göndermelerini istemiş ve eli silah tutan bütün erkekleri de savaşa almıştır.²⁸³ Actium Savaşı, Roma iç savaşının sonucunu belirlemiştir. Antonius ve Cleopatra İskenderiye'ye kaçmak zorunda kalmışlardır. Bir sonraki yılda ise, Octavianus,

²⁷⁶ Ahmetali 1988: 355.

²⁷⁷ Plut. *Ant.* 1680-1699; Debevois 1937: 126-135; El-Dubai 2009: 143.

²⁷⁸ Taşdöner 2012: 228; El-Dubai 2009: 144; Menteşe 2011: 84.

²⁷⁹ Turad 1886: 221; El-Dubai 2009: 144; Menteşe 2011: 84.

²⁸⁰ Ferah 2002: 352; El-Dubai 2009: 143; Taşdöner 2012: 229.

²⁸¹ Actium savaşı (Aktium), M.Ö. 31 yılında, Octavianus'un komutasındaki Roma güçleriyle Marcus Antonius ve Cleopatra'nın kontrolündeki güçler arasında Yunanistan'ın batı kıyılarındaki Actium önlerinde yaşanmış olan deniz savaşıdır. Antonius'un, Cleopatra ile evlenerek bir doğu imparatorluğu kurmaya kalkması Roma ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Muharebeyi kazanan Octavianus Roma'nın yegane lideri olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Menteşe 2011: 83-92; Atan 2014: 224-229.

²⁸² Cass. Dio 61, 5; Ferah 2002: 352; El-Dubai 2009: 145; Menteşe 2011: 88-89.

²⁸³ Plut. *Ant.* 1708; Menteşe 2011: 88-89.

Korint üzerinden Rakka eyaletine gidip, orada Yahudi Kral Herodes'in desteğini alarak, Sina Yarımadası üzerinden Mısır'a girmiştir.²⁸⁴ Antonius, İskenderiye hipodromunda son kez yenildikten sonra, M.Ö. 30 tarihinde intihar etmiştir. Cleopatra ise Kızıldeniz üzerinden kaçmaya kalkışmış ancak Nebatî Ordusu tarafından gemileri batırılmıştır.²⁸⁵ Roma'ya esir düşmekten korkan Cleopatra, birkaç gün sonra, Antonius gibi canına kıymıştır.²⁸⁶ Caesar Octavianus'un bu zaferi, Roma Cumhuriyet yönetiminin de sonunu beraberinde getirmiştir. M.Ö. 27 yılında, Augustus unvanını alan Octavianus, Roma'nın ilk imparatoru olarak 41 yıl Roma'nın tek lideri olmayı başarmıştır.²⁸⁷

²⁸⁴ Menteşe 2011: 92.

²⁸⁵ Ali 1968: 38; Aburras 2004: 43; Menteşe 2011: 92.

²⁸⁶ Plut. *Ant.* 1705; Menteşe 2011: 92.

²⁸⁷ Taşdöner 2012: 230.

İKİNCİBÖLÜM

İMPARATORLUK DÖNEMİVE SURİYE (M.Ö. 27- M.S 272)

1. İmparatorluk Döneminde Suriye-Roma İlişkileri

Augustus'un Actium Savaşı'nı kazandığını duyan Yahudi Kralı Herodos'a M.Ö. 30 yılında Rodos Adası'nda Augustus tarafından büyük alaka gösterilmiş ve Augustus'a itaat etmesi karşılığında Yahudi Krallığı'nın başına tekrar geçmiştir.²⁸⁸ M.Ö. 27'de, Roma Senatosu ve Augustus arasında yapılan antlaşma gereği Suriye Eyaleti'nin yönetiminin Augustus'a verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸⁹ Ayrıca, Roma'nın çıkarlarına ters düşen eyalet sistemi M.Ö. 27 yılında Augustus tarafından yeniden düzenlenmiştir.²⁹⁰ Suriye Eyaleti, Roma açısından çok önem arz ettiğinden, Suriye'ye tayin edilen valiler İmparator Augustus tarafından görevlendirilen kişilerden olmuştur.²⁹¹ İmparatora bağlı eyaletlerin valileri Augustus tarafından Consulluk²⁹² veya Praetorluk²⁹³ yapmış kişiler arasından seçilmiş ve "legato" ya da "praefectus"²⁹⁴ unvanlarıyla eyaletleri yönetmişlerdir.²⁹⁵ "Proconsul" rütbesi olan yöneticilere "Legatus Augusti" unvanı verilmiştir.²⁹⁶

Bu yöneticilerin emrinde Lazkiye, Kommagene ve Orontes Nehri olmak üzere üç lejyondan oluşan bir ordu verilmiştir.²⁹⁷ Suriye'deki Roma ordularının en önemli görevleri Suriye Eyaleti'ni Partlar'dan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı korumak olmuştur.²⁹⁸ Cumhuriyet döneminde olduğu gibi imparatorluk döneminde

²⁸⁸Ios. *ant. Iud.* 11, 1; Ferah 2002: 353; Millar 1994: 30.

²⁸⁹Syme 1960: 313; Ferah 2002: 353; Bouchier 1915: 30.

²⁹⁰Cass. Dio 53, 2.

²⁹¹Millar 1994: 32; Ferah 2002: 353.

²⁹² Orduyu komuta etmek üzere her yıl seçilen Roma devletinin başkanı. Şenocak 2014: 202; Southern 2008: 336.

²⁹³ Erken Roma döneminde consul'un bulunmadığı zamanlarda senato, mahkeme başkanlığı yanı sıra ordu komutanlığı görevini yerine getiren vekil. Şenocak 2014: 220; Doğancı 2007: 67; Outhern 2007, 339;

²⁹⁴praefectus Cumhuriyet dönemi müttefik süvari birliklerinin kıdemli subaylarından birisi veya eyalet valisi. Ayrıca geç Roma döneminde alay komutanı. Şenocak 2014: 219; Southern 2008, 339.

²⁹⁵Cass. Dio 5, 13-14.; El-Nasiri 1991: 55.

²⁹⁶Ferah 2002: 353; El-Nasiri 1991: 55.

²⁹⁷Downey 1962: 109; Ferah 2002: 353.

²⁹⁸Tact. 2, 57, 2; Ferah 2002: 354.

de Suriye'deki bazı şehirlere yerel krallıkla yönetmelikler tanımıştır. Bu şehirler, Fırat Nehri ile Toros Dağları arasında bulunan Komagine Krallığı, Herod'un Yahudi Krallığı ve Palmyra gibi krallıklardan oluşmuştur.²⁹⁹ Augustus, Nebatîlerin Antonius'la yapılan savaşta ona sundukları desteği unutmamış, onlarla dostluk anlaşması yapmıştır.³⁰⁰ Aynı şekilde Partlar ile de iyi ilişkiler kurarak onlarla barış antlaşması yapmıştır. Antlaşmaya göre Fırat Nehri, Roma ve Part imparatorluklarının sınır noktası olmuştur. Böylelikle, Kızıldeniz üzerinden Hindistan'a giden ticaret yolu güvence altına alınmıştır.³⁰¹

Mısır'ın M.Ö. 30 yılında Roma eyaletine dönüştürülmesinden sonra, Roma İmparatoru Augustus, Arapların kontrolü altındaki ticaret yollarını ele geçirmek için, Mısır valisi Aelius Gallus'tan Arabistan Yarımadası'na³⁰² askeri bir hamle yapmasını istemiştir.³⁰³ Augustus'un amacı Kızıldeniz sahillerini ele geçirmek ve Hindistan'a giden ticaret yolunu güvence altına almak olmuştur.³⁰⁴ Aslında Augustus'un asıl hedefi, Büyük İskender'in yarım bıraktığı işi tamamlamaktır. Nebatî Kralı III. Übade 1000, Yahudi Kral Herod ise 500 asker göndererek Roma Ordusu'na destek vermiştir.³⁰⁵

Roma Ordusu, Nebatî Ordusu'nun da desteğiyle, M.Ö. 25'te Mısır Valisi Aelius Gallus önderliğinde, Arabistan'ın "Leuke Kome" limanına ulaşmış, oradan sonra da karadan Yemen'e ilerlemiştir.³⁰⁶ Gallus yola çıktığında, hamleye eşlik eden Nebatî rehberi Sylaius tarafından aldatılmış ve yolunun uzamasına neden olunmuştur.³⁰⁷ Ancak, çölün çok sıcak olması ve su kaynaklarının az olması nedeniyle Gallus bu hamlesinde başarılı olmamış ve Roma Ordusu büyük kayıplar vermiştir.³⁰⁸ Strabon'un rivayetine göre Roma Ordusu 80 günlük bir yolculuğun ardından Suudi

²⁹⁹Jones 1971: 68-72; Ferah 2002: 354; Bouchier 1915: 32.

³⁰⁰Aburras 2004: 43.

³⁰¹Gibbon 1969: 65.

³⁰² Arap Yarımadası, batısında Kızıldeniz, güneydoğusunda Umman Denizi ve doğusunda da Basra Körfezi bulunur. Yarımada'nın başlıca bölümleri batıdaki dağlık Hicaz, iç kısımdaki Nejd ve doğudaki Al-Hasa ile aynı zamanda ülke isminde olan Umman ve Yemen bölgeleridir. Abu-ayana1994: 3; Hazin 1968: 15.

³⁰³ Ferah 2002: 266; El-Nasiri 1991: 76.

³⁰⁴Strab. 16, 4, 21-22; Ferah 2002: 266.

³⁰⁵Strab. 16, 4, 21-22; El-Nasiri 1991: 76; Ahmet Ali 1988: 64.

³⁰⁶Strab. 16, 4, 24; Ferah 2002: 267; Aburras 2004: 49-50; El-Nasiri 1991: 76.

³⁰⁷Strab. 16, 4, 24; Cass. Dio, 53, 29; Aburras 2004: 55.

³⁰⁸Strab. 16, 4, 24Ali 1968: 2, 45; Ferah 2002: 267.

Arabistan'ın Necran³⁰⁹ bölgesine ulaşmış ve şehri ele geçirmiştir.³¹⁰ Aelius Gallus şehri ele geçirdikten sonra Necran şehrinde ne kadar buğday ve hurma varsa toplatmış ve şehri altı gün kuşatmıştır. Ancak su olmaması nedeniyle şehirden çekilmek zorunda kalmıştır.³¹¹ Roma'nın bu hamlesi askeri yönden başarılı olmasa da siyasi ve ticari yönden faydalı olmuştur. Aelius Gallus'un samimi arkadaşı olan Strabon'a göre, söz konusu hamle Roma Ordusu'na rehberlik yapan Sylaius yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³¹²

Augustus'un M.S. 14 yılında ölümünün ardından Roma İmparatorluğu tahtına Augustus'un üvey oğlu Tiberius Caesar Augustus³¹³ çıkmıştır.³¹⁴ Tiberius dönemindeki en önemli olay M.S. 36 yılında Parthia'da tahta çıkmak isteyen bir komutana yardım sağlaması olmuştur. Roma orduları Fırat Nehri'ni aşmış ancak Part ordusu Roma ordusu'nu geri püskürtmüştür.³¹⁵

Caligula³¹⁶ döneminde (M.S. 37-41), çok önemli iki olay yaşanmıştır, birincisi, Roma'nın doğu eyaletlerinin yönetim sisteminde değişiklikler yapılmasıdır. Roma yönetimi, Suriye'nin güneyindeki bazı yerel yönetimlerin krallarının yetkilerini arttırmıştır.³¹⁷ İkincisiyse, M.S 37'de, Antakya şehrinde meydana gelen büyük depremde Roma'nın bu şehre yardım göndermesidir.³¹⁸

M.S. 66 yılında, Yunanlılar ve Yahudiler arasında dini gerilimlerden kaynaklanan "Yahudi İsyanı" baş göstermiştir.³¹⁹ Bunun üzerine, 67 yılında Nero, Flavius Vespasianus'u düzeni sağlaması için Judea eyaletine göndermiştir.³²⁰ Bu arada isyancılar, Roma valisini öldürmüş ve hareketi genişletmeye çalışmışlardır. Suriye

³⁰⁹ Necran, Sudi Arabistan'ın güneybatısında Yemen sınırı yakınlarında yer almaktadır.

³¹⁰ Strab. 16, 4, 24.

³¹¹ Strab. 16, 4, 24; Aburra 2004: 57; Ahmet Ali 1988: 64.

³¹² Strab. 16, 4, 24; Ferah 2002: 268.

³¹³ Tiberius Augustus'tan sonra M.S. 14 yılında tahta geçerek, Roma'nın ikinci imparatoru olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Seyyit 2008: 32-38. Mason 1972, Tiberius.

³¹⁴ El-Nasiri 1991: 127; El-Nasiri 1992: 90-96. Ferah 2002: 261; Seyyit 2008: 33.

³¹⁵ Millar 1994: 55; Ferah 2002: 357-358.

³¹⁶ Caligula, esasen Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus'un unvanıdır. Caligula, "küçük botlar" anlamına gelir. Daha çocukken babası tarafından minyatür bir Roma askeri gibi giydirilip savaşlara götürüldüğü için birlikteki askerler tarafından kendisine bu lakap takılmıştır.

³¹⁷ Ferah 2002: 358; Millar 1994: 56.

³¹⁸ Downey 1963: 121; Ferah 2002: 359.

³¹⁹ *Ios. ant. Iud.3, 13, 7*; Ferah 2002: 359; El-Nairi: 180.

³²⁰ *Ios. ant. Iud.3, 3, 1*; Ferah 2002: 359; El-Nairi: 180.

Eyalet valisi Licinius Mucianus da isyan ile karşı karşıya kalmıştır.³²¹ M.S. 68 yılında Vespasianus, isyanın bir bölümünü kontrol altına almayı başarmıştır.³²² Ancak söz konusu isyan 70 yılında Roma imparatoru Neron öldükten sonra Vespasianus'un oğlu Titius tarafından bastırılabilmiştir.³²³ İsyanın bastırılması esnasında, Roma Ordusu Kudüs duvarlarına ve Kudüs Tapınağı'na büyük oranda tahribat vermiştir.³²⁴ Kudüs'ün ve İkinci Tapınağın bütünüyle tahrip edilmesi Yahudi halkı için çok ağır bir felaket olmuştur.³²⁵ Yahudi isyanı bastırıldıktan sonra Judea, Roma eyaletine dönüştürülmüştür.³²⁶

Trajan döneminde (M.S. 98-117), İmparatorluk, tarihindeki en geniş sınırlara kavuşmuştur. Ayrıca, Ortadoğu yeniden şekillenmiş ve Suriye Eyaleti'nin sınırları Toros Dağları'na kadar ulaşmıştır. Bağımsız olan Gazze şehir de Trajan döneminde Suriye Eyaleti'ne ilhak edilmiştir.³²⁷ Bu dönem Suriye'de askeri ve ticari yönden çok önemli gelişmeler yaşanmıştır.³²⁸ Trajan daha önce babasının Vespasianus tarafından Suriye'de görev yapması nedeniyle Suriye Eyaleti hakkında büyük bir birikime sahipti. Bu nedenle Suriye Eyaleti'nin tam olarak güvenceye almak için Nebati Krallığını ortadan kaldırma planları kurmuştur.³²⁹

M.S. 106 yılında, Roma'ya bağımlı olan ve İmparator tarafından gönderilen "Pro Reatorlar" tarafından yönetilmekte olan Suriye'nin güneyindeki Nebati Krallığı'na son vermek için Trajan'ın aradığı fırsat eline geçmiştir.³³⁰ M.S. 107 yılında, Nebatî Kralı Rabbel'in arkasında varis bırakmadan ölmesi ile Nebatî krallığı, Roma İmparatoru Trajan tarafından sona erdirilmiştir.³³¹ M.S. 111 yılında Roma Legatus rütbesiyle yönetilen "Provencia Arabia" adlı yeni bir Roma eyaleti kurulmuş ve Nebatilerin kontrolündeki bölgeleri bu eyalete bağlamıştır. Roma, Provincia Arabia

³²¹Tact. 1, 10; Kızılioğlu 2012: 124.

³²²Tact. 2, 79, 1, 80; Ferah 2002: 359.

³²³Ios. ant. Iud. 6, 10, 1; Ferah 2002: 360.

³²⁴Ios. ant. Iud. 7, 1, 1; Millar 1994: 76; Ferah 2002: 361.

³²⁵ Haim 2008: 19.

³²⁶Millar 1994: 80; Ferah 2002: 361.

³²⁷ Ferah 2002: 362; El-Nasiri 1991: 243.

³²⁸Rostovtzeff 1957: 157; Aburras 2004: 111; Hitti 1958: 322.

³²⁹Aburras 2004: 111.

³³⁰ Ferah 2002: 362-363.

³³¹ Bowersock 1971: 231; El-Nusrat 2002: 182; Ferah 2002: 363.

Eyaleti'ni, ticaret yollarını güvence altına almak için kurmuştur.³³²Trajan bu yeni eyaltın başkenti olarak Petra'yı değil Suriye'nin güneyinde Huran Ovası'na bağlı Busra kentini seçmiştir.³³³ Daha sonrada bu yeni başkentten Kızıl Deniz'e uzanan ve Trajan Yolu adı verilen yeni bir ticaret yolu inşa edilmiştir.Çöl koşullarına dayanıklı olmaları nedeniyle daha önce Nebati ordusunda hizmet eden bütün askerler Roma birliklerine alınmıştır.³³⁴

M.S. 115 yılında Roma Ordusu'nun Partlar ile savaşmasından yararlanan Yahudiler, büyük Yahudi ayaklanmasını başlatmıştır.³³⁵ Çok geçmeden bu isyan Filistin ve Mısır'da yayılmıştır.³³⁶Bu İsyanlar İmparator Trajan tarafından bastırılmıştır. Trajan ölmeden önce yerine o dönem Suriye valiliği yapan Hadrian geçmiştir.³³⁷

Hadrian, Trajan'ın tam aksine genişleme politikasından uzak durmuştur. Tahta geçtikten sonra ilk işi Roma eyaletlerini birer birer ziyaret etmek olmuştur. Bu ziyaretlerden birisini de Suriye Eyaleti'ne bağlı Palmyra Krallığı'na gerçekleştirmiş ve şehre "Hadriana Palmyra" adını vermiştir.³³⁸Ayrıca Hadrian Antakya şehrine çok önem göstermiş ve şehirde kendi adını taşıyan Trajan Hamamlarını inşa ettirmiştir.³³⁹

M.S. 132 yılında Hadrian'ın yıkılan Kudüs'ün enkazına yeni bir Jupiter tapınağı yapmak istemesi, Yahudilerin ikinci kez ayaklanmasına ayol açmıştır. İki yıl süren isyanda çok sayıda Yahudi katledilmiş ve kısa süre sonra Yahudiler sürgün edilmiş ve Kudüs yeniden tahrip edilmiştir.³⁴⁰ M.S. 138'de Hadrian'ın hayatını kaybetmesinden sonra yerine evlatlık olan oğlu Antonius Pius geçmiştir.³⁴¹

Marcus Aurelius döneminde Asya'da tekrar güçlenen Partlar, Roma'nın doğudaki eyaletlerine tehdit oluşturmaya başlamıştır.Marcus Aurelius, bir yandan batıdaki

³³² Cass. Dio 65, 3, 14; Ferah 2002: 362; Mehran 1967: 540; El-Bunni 1978: 71; Hitti 1958: 42; El-Jenabi 2008: 199; El-Hilu 1999: 313.

³³³Jones 1971: 119.

³³⁴Jones 1971: 120; Aburras 2004: 119; Ferah 2002: 363.

³³⁵ El-Nasiri 1991: 245; Ferah 2002: 365.

³³⁶ Ferah 2002: 365.

³³⁷ Ferah 2002: 365; El-Nasiri 1991: 246.

³³⁸Southern 2008: 21; El-Hilu 1999: 333; Millar 1994: 106; El-Nasiri: 254.

³³⁹ Downey 1963: 132-133; Ferah 2002: 366.

³⁴⁰Millar 1994: 106; Ferah 2002: 366; El-Nasiri: 254; Kızıloğlu 2012: 42.

³⁴¹El-Nasiri 1991: 270.

Germenlerle savaşıırken doğuda da Partlarla mücadeleyi sürdürmüştür.³⁴² M.S. 161 yılında, Partlar Suriye'ye saldırmış ve iki Roma ordusunu bozguna uğratmıştır. Ardından da Ermenistan ve Suriye'yi işgal etmiştir. Marcus Aurelius, Müşterek İmparator Verus'u Lejyonlara kumanda etmesi ve tehlikeyi önlemesi için doğuya göndermiştir. M.S. 166 yılında, Romalı general Gaius Avidius Cassius Part Ordusu'nu Suriye'den çıkarmayı başarmıştır.³⁴³

M.S. 197 yılında Septimius Severus Partlara bir sefer düzenlemek için ve Suriye Eyaltı'ne ulaşmıştır. Partları işgal ettikleri Suriye topraklarından çıkaran Septimius Severus, 199 yılında tekrar Suriye'ye dönmüştür.³⁴⁴ Septimius Severus Suriye Eyaltı'ni daha iyi kontrol edebilmek için Suriye'yi, Kuzeyve Güney olmak üzere iki askeri bölgeye ayırmıştır.³⁴⁵

2. Roma- Palmyra (Tedmur) İlişkileri (M.Ö. 64-M.S. 272)

2. 1. Palmyra'nın Stratejik Konumu:

Palmyra, Arap Yarımadası'nın kuzeyinde ortaya çıkan antik Arap krallıklardan birisidir.³⁴⁶ Tarih kayıtlarında ilk kez ikinci yüz yılda adı geçen Palmyra, Asya'dan Akdeniz'e uzanan ve kervan ticareti ağının merkezinde yer alan önemli bir antik kenttir.³⁴⁷ Palmyralı tüccarlar Suriye çölünü izleyerek Fırat Nehri'ne, oradan da Basra Körfezi'ne ilerleyen kervanları vergilendirip koruyarak servetlerini artırmışlardır. Söz konusu kervanlar Akdeniz'deki pazarlara mücevher ve baharat taşımış, karşılığında da Hindistan'a kadar uzanan bir coğrafyadan gelen metal, cam ve diğer lüks mallardan almışlardır³⁴⁸. M.S. 106 yılında, Petra'nın Romalılar tarafından fethedilmesi, kervanyollarını Asurluların ve günümüz Araplarının "Tedmur" adını verdiği Palmyra Krallığı'nın altın çağını yaşamasına yol açmıştır.³⁴⁹

³⁴² Muaddi 2012: 18.

³⁴³El-Nasiri 1991: 279; Ferah 2002: 366.

³⁴⁴ Ferah 2002: 367.

³⁴⁵Millar 1994: 121; Ferah 2002: 367.

³⁴⁶El-Jenabi 2008: 194.

³⁴⁷Ali 1968, 3, 81.

³⁴⁸ El-Bunni 1978: 71; Delu 1989: 147; El-Jenabi 2008:195; Ali 1968, 3, 82.

³⁴⁹ El-Şeyh 1993: 143; Ali 1968, 3, 76; Sousa 1947: 228.

Palmyra isminin anlamı üzerine çeşitli yorumlar ortaya atılmıştır.³⁵⁰ Bazı kaynaklar Palmyra isminin Büyük İskender tarafından verildiğini ve "hurma şehri" anlamına geldiğini öne sürmüştür. Palmyra kelimesi İbranicede "Palm", Latince'de ise "Palma" demektir, bu yüzden de batılılarca bu isimle anılmıştır.³⁵¹ Palmyra şehri, Irak ve Şam arasındaki stratejik bir noktada bulunması nedeniyle birçok defa işgale maruz kalmıştır.³⁵²

Palmyra, Humus'un 150 km doğusu, Şam'ın 210 km kuzeydoğusunda bulunan antik Suriye kentlerinden birisidir.³⁵³ Etrafı dağlarla çevrili olan bu şehir, Akdeniz ile Fırat Nehri'nin arasındaki ticari ve stratejik kervan yolunun zorunlu geçiş noktasında bulunan bir antik şehridir.³⁵⁴ Şehrin önemini daha da artıran nedenlerden birisi de Fenike sahilleri ve Irak arasındaki ticari çöl yoluna hâkim olmasıdır.³⁵⁵ Avrupalı ve Asyalı tüccarlar Palmyra şehrinde buluşup mallarını satmışlardır.³⁵⁶ Böylelikle Palmyra doğunun ticari merkezi olmuştur.³⁵⁷ Tarihçi Plinius Pamira ile ilgili;" Palmyra dört tarafı kumlarla çevrilmiş önemli konumu, zengin arazisi, berrak suyu, türlü bağ bostanı ile güzel bir şehirdir"ifadesini kullanmıştır.³⁵⁸

Palmyra'ya ilk yerleşenin tam olarak ne zaman ve hangi kavim tarafından olduğu belli değildir. Bazı kaynaklara göre bölgeye ilk yerleşim M.Ö. ikinci bin yılda gerçekleşmiştir.³⁵⁹ Tevrat'tan alıntı yapan Yahudi tarihçi Flavius Josephus'un yazılarına göre Palmyra şehrini ilk inşa eden, Yahudi Peygamber Hz. Süleyman olmuştur.³⁶⁰ Arap kaynaklarına göre ise, Palmyra şehri ilk defa Tadmur bin Hassan bin Odaenathus(Uzeyne) bin Sümeide bin Yezit tarafından inşa edilmiştir.³⁶¹

³⁵⁰Ali 1968, 3, 77.

³⁵¹Hilu 1998: 150; El-Şeyh 1993: 143; Ali 1968, 3, 77.

³⁵² Zidan 2006: 98; El-Jenabi 2008: 195; Mehran 1967: 534-535.

³⁵³Judullah 1999: 255.

³⁵⁴ El-Bekir 1980: 379; Mehran 1967: 533; El-Nasiri 1991: 370.

³⁵⁵Delu 1989 : 147. El-Bunni1978 : 71; Ali 1968, 3, 81.

³⁵⁶ El-Mellah 1994: 169.

³⁵⁷ Zühtü 1996: 139.

³⁵⁸El-Bunni 1978: 69; Ali 1968, 3, 79.

³⁵⁹Zidan 2006: 98.

³⁶⁰ Josephus, bu düşüncüyü Tevrat'tan esinlenmiştir. Arap kaynaklarındaysa Palmyra'nın Hz.

Süleyman tarafından yapıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Daha detaylı bilgi için: Ali 1968, c3; Hitti 1958; Mehran 1968.

³⁶¹ Hamavi, t.y. c.2, : 186; Ali 1968, 3, 79.

Büyük İskender Suriye'yi fethettiğinde, Palmyra kendi başına bağımsız bir krallıktı.³⁶² Ama Büyük İskender öldükten sonra kurmuş olduğu imparatorluk komutanları tarafından parçalanmıştır.³⁶³ I. Seleukos döneminde Palmyra, Seleukos devletine bağlanmıştır.³⁶⁴ Ptolemaioslar Suriye'ye sefer düzenlediklerinde hedeflerinden birisi de stratejik Palmyra kentini ele geçirmektir. Ancak başarılı olmamıştır, çünkü Palmyra halkı Suriye'yi Ptolemaioslar'a karşı savunmuşlardır.³⁶⁵

2. y.y. sonlarında, iç savaşlar ve Ptolemaioslar ile süren uzun savaşlar sonucunda Seleukos Devleti zayıflamış ve yok olmanın eşiğine gelmiştir.³⁶⁶ Seleukoslar döneminde güçlenen ve stratejik ticaret yollarına hâkim olan Palmyra, Seleukos Devleti zayıfladığı zaman Seleukos ordusu'nun yanında durarak onlarla birlikte Suriye'yi düşmanlara karşı savunmuşlardır.³⁶⁷

2. 2. Palmyra-Roma İlişkileri (M.Ö. 64- M.S 272)

Palmyra şehri, Roma döneminde altın çağını yaşamıştır.³⁶⁸ M.Ö. 64 yılına gelindiğinde, Suriye toprakları Pompeius magnus tarafından fethetmiş, Palmyra kentiye, Roma ile Partlar arasında kendi halinde bağımsız bir krallık olarak kalmıştır.³⁶⁹ İmparator Trajan dönemine kadar da bağımsızlığını korumayı başarmıştır.³⁷⁰ Hem Roma hem de Partlar stratejik kervan şehrini ele geçirebilmek için birbirleriyle yarışmışlardır.³⁷¹ Crassus'un Partlar karşısında Carrhae'de hezimete uğramasını fırsat bilen Palmyralılar, savaştan dönen Roma Ordusu'na saldırmış ve bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bu olay Roma'nın Palmyra'ya karşı önlem almasına neden olmuştur.³⁷²

³⁶² Lamb 1965: 209.

³⁶³ Hitti 1958: 259; El-Nasiri 1992: 215; Wallbank 1981: 57; Harrist 2007: 18; İsmail 2010: 145.

³⁶⁴ Abdülhamid 1975: 152-153.

³⁶⁵ Nushi 1946 : 25-29.

³⁶⁶ Hitti 1958: 270; Downey 1963: 85-86; Jawad 2008: 293; Erdemir 2013: 509.

³⁶⁷ El-Bunni 1978: 68.

³⁶⁸ Wright 1895: 104.

³⁶⁹ App. *Mithr.* 16, 106; Southern 2008: 19; Rüstem 1969: 130; Hitti 1958: 433.

³⁷⁰ Southern 2008: 21.

³⁷¹ Judullah 1999: 257; El-Dubai 2009: 131.

³⁷² Bakır 1948: 145-156; El-Dubai 2009: 131.

M.Ö. 41 yılında, Roma imparatoru Marcus Antonius tarafından Palmyra şehrine askeri bir hamle gerçekleştirilmiştir.³⁷³ Partlara karşı savaştan dönen Marcus Antonius, Suriye üzerinden Roma'ya dönüşünde Palmyra'ya saldırmadan önce, Palmyra halkına bir mektup göndermiştir.³⁷⁴ Söz konusu mektupta, kendisi ve ordusunun Palmyra şehrine dinlenmek için ziyarette bulunacaklarını belirtmiştir. Ama Palmyra halkı Antonius'un asıl hedefinin şehri yağmalamak olduğunu anlamış ve değerli eşyalarını da yanlarına alarak Fırat Nehri'nin batısına geçmişlerdir. Bunu duyan Antonius ordusuyla birlikte izlerini takip ederek onlarla savaşmıştır. Ancak Palmyra ordusu Roma ordusu'nu geri püskürtmeyi başarmıştır.³⁷⁵ Antonius'un Palmyra'ya yaptığı hamlenin başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Palmyra bölgedeki Roma egemenliğini kabul etmek zorunda kalmıştır.³⁷⁶

Marcus Antonius'un Mısır'da bulunmasından yararlanan Part orduları Suriye'nin doğu Akdeniz sahillerini ele geçirmişlerdir.³⁷⁷ M.Ö. 38'de, Antonius Mısır'dan döndükten sonra Partlar'ın ilerlemesini durdurmak için bir hamle yaparak Suriye topraklarını geri almıştır.³⁷⁸

Augustus döneminde Palmyra, Part ve Roma imparatorlukları arasında yapılan antlaşma sonucu bağımsız bir krallık olarak kalmıştır. İmparator Tiberius döneminde ise (M.S. 14-37), idari olarak Roma'nın Busra³⁷⁹ Nehri'ne bağlanmıştır. Böylelikle Palmyra, Roma'ya vergi ödemeye de başlamıştır.³⁸⁰ Palmyra'da Roma temsilcisi olmasına rağmen, Palmyra siyasi yönden Roma'ya tabi olmamıştır.³⁸¹ İmparator Domitian döneminde, Palmyra ordusu Roma ordusunun yanında savaşmıştır.³⁸² M.S. 117 yılında, Roma İmparatoru Trajan döneminde Palmyra tamamen Roma

³⁷³ Southern 2008: 19; Judullah 1999: 256.

³⁷⁴ Ali 1968, c 3: 86; Southern 2008: 19.

³⁷⁵ App. civ. 5, 1, 9; Ali 1968: 86.

³⁷⁶ Zühdi 1956: 48.

³⁷⁷ Bouchier 1915: 28; El-Dubai 2009: 139.

³⁷⁸ Smith 1920: 314.

³⁷⁹ Busra, Suriye'nin Dera iline bağlı, Başkent Şam'ın 120 km güneyinde Ürdün sınırına yakın, kuruluşu çok eskilere dayanan ve ipek yolu üzerinde bulunan antik bir şehirdir. Şehir, Ürdün'de yer alan Petra ile birlikte tarihi Nebatî Krallığı'na başkentlik yapmıştır. M.S. 106 yılında Roma İmparatorluğu tarafından fethedilen kent, 395 yılında anılan devletin "doğu" ve "batı" olarak ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu topraklarında kalmıştır. Hamavi, t.y.C. 1, 654; Safiyeldin, t.y. C. 1, 157; Hilu 1998: 115.

³⁸⁰ El-Bunni 1978: 70; Hitti 1958: 435; Mehran 1967: 539; Ali 1968: 86.

³⁸¹ Hitti 1958: 435; El-Jenabi 2008: 199.

³⁸² El-Jenabi 2008: 199.

egemenliğine geçmiştir.³⁸³ Nebatî Krallığı sona erdikten sonra kurulan Arap eyaletine (Provincia Arabia) bağlanmıştır.³⁸⁴

Bazı kaynaklar, M.S. 129 yılında, Roma İmparatoru Hadrian'ın, Palmyra'ya bir ziyaret gerçekleştirdiğini ve Palmyra'yı özgür bir krallık olarak tanıdığını ilan ettiğini aktarmaktadır.³⁸⁵ Bu ziyaretin anısına da şehri kendi adını taşıyan "Hadriana Palmyra" adıyla onurlandırmıştır.³⁸⁶ Böylelikle Palmyra bir kez daha özgür bir şehir olmuş ve geçen kervanlardan eskisi gibi vergi almaya başlamıştır.³⁸⁷

M.S. 198 yılında İmparator Septimius Severus, Partlar'a karşı savaşıma giderken bu savaşta yanında duran Palmyra şehrine uğrayarak Palmyra'yı Roma kolonisi olarak ilan etmiştir.³⁸⁸ Böylelikle Palmyra'ya Roma şehirleriyle aynı haklar tanınmıştır. Şehrin idaresi bağımsız olurken Roma yönetimine ödenen vergi de kaldırılmıştır.³⁸⁹ Part Ordusu'na karşı, Roma Ordusu'nun yanında savaşan Palmyra Kralı "Hayran Bin Vahap'lat"ise "Septimius" unvanını almıştır. M.S. 212 yılında İmparator Carcalla, Palmyra ve Humus'a Roma Kolonisi statüsü atamış, Roma Garnizonu ise şehrin kuzeyine konuşlandırılmıştır.³⁹⁰

2. 3. Palmyra Kralı Septimius Odaenathus Dönemi (M.S 250-251)

M.S. II. yüzyılın ortalarında, İmparator Trebonianus Gallus döneminde, Roma Devleti çok zor günler geçirmiş, bu da Roma'nın doğuda zayıflamasına neden olmuştur.³⁹¹ M.S. 228 yılında doğuda çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Sasani İmparatorluğu ortaya çıkmış ve Sasaniler, Palmyra'nın ticaret damarı olan Fırat ve Dicle nehirlerinin döküldüğü noktayı ele geçirerek Palmyra ticaretinin aksamasına neden olmuşlardır.³⁹² Palmyra'nın bu iki imparatorluk arasındaki stratejik konumu

³⁸³ Southern 2008: 21.

³⁸⁴ Mehran 1967: 540; El-Bunni 1978: 71; Hitti 1958: 42; El-Jenabi 2008: 199.

³⁸⁵ Southern 2008: 21; El-Hilu 1999: 333; Millar 1994: 106.

³⁸⁶ Judullah 1999: 58; El-Bunni 1978:73.

³⁸⁷ El-Bunni 1978: 73; Hitti 1958: 435; El-Bahra 2005: 8.

³⁸⁸ Mehran 1967: 540; Hitti 1958: 436.

³⁸⁹ Ali 1968: 87.

³⁹⁰ El-Jenabi 2008: 200; Hitti 1958: 435-436.

³⁹¹ El-Hilu 1999: 339

³⁹² Southern 2008: 43; Hitti 1958: 346; Ferah 2002: 369.

nedeniyle önemi artmış ve Palmyra halkı Roma Devleti'nden memur olma ve konum sahibi olma talebinde bulunmuştur.³⁹³

Palmyra'nın soylu ailelerinden olan I. Odaenathus Roma-Sasani anlaşmazlığından istifade ederek, Sasani ordusuna karşı savaşmış ve Roma'nın güvenini kazanmayı başarmıştır.³⁹⁴ M.S. 250 yılında I. Odaenathus Septimius Palmyra'ya kral olmuş ve Romalılar'a karşı cephe almıştır.³⁹⁵ Roma'nın Sasaniler ile savaşmakla meşgul olmasından faydalanan I. Odaenathus Palmyra'ya Roma yönetiminden çıkmak için önce Roma Senato'sundaki üyeliğini bitirmiş daha sonra da Roma imparatoru Gallus'un izni olmadan kendine kral unvanı vermiştir. I. Odaenathus, Suriye'deki Roma çıkarlarına tehdit oluşturması sonucu, M.S. 251 yılında Romalı komutan Rivinius tarafından öldürülmüştür.³⁹⁶

I. Odaenathus öldükten M.S. 258 yılında ölümünden sonra yerine oğlu II. Odaenathus geçmiştir.³⁹⁷ II. Odaenathus, Roma imparatoru Publius Licinius Valerianus'tan babası I. Odaenathus'u öldüren Rivinius'u cezalandırmasını istemiştir. Ancak Roma imparatoru II. Odaenathus'un bu isteği yerine getirmemiştir. Bu olaya çok kızan II. Odaenathus Roma İmparatorluğu'na kaşı kin besleyerek babasının intikamını alma fırsatını beklemiştir. M.S. 260 yılında Roma ve Sasani orduları arasında geçen "Edessa Savaşı"nda Roma Ordusu büyük bir bozguna uğrarken, Roma imparatoru Valerianus da Sasani Ordusu tarafından esir alınmıştır.³⁹⁸ Valerianus'tan sonra yerine oğlu Gallienus geçmiştir.

Gallienus döneminde (M.S. 261), Sasani ordusu Suriye'nin kuzeyini işgal etmiştir.³⁹⁹ Bu duruma sevinen II. Odaenathus Sasani Kralı Şapur'a bir elçi göndererek onunla antlaşma yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁰ Fakat Sasani Kralı, II. Odaenathus'un gönderdiği elçilerle alay ederek mektubunu yırtmıştır.⁴⁰¹ Bu duruma

³⁹³Ali 1968: 3, 91; Judullah 1999: 259.

³⁹⁴Sousa 1947: 231; El-Jenabi 2008: 200.

³⁹⁵Mehran 1967: 542; Southern 2008: 44.

³⁹⁶Ali 1968: 3, 91-92; Mehran 1967: 542.

³⁹⁷Bakır 1979: 118; Sosa 1947: 232.

³⁹⁸Ali 1968: 3, 93; D & K 2000: 687; El-Nasiri 1991: 366-367; Yücel 2013: 72.

³⁹⁹Southern 2008: 57-58; El-Nasiri 1991:292; Ferah 2002: 369.

⁴⁰⁰Zidan 2006: 119; El-Nasiri 1991: 371.

⁴⁰¹Ali 1968: 3, 93; Gibbon 1969: 251-252; Yücel 2013: 79.

kızan II. Odaenathus hiddetlenerek oğlu Herod başkanlığında bütün Palmyra kara kuvvetleri ile yenik Roma Ordusunu birleştirerek komutan Zebey kumandasında I. Şapur'a karşı harekete geçmiştir. Roma'ya haber gönderen II. Odaenathus Sasani Ordusu'na karşı Roma ile birlikte savaşmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Roma II. Odaenathus orduları M.S. 262 yılında Sasani Ordusu'nu bozguna uğratmış ve Fırat'ın doğusuna çekilmelerini sağlamıştır.⁴⁰² Böylelikle II. Odaenathus Urfa ve Nusaybin kentlerini Sasani Ordusu'ndan geri almıştır.⁴⁰³ Bu zaferin haberini alan Roma imparatoru Valerianus ve halefi Gallienus II. Odaenathus "Doğu Kuvvetleri Kumandanlığı" unvanı vermekle ödüllendirmiştir.⁴⁰⁴ Söz konusu zaferin ardından II. Odaenathus adına Roma'da krallar kralı yazan bir sikke basılmış ve Roma senatosu tarafından Roma imparatorlarına özel olan "Augustus" unvanı verilmiştir.⁴⁰⁵ M.S. 266(267) yılında Odaenathus ve oğlu Humus'a giderken pusuya düşürülerek öldürülmüştür.⁴⁰⁶

2. 4. Kraliçe Zenobia Dönemi (267-273)

Zenobia, M.S. 240 yılında Suriye'nin Humus kentinde doğmuştur.⁴⁰⁷ Palmyra'nın en parlak günleri II. Odaenathus'un öldürülmesinden sonra oğlu Vabalathus ve eşi Kraliçe Zenobia döneminde yaşanmıştır. M.S. 258 yılında Kral II. Odaenathus'un ikinci karısı olarak evlenmiştir.⁴⁰⁸ Palmyra şehrinde doğan ve büyüyen Zenobia, Arap Emesa kraliyet ailesine mensuptur. Annesinin Mısırlı olması nedeniyle Zenobia, antik Mısır dilini ve kültürünü iyi biliyordu.⁴⁰⁹

Zenobia ayrıca güzelliği ve zeki olması ile biliniyordu. Tarihi kaynaklara göre Zenobia, koyu bir tene, inci beyazlığında dişlere, siyah ve parlak gözlere ve güzel bir yüze sahipti.⁴¹⁰ Homeros ve Eflatun başta olmak üzere diğer Yunan yazarların da çalışmalarını takip etmekteydi; avcılık ve içmek başlıca eğlencelerindendi.⁴¹¹

⁴⁰²El-Jenabi 2008: 201; Bakır 1948: 118; Sousa 1947: 232; Yıldırım 2011: 43; Yücel 2013: 79.

⁴⁰³Yesu 1894: 29; Ali 1968: 94-95; El-Nasiri 1991: 371.

⁴⁰⁴Hitti 1958: 437; El-Jenabi 2008: 201; Millar 1994: 167; El-Nasiri 1991: 371.

⁴⁰⁵El-Hilu 1999: 341; Yesu 1894: 33; El-Jenabi 2008: 202; Bilgiç 2012: 40.

⁴⁰⁶Yesu 1894: 31; Ali 1968: 3, 99; Judullah 1999: 259; Millar 1994: 167; El-Nasiri 1991: 371.

⁴⁰⁷Southern 2008: 3.

⁴⁰⁸Abdülhamid 1975: 156-157; Yesu 1894: 38.

⁴⁰⁹Ali 1968: 3, 113.

⁴¹⁰Judullah 1999: 261; Abdülhamid 1975: 156.

⁴¹¹Southern 2008: 3; Mehran 1967: 551; Abdülhamid 1975: 156.

Helenistik dönemde dinin ve zenginliğin öne çıktığı bir kent haline gelen Palmyra, Roma'ya baş kaldıran Kraliçe Zenobia sayesinde Roma'dan kopmayı başarmıştır.⁴¹²

M.S. 267 yılında, Zenobia'nın kocası Odaenathus ve oğlu Hairan suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Vabalathus henüz bir yaşındaydı ve Zenobia yönetimi ele aldıktan sonra ilk işi, oğlu ve kendisi için isimlerine onursal "Augusta" eklerini almak olmuştur.⁴¹³ Zenobia, Palmyra İmparatorluğu'nun hâkimiyet alanını kısa sürede genişletmeye başlamıştır. Zenobia'nın şöhreti günden güne her tarafa yayılarak, herkes tarafından takdirle anılır olmuştur. Zenobia Palmyra şehrinin imarı ile ilgilenerek benzersiz bir şehir haline getirmiştir.⁴¹⁴ Ancak, bu ani ve beklenmeyen büyüme Roma'yı korkutmuştur. Galiyos, Roma devletinin bütünlüğünün bozulmasından korkarak doğuya çok sayıda asker göndermiştir.⁴¹⁵ Kuzey Suriye'ye ilerleyen Roma Ordusu Zenobia'nın ordusu ile karşılaşmıştır. Burada geniş ve şiddetli bir çarpışma meydana gelmiş ve neticede Roma kumandanı Harikyanos öldürülmesiyle savaş Palmyra ordusunun lehine sonuçlanmıştır.⁴¹⁶ Öte yandan, Zenobia, ticaret yolunun Palmyra'dan İskenderiye'ye geçmesinden büyük bir rahatsızlık duymaktaydı zira Roma'nın ticareti Kızıldeniz üzerinde yoğunlaştırması Palmyra ekonomisine büyük zarar vermiştir.⁴¹⁷ Bu nedenle Zenobia gözünü Mısır'a ve özellikle büyük ticari limanı bulunan İskenderiye şehrine dikmiştir.⁴¹⁸

M.S. 268'de Germen kabileleri, Roma İmparatorluğu topraklarına saldırmıştır. Roma'nın Germenlerle savaşını fırsat bilen Zenobia bağımsızlığını ilan etmiştir. Ardından da M.S. 269 yılında general Zabdas komutasında Mısır'a girmiştir.⁴¹⁹ Romalı komutan Tenagino Probus'un⁴²⁰ kuvvetleri Palmyralıları Mısır'dan çıkarmayı denediyse de başarılı olamamıştır. Bu olaydan sonra Zenobia kendisini "Mısır

⁴¹²Yesu 1894: 42-44.

⁴¹³ Ali 1968: 3,113.

⁴¹⁴Ali 1968: 3, 113; El-Jenabi 2008: 203.

⁴¹⁵El-Jenabi 2008: 203.

⁴¹⁶Yesu 1894: 44-45; Mehran 1967: 553.

⁴¹⁷Rostovtzeff 1957: 46.

⁴¹⁸Ziyadin 1996: 148.

⁴¹⁹El-Hilu 1999: 343; Mehran 1967: 553; Judullah 1999: 259.

⁴²⁰ Tenagino Probus, 276-287 yılları arasında hüküm süren Roma imparatorudur. El-Ahmet 1988: 332.

Kraliçesi" ilan etmiştir.⁴²¹ Zenobia'nın Mısır eyaletini ele geçirmesi, Roma İmparatorluğu'na ağır bir darbe olmuştur.⁴²² Ardından da Zenobia'nın ordusu, Anadolu'nun Ankara ve Kalkedon⁴²³ yakınlarına kadar olan bölgeleri kontrol altına almıştır.⁴²⁴ Ardından Suriye, Filistin ve Lübnan tamamen ele geçirilmiştir. Böylece Roma İmparatorluğu'nun denetiminde olan ticaret yollarının tümü kontrol altına alınarak Palmyra Krallığı'na katılmıştır.⁴²⁵

Roma İmparatoru Aurelian, Zenobia'nın genişleme politikasına son vermek için Zenobia ile savaşmak üzere Suriye'ye bir hamle düzenlemiştir.⁴²⁶ M.S. 271 yılında Roma Ordusu Zenobia Ordusu'nu büyük bir bozguna uğratarak Mısır'dan çıkarmıştır.⁴²⁷ Daha sonra Aurelian Anadolu'ya doğru yürümüş ve Zenobia'nın kuvvetlerini mağlup ederek, Galata, Kapadokya ve Kilikya'ya doğru ilerlemiştir.⁴²⁸ Aurelian, bu hamleyle Zenobia'nın Nil Nehri'nden Karadeniz'e kadar uzanan genişleme planının önüne geçmiştir.⁴²⁹ Roma Ordusu'nun Mısır'daki zaferini duyan Kalkedon halkı Palmyra istilasından kurtulmak için Roma imparatoru Aurelian'dan yardım istemiştir. Bu talebe cevap veren Aurelian, İstanbul Boğazı'nı geçerek Zenobia Ordusu'nun Suriye'ye çekilmesini sağlamıştır.⁴³⁰

M.S. 272 yılında Aurelian "İmmae Savaşı" ile Antakya ve çevresini tekrar ele geçirmiştir.⁴³¹ Savaşı kaybeden Zenobia ise Humus şehrine kaçmıştır. Aurelian Zenobia'nın peşini bırakmaksızın Humus'a kadar gelmiştir.⁴³² Roma ve Palmyra orduları arasında yapılan "Emesa Savaşı"nda Romalılar galip gelince Zenobia orada fazla sığınmadan bu kez Humus'u da terk ederek Palmyra'ya gelmiştir.⁴³³ Zenobia Palmyra'ya varmasıyla birlikte Sasaniler'den ve Arap kabilelerinden yardım

⁴²¹ Ali 1968: 3, 114; Mehran 1967: 85; Ferah 2002: 371.

⁴²² Mehran 1967: 554.

⁴²³ Kalkedon, şimdiki adı Kadıköy olan ve İstanbul'un Anadolu Yakası'nda yer alan bir ilçesidir. İlçenin Antik Çağ'da adı olan Kalkedon, Yunanca; "bakır" anlamına gelmektedir. Akil 1969: 86.

⁴²⁴ Judullah 1999: 260; Sousa 1947: 232; Bilgiç 2012: 42.

⁴²⁵ Sousa 1947: 232; Yesu 1894: 48; El-Jenabi 2008:205.

⁴²⁶ El-Ubadi 1992: 155; Mehran 1967: 554.

⁴²⁷ Mehran 1967: 555; Bilgiç 2012: 42.

⁴²⁸ Ali 1968: 3, 116.

⁴²⁹ İsa 2001: 64.

⁴³⁰ Mehran 1967: 556; Yesu 1894: 65-66; El-Nasiri 1991: 379.

⁴³¹ Southern 2008: 136; İsa 2001: 67-69; El-Jenabi 2008: 206; Ferah 2002: 372.

⁴³² Wright 1895: 151; Ferah 2002: 372; Southern 2008: 137.

⁴³³ Hitti 1958: 440; Yesu 1894: 69; Mehran 1976: 556; El-Nasiri 1991:379; Southern 2008:137.

talebinde bulunmuş ancak destek görememiştir.⁴³⁴ Arkasından giden Aurelian önderliğindeki Roma Ordusu Palmyra şehrini kuşatmış ancak görülmedik bir direnişle karşılaşmıştır.⁴³⁵ Palmyralılar kuşatmaya direnmiş Romalılar da kuşatmaya devam etmekte ısrar etmişlerdir. Savaşı kaybedeceğini anlayan Zenobia, Sasanilerden yardım istemiştir. Ancak ne Sasani dostları ne de diğer Arap kabileleri Zenobia'nın imdadına yetişememiştir.⁴³⁶

Kraliçe Zenobia, M.S. 273 yılında, Fırat Nehri üzerinden Sasani ülkesine kaçmaya çalışırken Roma Ordusu tarafından yakalanmıştır.⁴³⁷ Zenobia'nın yakalandığını duyan Palmyra halkı Roma Ordusu'na teslim olmuş, bunun üzerine Roma imparatoru Aurelian, Palmyra halkını vergi karşılığında affetmiştir.⁴³⁸ Ancak Zenobia, oğlu Vabalathus ile birlikte Roma'ya götürülmüş, orada kendisine bir ikametgâh tahsis edilmiş ve hayatının geri kalanını Roma'da tutsak olarak geçirmiştir.⁴³⁹

Aurelian, Palmyra'da küçük bir garnizon bırakarak Roma'ya dönmek üzere yola çıkmıştır. İşte bu sırada Zenobia'nın babası Antiochos'un yönetimini isteyen bir direniş ortaya çıkmış, bunun üzerine Aurelian şehre geri dönerek direnişi bastırmıştır. Ancak Roma bu kez Palmyra halkına müsamaha göstermemiş ve şehir Roma Ordusu tarafından yakıp yıkılmıştır.⁴⁴⁰ Roma işgali sonrası Palmyra'nın gözleri Roma tarafından sonsuza kadar kapatılmış ve Şam ile Mezopotamya arasında bir askeri üs olarak işlev görmeye zorlanmıştır. Böylelikle daha önce Nebatî Krallığı'nın bittiği gibi Palmyra Krallığı da sona ermiştir.⁴⁴¹

⁴³⁴Mehran 1967: 557; Southern 2008: 142.

⁴³⁵Ali 1968: 3, 120; El-Jenabi 2008: 206.

⁴³⁶Yesu 1894: 71; El-Hilu 1999: 346.

⁴³⁷Wright 1895: 104; Ali 1968: 3, 123; Mehran 1967: 557; Judullah 1999: 261; El-Nasiri 1991: 379.

⁴³⁸Selim 1997: 201; Yesu 1894: 72-73; Gibbon 1969: 272; Hitti 1958: 441.

⁴³⁹Yesu 1894: 75-76; El-Jenabi 2008: 206; Bilgiç 2012: 43.

⁴⁴⁰Ali 1968: 3, 125; Sousa 1947: 232; Yesu 1894: 74; Merhan 1967: 559; Judullah 1999: 262; El-Nasiri 1991: 379.

⁴⁴¹Sousa 1947: 233; Yesu 1894: 76; El-Hilu 1999: 348; Judullah 1999: 262.

Sonuç

Bu çalışmamızda, Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesinin ardından, Roma-Suriye ilişkileri sosyo-politik ve askerî açıdan incelenmiştir. Büyük İskender'in ani gelen ölümünden sonra, Suriye'ye Seleukoslar hükmetmiştir. Seleukos Devleti'nin genişleme politikası Roma'nın, bölgede bulunan krallıkların iç işlerine karışmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da Roma ile Seleukoslar arasında ipler iyice gerilmiştir. Kartaca Savaşından sonra, Roma çok güçlenmiş ve bütün ilgisini Doğu Akdeniz Bölgesine yoğunlaştırmıştır. O esnada Seleukos Kralı III. Antiochos'un, Roma'yı kıskırtmak için, Roma'nın baş düşmanı Hanibal'ı, Afşin'de ağırlaması, Roma için savaş sebebi sayılmıştır. Bunun sonucun da M.Ö. 189 yılında, Roma ile Seleukos ordusu arasında geçen Magnesia Savaşı'nı Roma kazanmış ve Seleukos Kralı III. Antiochos, Apameia Antlaşması'nı imzalamaya mecbur kalmıştır. Apameia Antlaşması, Seleukos Devleti için çöküş olurken, Roma içinse bir milat olmuştur.

IV. Antiochos'un ölümünden sonra, Suriye'de taht savaşları başlamıştır. Bu iç çekişmeler Seleukos Krallığı'nı istikrarsızlaştırarak merkezi otoriteyi zayıflatmış ve Suriye'nin ekonomik krize sürüklenmesine yol açmıştır. Bu karşılıklıktan yararlanan Ermenistan Kralı II. Tigranes, M.Ö. 83'te Suriye'nin kuzeyini işgal etmiştir. Roma ise bu durum karşısında Tigranes'e bir ders vermek için, Romalı komutan Licinius Lucullus'un komutası altında bir orduyla Ermenistan'a saldırmış ve başkenti Dikranagerd'i ele geçirmiştir. Bunun sonucunda Tigranes, Suriye topraklarından çekilmiştir.

M.Ö. 67 yılına gelindiğinde, Akdeniz'de korsanlık faaliyetleri baş göstermeye başlamıştır. Korsanlar neredeyse tamamına hâkim oldukları Akdeniz'de ticareti durdurmuşlardır. Bu durum, Roma'yı çok rahatsız etmiş ve bu sorunu mutlak bir şekilde öczmek için M.Ö. 67 yılında, Pompeius Magnus'u korsanlarla savaşması için Akdeniz'e göndermiştir. Pompeius, üç ay gibi kısa bir sürede Akdeniz'i bütün korsanlardan temizlemiş ve elebaşlarını da asmıştır.

Pompeius Magnus, korsanlarla savaşmak için doğu Akdeniz'e geldiğinde, onun asıl hedefi Küçük Asya ve Suriye topraklarını Romaya bağlamaktı. Nitekim bu hayalini M.Ö.64 yılında, Suriye'yi Roma eyaletine dönüştürerek gerçekleştirmiştir. Pompeius, Suriye Eyaleti'ni kurduktan sonra, oradaki bazı şehirlerin yönetimini yerel sivil yönetimlere bırakmıştır. Suriye'nin, iç ve güney bölgelerinde, Roma'ya bağımlı olan krallıklar ortaya çıkmıştır. Pompeius, M.Ö. 62 yılında bölgeye ilişkin gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, Roma'ya dönmüştür.

Roma'nın Suriye'yi ele geçirmesi, bölgede Roma-Part anlaşmazlığını körüklemiştir. Partlar, daima Romalılar'ın doğudaki en güçlü rakipleri olarak yerlerini korumuşlardır. Suriye toprakları ise, Roma ve Partlar arasında yaşanan birçok savaşa sahne olmuştur. Bu savaşların en önemlisi ise; Urfa yakınlarında, Crassus komutasındaki Roma Ordusu ile Surena komutasındaki Part Ordusu arasında geçen Carrhae Savaşı olmuştur. Söz konusu savaşta, Roma Ordusu büyük bir yenilgiye uğramış ve Crassus esir düşmüştür.

M.Ö. 44 yılından M.Ö. 31 yılına kadar Roma, Antonius ve Octavianus arasında yaşanan iç savaşa sahne olmuştur. Suriye'de bu iç savaştan nasibini almıştır. M.Ö. 36 yılında Antonius, Suriye topraklarının bir kısmını Mısır kraliçesi Cleopatra'ya hediye etmiştir. Antonius ve Octavianus arasında ki iç savaşlar, Octavianus'un Actium Savaşı'nı kazanmasıyla son bulmuştur. Bu savaşta Suriye'deki bazı yerel yönetimler Octavianus'un yanında yer almışlardır. Actium Savaşı sonrasında Roma Cumhuriyet Dönemi bitmiş ve Roma İmparatorluk Dönemi başlamıştır.

M.Ö. 27'de, Roma Senatosu ve İmparator Augustus arasında yapılan antlaşma sonucunda, Suriye Eyaleti'nin yönetimi Augustus'a verilmiştir. Augustus, Cumhuriyet Döneminde de olduğu gibi, Suriye'deki bazı şehirlere, yerel krallıkla yönetilmelik hakkı tanımıştır. Bu şehirler, Fırat Nehri ile Toros Dağları arasında bulunan krallıklardan oluşmuştur. Ayrıca Augustus döneminde, Roma-Part ilişkilerinde önemli diplomatik münasebetler yaşanmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Suriye'nin Roma Eyaleti'ne dönüştürülmesine rağmen, Nebati, Yahuda ve Palmyra gibi bazı Suriye Krallıkları varlıklarını

korumayı sürdürmüşlerdir. Roma imparatorları tarafından bu krallıklara bazı imtiyazlar verilmiştir. Ancak buna rağmen söz konusu şehirler, Roma'dan bağımsızlıklarını almak için fırsat kollamışlardır. O şehirlerden birisi de, çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu Judea şehridir. Yahudiler, M.S. 66-135 yılları arasında Roma'ya karşı isyan hareketinde bulunmuşlardır.

M.S. 107 yılında Nebati Krallığı'na, İmparator Trajan tarafından son verilmiş ve bölge, Roma'nın Arabia Province Eyaleti'ne bağlanmıştır. Bu tarihten sonra bütün ilgi, Suriye Eyaleti'nde tek bağımsız Krallık olarak kalan Palmyra şehrine yoğunlaşmıştır. M.S 230 yılında ise Part İmparatorluğunun yerini Sasaniler almıştır.

Roma ile Sasaniler arasındaki anlaşmazlıklar Palmyra Krallığı'nın işine gelmiştir. Bu fırsattan yararlanan Palmyra Kraliçesi Zenobia; M.S. 270 yılında, Suriye, Mısır ve Anadolu'nun bir bölümünü ele geçirmiştir. Bu ani ve beklenmeyen büyüme Roma'yı korkutmuştur. Galiyos, Roma devletinin bütünlüğünün bozulmasından korkarak doğuya çok sayıda asker göndermiştir.

M.S. 272 yılında Aurelian, Palmyra Kraliçesi Zenobia'ya karşı askeri bir sefer düzenlemiş ve "İmmae Savaşı" ile Antakya ve çevresini tekrar ele geçirmiştir. Savaşı kaybeden Zenobia'nın imdadına kimse yetişmeyince, Roma Ordusu tarafından esir alınmış ve Palmyra Krallığı'na da son verilmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Appianos** *Appianos Romaika* (Appian's Roman History), Çev. H. White (Loeb), London 1955.
- Arrianus** *Anabasis*, with an English translation by P.A. Brunt, I-II, (Loeb) , Mass-London 1976-1983.
- Cassius Dio** *Historia Romana*, ed. by E. Carry, (Loeb), Classical Library, London 1954
- Diodoros** *Bibliothèque Historique* (Library of History of diyotorus Sicily), Çev. C. H. Oldfather (Loeb), London 1953.
- Iosephos** Iosephos, *Antiquitates Iudaicea*, Transl. by William Whiston, university of Cambridge 1737.
- Plinius** *Naturalis Historia*, ed. M. A. H. Rackham. (Loeb), London 1967.
- Plutarch** *Bioi Paralleloi*, Ar. Çev. G. Fathallah, Beyrut 2010.
- Polybius** *The Histories*. Düzenleyen: F. W. Walbank. Çev. W. R Paton, (Loeb), 2010.
- Strabon** *Geographika* (*The Geography of Strabon*), Eng.Trans. by H. L. Jones, (Loeb) ClassicalLibrary, London 1957.
- Tacitus** Tacitus, *Historiae* (*The Histories of Tacitus*), ed. By C.H. Moore and J. Jackson, (Loeb) Classical Library, London 1962.
- Kitab-ı Mukaddes** Ketolik Kilsesi Baskısı, Beyrut 1960.
- Daniel** Daniel kitabı. Düzenleyen: Mar Georges Kilisesi. Ar. Çev. Y. Malaty.

Modern Kaynaklar

- Abbas 1987** İ. Abbas, *Tārīkh Devletü 'l-Anbat*, Umman 1987.
- Abdülhak 1957:** S. Abülhak, *Suriye Ard Arabiyye*. C7, Şam 1957
- Abdülhamid 1975** S. Z. Abdülhamid, *Fî Tārīkh al-'Arab Qabl al-Islam*, Beyrut 1975.
- Abu'ayana 1994** F. M. Abu'ayana, *Coğrafiyet Ceziretü'l-Arap*, İakenderiye 1994.
- Abunnasır 1929** O. Abunnasır, *Tārīkh Suriye ve Lübnan*, Beyrut 1929.
- Aburras 2004** Ş. Aburras, *Al-Anbat ve Alakatihim B'l-İmaparatoriyye'l-Romaniyye*, Sana'a 2004.
- Ackermann vd.2008** M. E. Ackermann, M. J. Schroeder, J. J. Terry, J. L. Upshur, M. F. Whitters, *Encyclopedia of World History*, C 1, New York 2008.
- Ahmetali 1988** A. Ahmetali, *Tārīkhü 'l-Romani fî Asru-lSaura*, Kahire 1988.
- Akil 1969** N. Akil, *İmparatoriyyetü 'l-Beyzantiye*, Şam 1969.
- Ali 1968** J. Ali, *Al-Mufasssal fî Tārīkh al-'Arab Qabl al-Islam*, Beyrut 1968.
- Ameel** P. Ameel. *Tārīkhü 'l-Ermeni*, (Ar. çev. Ş. Allevi) Beyrut 1982.
- Antonius 1881** G. H. Antonius, *Tārīkh Suriye*, Beyrut 1881.
- Arslan 2007** M. Arslan, *Galatlar*, yayınlanmış doktora tezi Ankara 2007.
- Arslan & Önen 2011** M. Arslan & N.T. Önen, “Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar”, Adalya,14, 2011: 190-205.
- Asfur 1984:** M. E. Malim *Tarih'ül Şark'ül Edna Min Akdem'l Usur ila Meci İskender*, Beirut 1984.
- Atlan 2014** S. Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları*, Ankara 2014.
- Austian 1981** M. M. Austian, *The Hellenistic World from Alexander*

- to the Roman Conquest*, London 1981.
- Aymard & Auboyer** A. Aymard & J. Auboyer, *Histoire generale des civilisations* (Ar.çev. F.J.Ebu Reyhan F.M.Dagır. C II, Paris 1986.
- Bakır 1948** T. Bakır, *Mücez fî Tārīkh Irak Münzü Akdem'l-usur Hatta'l-an*. Kahire 1948.
- Bartlett 1979** J. R. Bartlett, *From Edomites to Nabataeans; a Study in Continuity*, 1979.
- Bekaroğlu 2006** M. Bekaroğlu, *İmparator Tiberius Zamanında (M.S. 14-37) Anadolu ile Roma İmparatorluğu Arasındaki Sosyo-Politik İlişkiler*, Ankara 2006.
- Bin Safiyeldin** A. Bin Safiyeldin, *Marasid el-aiatilaa ala Esma emkina el buqaa*, Halep.
- Bouchier 1915** E. S. Bouchier, *Syria as a Roman Province*. Oxford 1915.
- Bowersock 1971** G. Bowersock, "A Report on Arabia Provincia", London 1971.
- Cary 1949** M. A. Cary, *The Geographic Background of Greek and Roman History*, Oxford 1949.
- Cary 1965** M. A. Cary, *History of the Greek World from 324-146 B.C.*, London 1965.
- Cary 1967** M. A. Cary, *History of Rome down to the reign of Constantine, 2nd ed*, London 1967.
- Charlesworth 1924** M.P. Charlesworth, *Trade Routes and The Commerce of The Roman Empire*, Oxford 1924.
- Davut 2003** A. Davut, *Tarih Suriye'l-qadim Tashih ve Tahrir*, Şam 2003.
- Debevois 1937** N. Debevoise, *a Political History of Parthia*. New York, 1937.
- Delu 1989** B. Delu, *Jeziret El-Arap Qabl al-İslam*, Beyrut, 1989.
- Demircioğlu 2015** H. Demircioğlu, *Roma Tarihi*, Cilt I, Ankara 1953.

- Dudley 1980** D. R. Dudley, *The Civilization of Rome*, (Ar. Çev. F. Ferid & J. El-zehebi), Kahire 1960.
- Durant 1975** W. Durant, *The Story of Civilization*, (Arp. çev. M. Sabır & Z.N.Mahmut), Cilt III 1975.
- Doğancı 2007** K. Doğancı, *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27- M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme, yayınlanmış Doktora tezi*, Ankara 2007.
- Downey 1963** G. Downey, *Ancient Antioch* (çev. İ. Nushi 1967), Kahire 1963.
- Elabid 1971** M. Elabid, *İnşaa'l-müdü'n fi İtar'l-siyasiyye elslukiyye el-hiliniyye*, Kahire 1971.
- Elabid 1993** M. Elabid, *Suriye fi asıru'l seleukiyyin*, Şam 1993.
- El-Ahmet 1988** S. S. El-Ahmet, *Tārīkhü'l-Roman*, Bağdat 1988.
- El-Ali 1981** S.A. El-Ali, *Muhadarat Fi Tārīkhü'l-Arab Qabl'l-İslam*, Musul 1981.
- El-Bahra** N. El-Bahra, “*Zenobia ve Meşru'he'l-qavmi, Türa's'l-Arabi*, Şam, tarih yok.
- El-Bekir 1980** M. A. El-Bekir *Diraset fi Tārīkh al-'Arab Qabl al-Islam*, Beyrut 1980.
- El-Bunni 1972** A. El-Bunni, *El-Fen'l-Tadmuri*, Şam 1972.
- El-Bunni 1978** A. El-Bunni, *Tadmur ve Tadmuriyyun*, Şam, 1978.
- El-Dubai 2009** S. A. El-Dubai, *Nişu ve Tatta'ur Vileye'l-Suriyye El-Romaniyye*. Sana'a, 2009.
- El-Hamavî** Y. el-Hamavî, *Mu'cemu'l-Buldân*, c II. t.y.
- El-Hilu 1999** A. El-Hilu, *Sirau-l Memelik fi-l Tārīkh-l Suriye-l Qadim*, Umman 1999.
- El-Hilu 1988** A. El-Hilu, *Tahkikat Tarikhiyye Lughawiyye fi Esma Joghrafiyye'l-Suriye*, Beyrut, 1998.
- El-Jenabi 2008** K. H. El-Jenabi, “*Alakat'l-siyessiye beyne*

- Tedmur ve'l Roman''*, (Babil Dergisi) 16, Babil 2008.
- El-Küheydan 2012** T. B. İ. El-Küheydan, «*El-Petra; Asimetu'l-Enbat*», Elmüsakkaf'l-Arabi, no:43. 2012: 66-73.
- El-Mellah 1994** H. El-Mellah, *El-vasit fi Tarih el-Arap qab'l-İslam*, Musul, 1994.
- El-Nasiri 1992** S. A. A. El-Nasiri, *Tārīkh ve Hadaret Mısır v'l-sharq-l edna fi-l'asır-l Hellinisti*, Kahire 1992.
- El-Nasiri 1991** S. A. A. El-Nasiri, *Tārīkh El-imparatoriyye'l- Romanyye*, Kahire 1991.
- El-Oğuzî** K. B. El-Oğuzî, *el-Halebî Nehrii'z-Zeheb fi Tarihi Haleb*. Cilt I. Halep 1952.
- El-Şeyh 1993** H. El-Şeyh, *El-Arap Qabl'l-İslam*, İskenderiye 1993.
- El-Übadi 1992** M. El-Übadi, *İmparatoriye'l-Romaniye*, İskenderiye 1992.
- Erickson 2009** K. G. Erickson, *The Early Seleucids Their Gods And Their Coins*, London 2009.
- Erdemir 2013** H. P. Erdemir, “*Mystery Of The Funerary Reliefs Of Palmyra (Tadmor) In The Desert Of Syria*”, Turkish Studies Dergisi, C 8, Ankara 2013: 507-518.
- Eyüp 1996** İ. R.A. Eyüp, *Tarikh el-Roman*, Beyrut, 1996.
- Ferah 2002** E. Y. Ferah, *El-şarkü'l-edna fi'l-asrayin el-Hillensti v'l-Romani*, Gize 2002.
- Ferid 2014** M. Ferid, *Tārīkhu'l-Roman*. Kahire 2014.
- Finegan 1959** J. Finegan, *Light from the Ancient Past the Archeological Back round of Judaism and Christianity*, 2nd ed. (London Oxford university press, 1959).
- Genç 2016** Ö. Genç, “*II. Tigranes Döneminde Roma-Armenia İlişkileri Rome-Armenia Relations During The Reign Of Tigranes II*”, The Journal of Academic Social Science Studies, Samsun 2016: 2247-256.
- Gibbon 1969** E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall*

- of the Roman Empire*, (Ar.çev. Mohammed Ali Ebu Dürre) Kahire 1969.
- Grafa 1997** D. F. Graf, *Rome and the Arabian Frontier*. Maiami 1997.
- Bivar 1983** H., A. D. Bivar, *The Political History of Iran under the Arsacids*, London 1983.
- Harrist 2007** R. Harrist, *The Concise History of Anti-semitism in Persia*, 2007.
- Hasan 2000** S. Hasan, *Mısır El-Qadimeh*. Cilt 14, Kahire 2000.
- Hatip 2007** A. Hatip, “*El-ımlat ’l-Tadmuriyye fi ahd Zenobia*”, El-Uruba Dergisi, no 12869, Şam 2007.
- Hazin 1968** S. Hazin, *El-Meşriqü ’l-Arabi beyna ’l-Mazi v’l-Hazır*, Kahire 1968.
- Hitti 1958** P. K. Hitti, *History of Syria: including Lebanon and Palestine*, (Ar.çev. G.Haddad, A.Rafik) Beyrut 1958.
- Hitti 1961** P. K. Hitti, *The Near East in History*, U.S.A, 1961.
- Hıleyif 2009** B. M. Hıleyif, “Intellectual - Historical Approach to Spiritual and Characteristics of Ancient Arab Mashreq” . Kena El-Tarihiyye Dergisi, Sayı: 3, 2009: 42-54.
- İbni Kesir** Ö. İbni Kesir *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Şam, t.y.
- İplikçioğlu 2007** B. İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul 2007.
- İsa 2001** Ş. A. İsa, *Tadmur İbbana Kurneyin El-sani v’l-Salis aşer*, Basra 2011.
- İsmail 2010** M. İsmail, “*Devlet’l-Selukiyye Tesisihe ve Tabiatihe*” Ayin’l-Şems Üniversitesi, 2010: 145-166.
- Jawad 2008** H. Jawad, *Nişu El-devle’l-Selukiyyeve Kıyamihe*, Bağdat 2008.
- Jones 1971** A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, (Ar. Çev. İhsan Abbas), Umman 1971.
- Judullah 1999** F. Judullah, *Suriye Nebu ’l-Hadârât*, Şam 1999.

- Kaşaam 2016** A. Kaşaam, “*El-Zebaa ve Sumud Tadmur*”, El-Fırat, no. 704 (2016).
- Kaya 2009** M. A. Kaya, “*Anadolu’da Roma Egemenliği*” no. 49. Doğu Batı Dergisi, 2009:195-233.
- Kaya 2004** M. A. Kaya, “*Romalılar Parthlar ve Armenia Krallığı*” (İ.Ö. 96-İ.S. 4).» Tarih incelemeleri Dergisi XIX, no. 1 2004: 11-30.
- Kızıloğlu 2012** S. Kızıloğlu “*İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in gelişimi*” Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi II, no1, 2012: 35-64.
- Kurt 2011** M. Kurt “*M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth ilişkilerinin Kilikya Eyaleti’ndeki yansımaları*”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. II, no 2, 2011: 1-14.
- Kurt 2009** M. Kurt, “*Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve yerel Güçler*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 11, no. 1, 2009: 116-138.
- Lamb 1965** H. Lamb, *Alexander of Macedon*, Bağdat, 1965.
- Mason 1972** E. Mason, *Tiberius*, (Ar. Çev. J. El-Seyyid), Kahire 1972.
- Mehran 1967** M. B. Mehran, *Diraset fi Tarh’l-Arap Kabl’l-İslam*, İskenderiye 1967.
- Mekkevi 1999** F. Mekkevi, *El-Sharq-l edna fi-l asrāyin-l Hillensti ve-l Romani*. Kahire 1999.
- Menteşe 2011** H. Mentşe, *Arkaık Dönemden Roma Dönemine Kadar Önemli Donanma Savaşları*, Yüksek lisans tezi, Konya 2011
- Millar 1994** F. Millar, *The Roman Near East, 31 B.C.*, Harvard 1994.
- Nahed 2001** A. Nahed, *İslam ve Arap sikkeleri Ansiklopedisi*, Umman 2001.
- Nushi 1959** İ. Nushi, *Diraset fi Tarikh Mısır Fi Ahd’l-Batalima*. Kahire 1959.

- Nushi 1946** İ. Nushi, *Mısır fî Asr el-Batalima*. Kahire 1946.
- Nushi 1960** İ. Nushi, *Tarikh Mısır fî Asr'l Batalime*. Cilt 1. Kahire 1960.
- Nushi 1987** İ. Nushi, *Tārīkh-l Roman*. Cilt I. Kahire, 1987.
- Nushi 1973** İ. Nushi, *Tārīkh-l Roman*. Cilt II. Kahire, 1973
- Oppenheim 1969** A. L. Oppenheim, *Babylonian and Assyrian Historical Texts*. New Jersey 1969.
- Rawlinson 1899** G. Rawlinson, *Ancient History*. New York 1899.
- Rostovtzeff 1957** M.A. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, (Ar. Çev. Ahmet zeki Ali), London 1957.
- Rüstem 1969** E. Rüstem, *Tarikh Yunan Min Philp Makadoni ila Feth el Romani*, Beyrut 1969.
- Sarılar 2012** M. Sarılar, *Küçükasya'daki Seleukos Kolonileri*, Yüksek lisans tezi, İstanbul 2012.
- Scullard vd. 1979** N.G. L. Scullard & H.H. Hammond, *The Oxford Classical Dictionary*. Oxford 1979.
- Selim 1997** A. E. Selim, *Jevaneb min Hadaret'l-Arap fî'l-usur'l-qadşmeh*, Beyrut 1997.
- Seyyit 2008** E. S. M. Seyyit, *Tiberius Sani Ebatiratu' - Roman M.S. 37-42*, Beyrut 2008.
- Smith 1920** S. W. Smith, *ASmaller History of Rome*, London 1920.
- Sousa 1947** A. Sousa, *El-Arap v'l-Yahud*, Bağdat 1947.
- Sykes 1958** P. Sykes, *History of Persia*, London 1958.
- Syme 1960** R. Syme, *The Roman Revlution*, Oxford 1960.
- Southern 2007** P. Southern, *The Roman Army*, Oxford 2007.
- Southern 2008** P. Southern, *Empress Zenobia Palmyra's Rebel Queen*, Auckland 2008.
- Şenocak 2014** M. B. Şenocak, *Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*, Doktora tezi, Konya 2014.

- Tarn 1954** W.W. Tran, *The struggle of Egypt against Syria and Macadonia*, Cilt VII. 1954.
- Tekin 2008** O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul 2008.
- Tuveyr 1985:** K. Tuveyr, *Esar Suriye'l-qadimah*, Şam 1985.
- Tozan 2012** M. Tozan, *Roma'nın Anadolu'daki Egemenlik Politikası: Kentler Ve Bağımlı Krallıklar (M.Ö. 133-M.Ö. 89)*, Doktora tezi, İzmir 2012.
- Turad 1886** N. İbrahim Turad, *El-Romaniyyin Min Binaa Rumye ile Teleşi El-Cumhuriyye*, Kahire 1886.
- Tyldesley 2008** J. Tyldesley, *Cleopatra Last Queen of Egypt*, London 2008.
- Übadi 1981** M. Übadi, *El-Asr'l-Hellinisti Fi Mısır*, Beyrut 1981.
- V. D. ve S. K. 2000** V. Diakov ve S. Kovalev, *World Civilizations*, Cilt 2, (Ar. Çev. Nesim Yazıcı), Şam 2000.
- Wallbank 1981** F.W. Wallbank, *Hellenistic World*, (Ar. Çev. A.M. El-Roubi) Kahire 2009.
- Wright 1895** W. Wright, *Palmyra and Zenobia*, edit. Thomas Nelson & Sons. New York 1895.
- Yesu 1889** J. Yesu, *Zeynep'l-Zeba*, Beyrut 1889.
- Yıldırım 2013** Ercüment Yıldırım, “*Carrahae Yenilgisi ve Roma'nın Doğu Politikasına Etkileri*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, no 29, 2013: 262-272.
- Zidan 2006** J. Zidan, *El-Arap Qabl'l-İslam*, Kahire 2006.
- Ziyadin 1996** F. Ziyadin, “*Tadmur, Petra ve Tariqu'l-Harir*”, Suriye Arkeoloji Yıllık Dergisi, no 42, Umman 1996.
- Zühdi 1956** B. Zühdi, “*Bina ve Tanzim El-Müdü'n fi Ahid'l-Romani*”, Suriye Yıllık Arkeolojik Dergisi 6, Şam 1956.
- Zühdi 1996** B. Zühdi, “*Tarik el-harir ve Tedmur Medinet el Qawafel*”, Suriye Arkeoloji Dergisi 24 Şam1996.

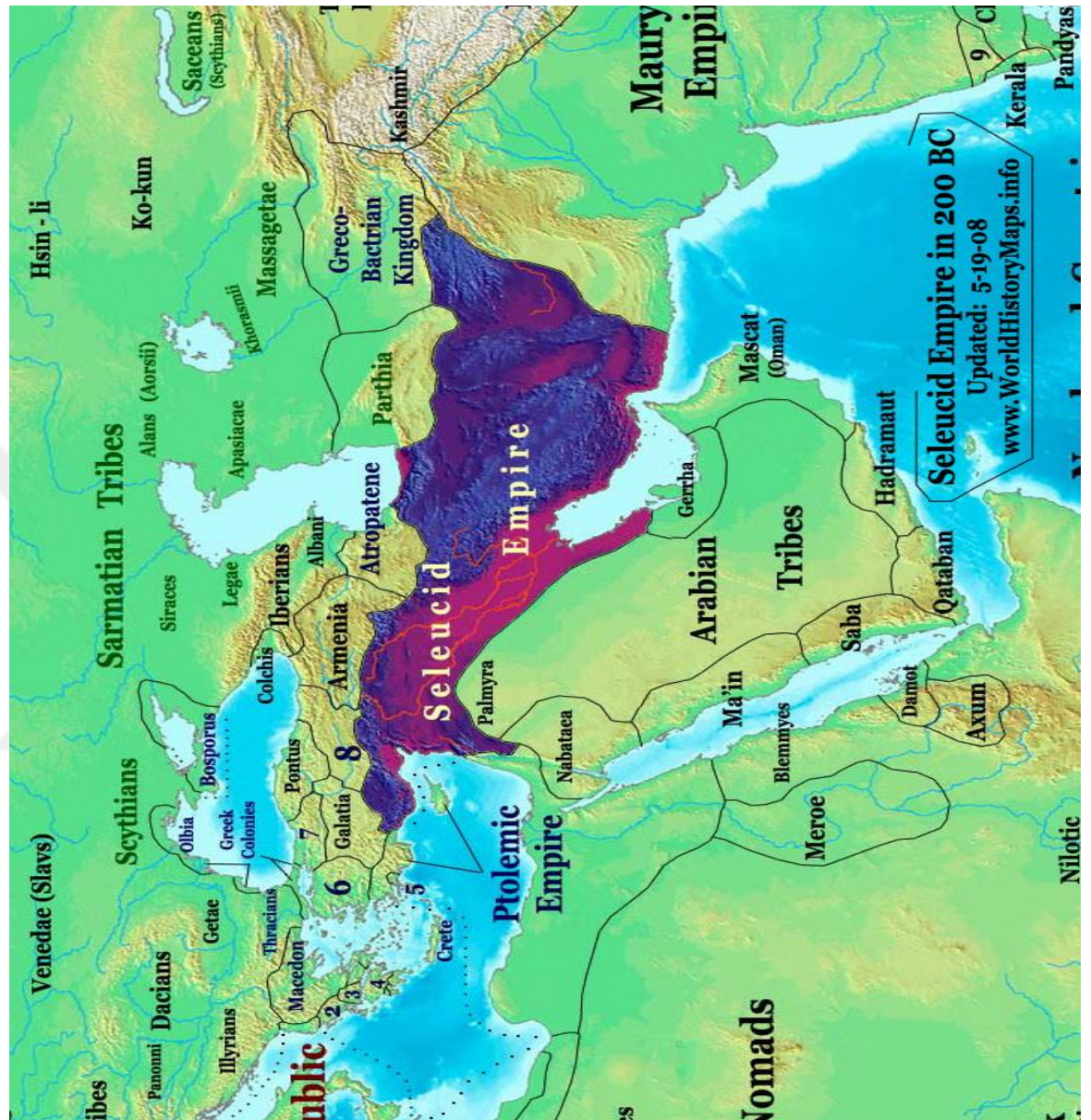
EKLER

Ek 1:Seleukos Kralları Listesi⁴⁴²

1	I. Seleukos Nikator	M.Ö. 311-281
2	II. Antiochos Theos	M.Ö. 281-261
3	II. Antiochos Theos	M.Ö. 261-246
4	II. Seleukos Callincius	M.Ö. 246-226
5	III. Seleukos Ceraunus	M.Ö. 226-223
6	III. Antiochos the Great	M.Ö. 223-187
7	IV. Seleukos Philopator	M.Ö. 187-175
8	IV. Antiochos Epiphanes	M.Ö. 175-163
9	V. Antiochos Eupator	M.Ö. 163-161
10	I. Demetrius Soter	M.Ö. 161-150
11	I. Alexander Balas	M.Ö. 150-145
12	II. Demetrius Nikator	M.Ö. 145-138
13	VI. Antiochos Dionysus	M.Ö. 145-140
14	Diodotus Trphon	M.Ö. 140-138
15	VII. Antiochos Sidetes	M.Ö. 138-129
16	II. Demetrius Nikator	M.Ö. 129-126
17	II. Alexander Zabinas	M.Ö. 129-123
18	Cleopatra Thea	M.Ö. 126-123
19	V. Seleukos Philometor	M.Ö. 126-125
20	VIII. Antiochos Grypus	M.Ö. 125-96
21	IX. Antiochos Cyzicenus	M.Ö. 114-96
22	VI. Seleukos Epiphanes	M.Ö. 96-95
23	X. Antiochos Eusebes	M.Ö. 95-92
24	III. Demetrius Eucærus	M.Ö. 95-87
25	XI. Antiochos Philadelphus	M.Ö. 95-92
26	I. Philippos Philadelphus	M.Ö. 95-84
27	XII. Antiochos Dionysus Tigranes of Armenia(M.Ö.83-69)	M.Ö. 87-84
28	VII. Seleukos Kybşosaktes	M.Ö. 83-69
29	XIII. Antiochos Asiaticus	M.Ö. 69-64
30	II. Philippos Philoromæus	M.Ö. 65-63.

⁴⁴²Hitti 1958: 264; Finegan 1959: 245; Debevois 1937: 70-71; Jawad 2008: 358; Sarılar:2012.

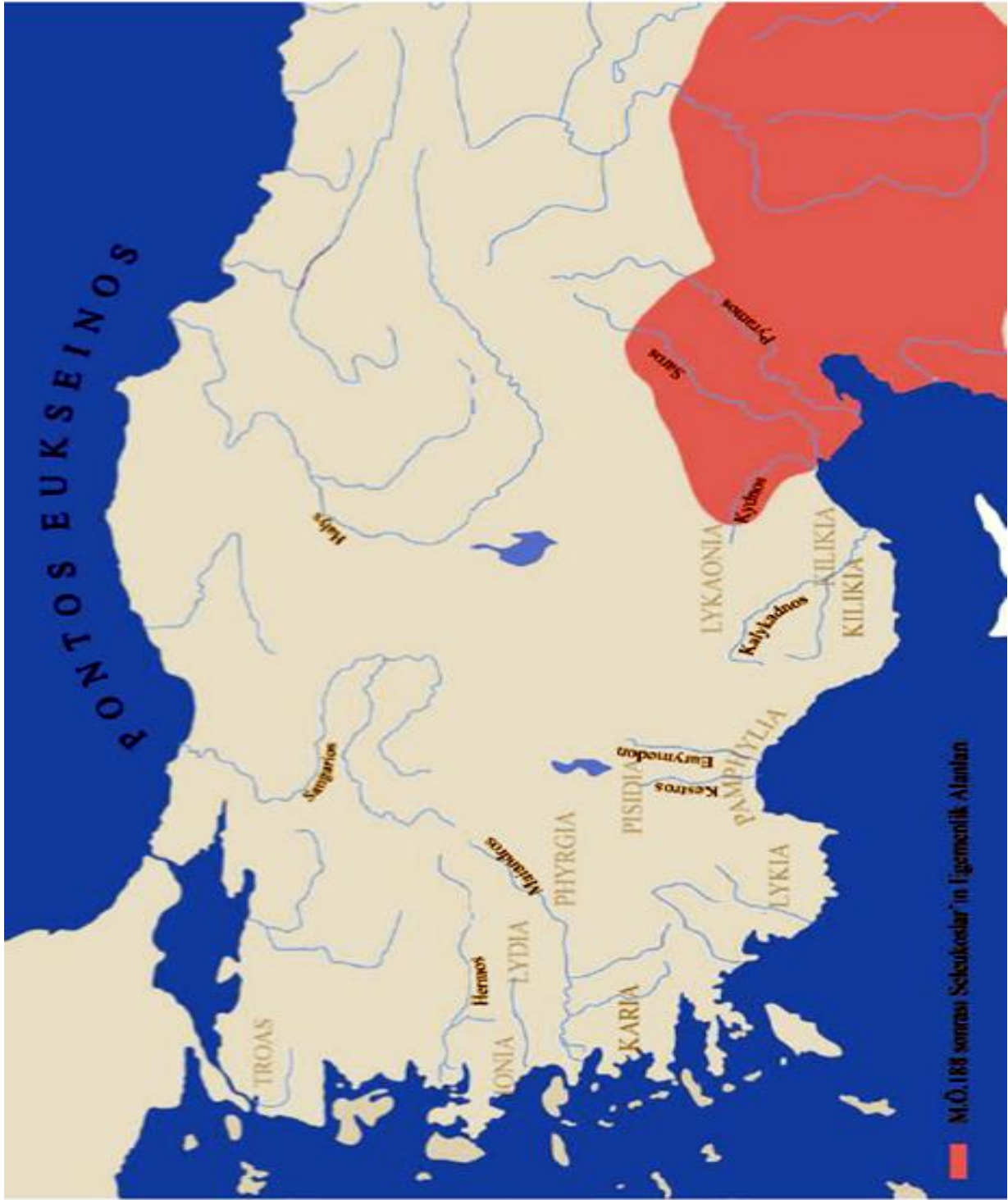
Ek 2: M.Ö. 323-143 Seleukos İmparatorluğu-Doğu Haritası⁴⁴³

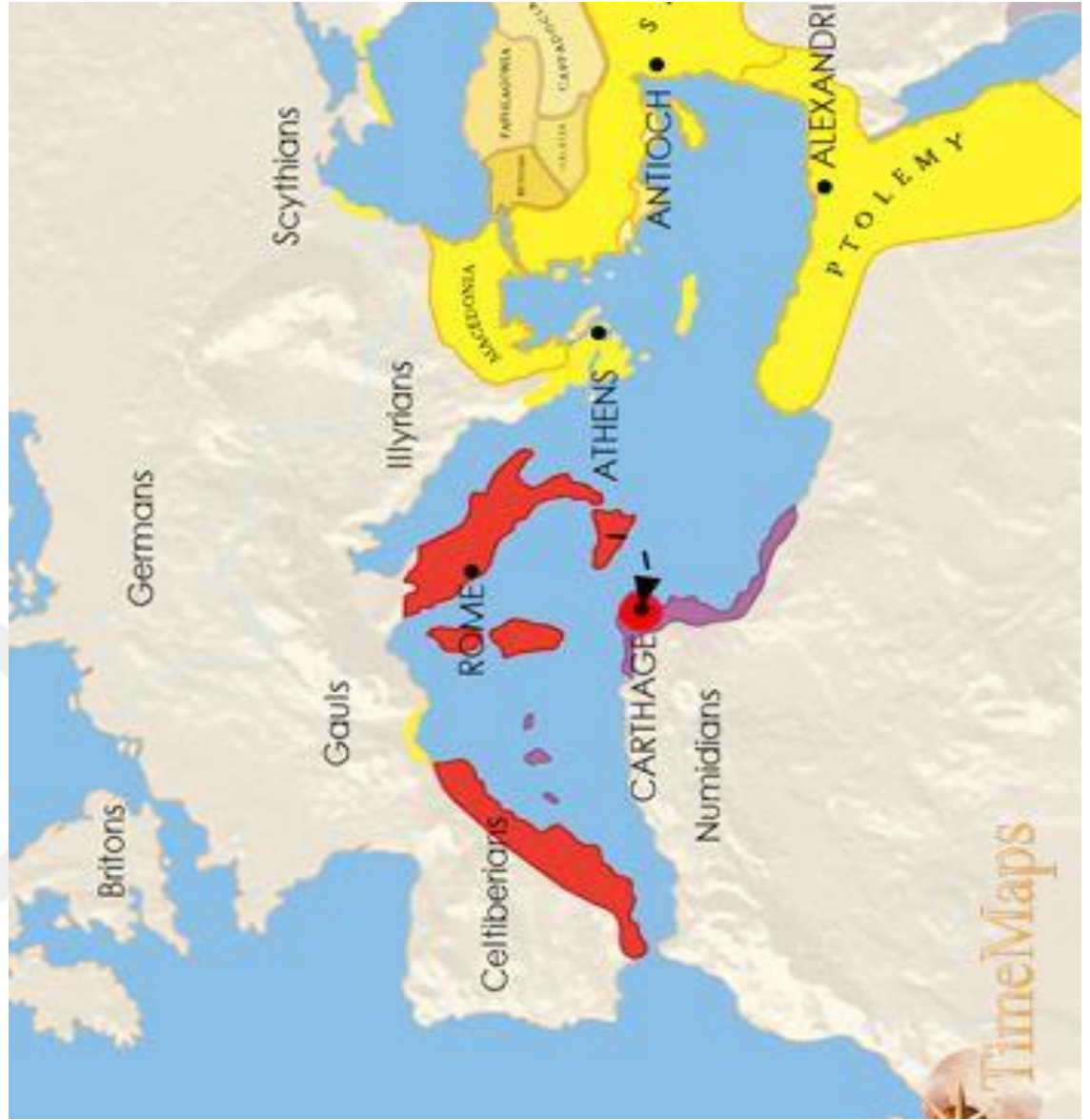
Ek 3: M.Ö. 188 Apameia Barışı'ndan sonra Seleukoslar'ın Egemenlik Alanları⁴⁴⁴

⁴⁴³Hitti 1958: 263; Cary 1965.

⁴⁴⁴Sarılar 2012.

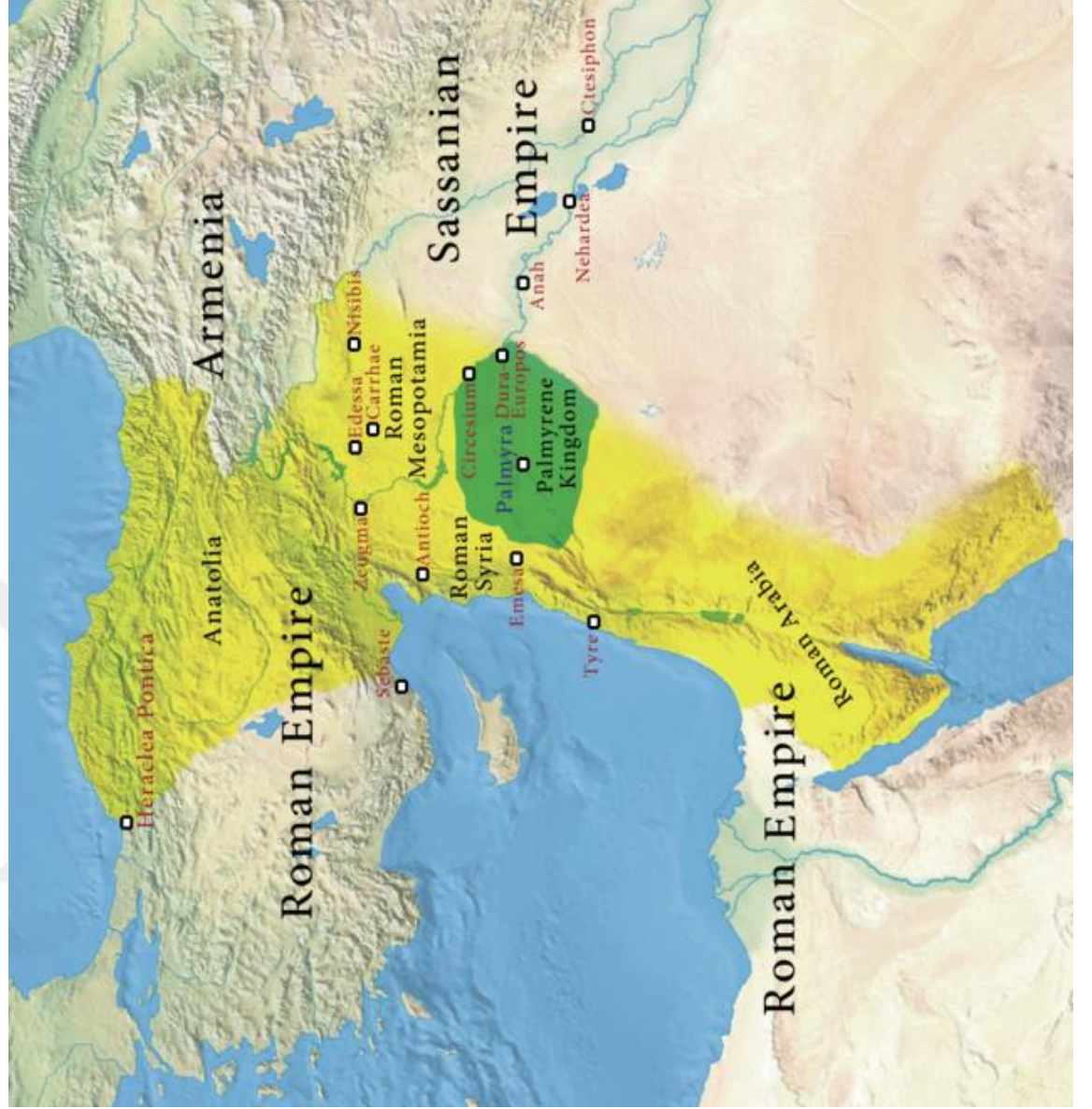
Ek 4: Roma'nın Doğuda Genişlemesi M.Ö. 200-63.

Ek 5: Suriye'nin Roma eyaletine dönüştürülmesi M.Ö. 63-64.

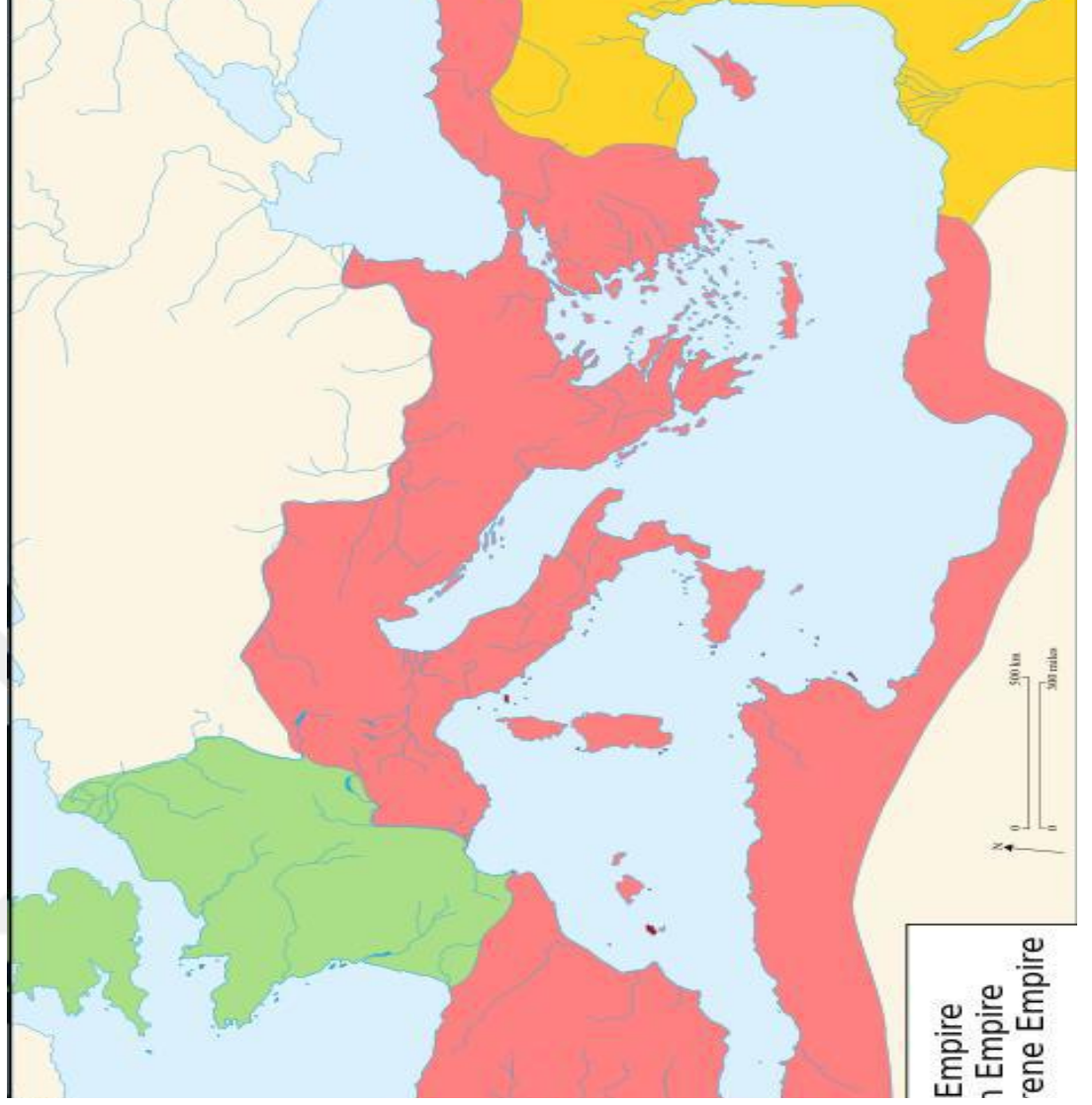

Ek 6: Palmyra Haritası(yeşil).

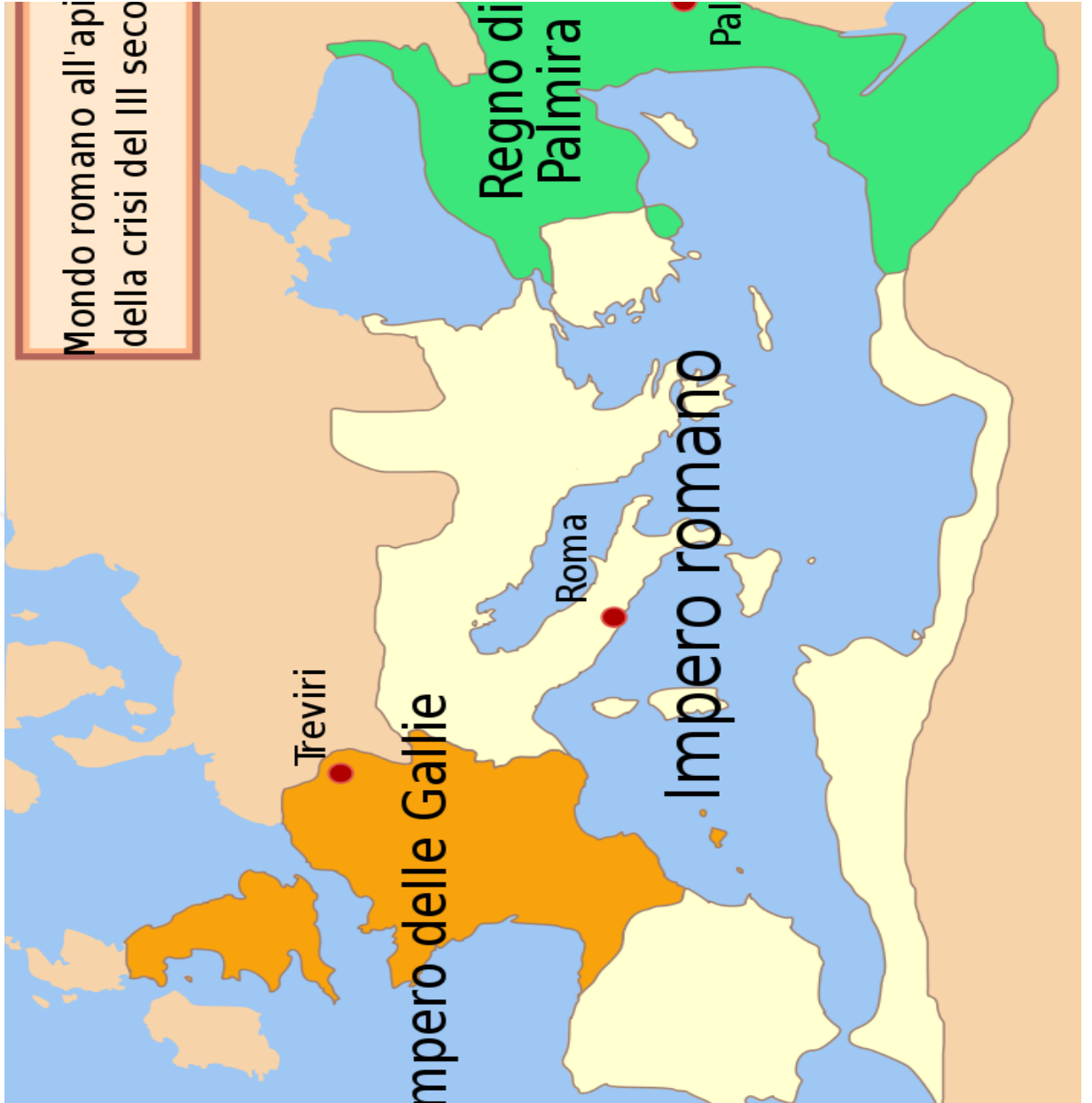

Ek 7: M.S. 271 yılında Roma İmparatorluğu ve Palmyra Krallığı⁴⁴⁵

⁴⁴⁵Bilgiç 2012: 42)

Ek 8: Palmyra Krallığı M.S. 260-273.

Ek 9: Seleukos Devleti'nin kurucusu Seleukos Nikator döneminde basılmış madeni bir sikke.⁴⁴⁶

⁴⁴⁶Erickson 2009: 258.

Ek 10: III. Antiochos the Great M.Ö. 223-187.⁴⁴⁷

⁴⁴⁷Erickson 2009: 301-305

Ek 11: Pompeius'un Doğu seferi ile Iudaia'daki bir hükümdarın esir alınmasını anlatan bir sikke M.Ö. 63

Ek 12: Romalı komutan Aemilius Scaurus'un Nebati kralı III. Aretas'i diz çöktürdüğünü gösteren M.Ö. 58 yılında basılmış bir sikke.⁴⁴⁸

⁴⁴⁸Bouchier 1915:27

Ek 13: M.S. 70 yılında Kudüs'ün imha edilmesinden sonra Romalılarca basılan sikke; üzerinde IVDAEA CAPTA (Yahudiye alındı) yazısı var.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Haim 2008: 20; Tekin 2008; 242-243.

Ek 14: M.S. 270 yılında Mısır Palmyra ordusu tarafından fethedilmesinden sonra, İskenderiye’de Zenobia adına basılmış bir sikke.⁴⁵⁰

⁴⁵⁰Southern 2008; Hatip 2007.

Ek 15: M.S. 272 yılında Palmyra Kraliçesi Zenobia adına basılmış bir sikke.⁴⁵¹

⁴⁵¹Southern 2008; Hatip 2007

Ek 16: Roma'daki Titus Kemerinde Menoranın tasviri. Aynı resim, Josephus'un *The Jewish War* adlı eserinin William Whiston tarafından hazırlanan İngilizce tercümesinin kapak resmi olarak da kullanılmıştır.⁴⁵²

⁴⁵²Haim 2008: 16; Tekin 2008.

Ek 17: Bişapur'daki kaya rölyefi: Valerianus'un I. Şapur tarafından esir alınması.⁴⁵³

⁴⁵³Bilgiç 2012: 37

Ek 18: Roma Dönemi'ne ait Palmyra Antik Tiyatrosu.⁴⁵⁴

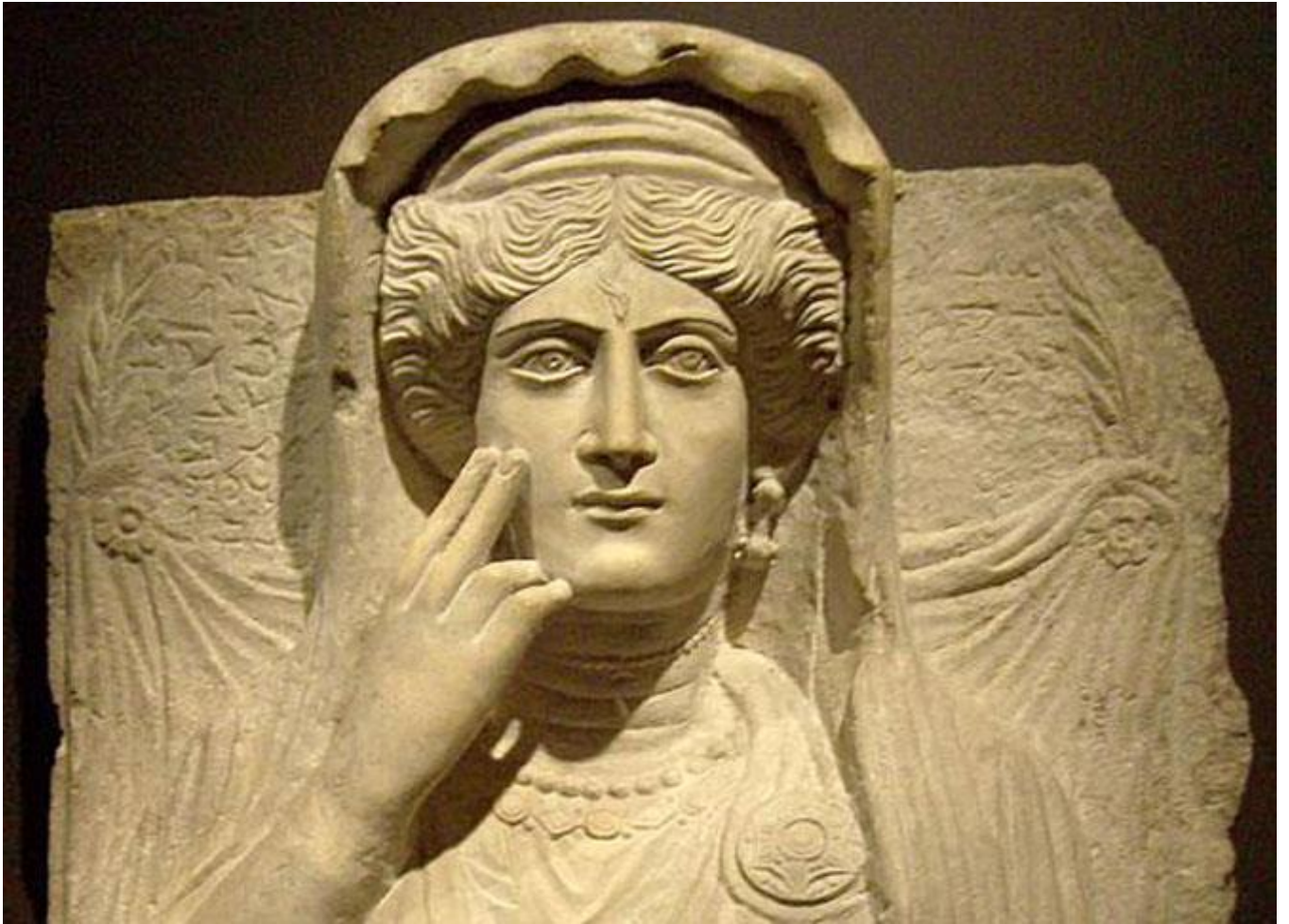
⁴⁵⁴Suriye Yıllık Arkeoloji Dergisi C. 6, Şam 1994

EK 19:Antik Palmyra şehrinde Septimius Severus dönemi inşa edilen Zafer Kemerini (M.S. 193-211)

EK 20: Palmyra Kraliçesi Zenobia (M.S. 267-273)

ÖZGEÇMİŞ

06.12.1988 tarihinde Halep'in El-Bab iline bağlı Çobanbey kasabasında doğdum. 2000 yılında Kalkım İlkokulu'nu; 2003 yılında Şidar Ortaokulu'nu; 2007 yılında Şuveyha Lisesi'ni bitirdim. Lisans öğrenimini ise 2012 yılında Lübnan Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümün'de tamamladım. 2009-2013 yılları arasında Lübnan'ın El-Şuf bölgesinde Lübnan Üniversitesi tarafından yürütülen Swayjani Kazı Çalışmaları Projesi'nde yer alarak, kazı alanında çalıştım. 2012 yılında 4 ay süreyle Beyrut Arkeoloji Müzesi'nde madeni sikke temizleme bölümünde görev aldım. 2014 yılında Gaziantep Üniversitesi Tarih Bölümü Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans başladım. Yüksek lisans eğitimim süresince 2014-2016 yılları arasında özel bir dershanede yabancı uyruklulara Türkçe dil dersleri verdim. 2016-2017 yılları arasında Çağdaş Araştırma Derneği'nde araştırmacı olarak çalıştım. Ocak 2017'den bu yana ise Qasioun Haber Ajansı'nda Türkçe Haber Yayın Yönetmeni olarak çalışmaktayım.

VITAE

I born in Dec. 6, 1988, in Aleppo city. I finished my primary education from Kalkim school in 2000, Preparatory education from Shifdar school in 2004, the secondary education from Shiwayhina school in 2007. Later, I entered the Archeology and arts faculty, Lebanon University and graduated in 2012. Under the supervision of Lebanon University, I Worked in an archaeological mission in Chouf region, Lebanon in 2010-2013. In summer 2012, I have worked in the National Museum of Beirut in the field of Cleaning Ancient Coins. Later I moved to Turkey's Gaziantep city, and I began my master studies in the field of ancient history at Gaziantep University. 2014 2016 Worked in Language Institutes as a teacher of Turkish language for foreigners in Gaziantep. 2016 – 2017 Worked as a researcher and translator of academic researches at a Center of Contemporary Studies in Gaziantep. 2017 Started and still working for Qasioun News Agency as a Turkish section manager.